

Ročník IV.

3-4/96

Cena 10 Sk

BIBIANA

**REVUE
O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ**

E. Tučná / Hodnotové konštanty modernej slovenskej literatúry pre deti ♦ **V. Šikula / Zavše radosť z plavby, zavše clivota** ♦ **D. Hevier / Čítanie o čítaní** ♦ **Z. Stanislavová / Od objavov k stagnácii** ♦ **Z. Solivajsová / Abece-da pre obludy** ♦ **J. Milčák / Chcel by som stretnúť človeka, ktorý našiel šťastie** ♦ **J. Kopál / Dve zmysluplné jubileá**



O B S A H

EVA TUČNÁ

Hodnotové konštanty modernej
slovenskej literatúry pre deti /1

VINCENT ŠIKULA

—KVETA SLOBODNÍKOVÁ

Zavše radosť z plavby, zavše
clivota/4

VINCENT ŠIKULA

Rozprávka o vodníkoch /11

DANIEL HEVIER

Čítanie o čítaní /15

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Od objavov k stagnácii
(Slovenská poézia pre deti
a mládež v rokoch 1970—
1995) /17

LUBICA KEPŠTOVÁ

Kľúč ku každému srdcu /24

ZLATA SOLIVAJSOVÁ

Abeceda pre obludy /27

JÁN MILČÁK

—MARIÁN MILČÁK

Chcel by som stretnúť človeka,
ktorý našiel šťastie /31

JÁN MILČÁK

Malý slon a veľké sloníča /36

RECENZIE

Š. Moravčík: Modré z neba /40;

S. Townsendová: Tajný denník

Adriana Mola /41; Z. Zemaní-

ková: Keď sme boli veľké /43;

R. Dahl: Hastrošovci /45;

A. Habovštiak: Kráľ nad kráľmi
sa narodil /46; A. Bröger:

Starká a ja /47; A. Kolková:

Láska k zvieratám /48

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Stretnutia s Ľubomírom
Feldekom /50

JÁN KOPÁL

Dve zmysluplné jubileá /52

DUŠAN ROLL

Spomienka na Ladislava
Nesselmana /58

ANDREJ ŠVEC

Vybuchujúci výmyselník /60

OBSAH IV. ROČNÍKA /63

SUMMARY /65

Šéfredaktor **ONDREJ SLIACKY**

Grafická úprava Marián Škripek

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, s finančným príspevkom štátneho fondu kultúry Pro Slovakia vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, štyrikrát do roka.

Adresa redakcie: Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, BOX 39, 814 99 Bratislava, telefón redakcie 07/381 41 62

Rozširuje a objednávkym prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Športová 5, 831 04 Bratislava

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

Redakčná rada: Ján Beňo, Klára Jarunková, prof. PhDr. Milan Jurčo, CSc., prof. PhDr. Ján Kopál, CSc., prof. PhDr. Peter Liba, DrSc., prof. PhDr. Viliam Obert, CSc., prof. Karol Ondreička, doc. PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc., doc. PhDr. Brigita Šimonová, CSc., doc. PhDr. Eva Tučná, CSc., Ján Uličiansky, PhDr. Vlasta Ulrichová, CSc., doc. PhDr. Viera Žemberová, CSc., PhDr. Marta Žilková.

MKSR 875/93

V čísle sú reproduované ilustrácie Svetozára Mydla z knihy Daniela Heviera Nevypĺzaj jazyk na leva (1982).

Hodnotové konštanty modernej slovenskej literatúry pre deti

EVA TUČNÁ

Napätie vyvolané prílivom inonárodných kultúrnych hodnôt do nášho domáceho priestoru, do priestoru, v ktorom sa hodnotový systém z čias totalitnej spoločnosti rozpadá a stretáva sa so systémom hodnôt odlišnej proveniencie, nás primälo k nahliadnutiu do nedávnej minulosti tvorby a recepcie literatúry pre deti. Do „minulosti“, ktorej prvá kapitola sa začala písať prakticky pred štyridsiatimi rokmi, v momente „habilitácie“ detského aspektu v jej hodnotovej štruktúre. „Habilitácia“ detského aspektu spolu s myšlienkou, resp. s akceptáciou myšlienky, že deti sú rovnako náročným konzumentom estetickej tvorby ako dospelí a že literatúra pre ne musí mať integrálny umelecký charakter, priniesla jej „legalizáciu“ ako plnoprávneho umeleckého fenoménu v systéme národnej literatúry.¹ Táto skutočnosť otvorila obrovský priestor pre tvorbu. Detský aspekt, „generálny sujet“ literatúry pre deti,² sa stal jej bohatstvom. Výzvou a inšpiráciou zároveň. Pozvánkou, a to príliš vzácnou, do priestoru tvorby, do priestoru stretnutia hry a poznania, v ktorom sa básnik nemusí zriekať ktorejkoľvek z ďalekonosných zbraní poézie² a prozaik sa nemusí vybaviť „silou giganta“, aby pri realizácii „dvoj jediného aspektu“ i podôb „ich formy“ roztisol nepriechnuté tiesňavy a prešiel ich temnotami bez narušenia formálno-obsahovej jednoty diela.³ Pozvánkou pre tvorcov, pre ktorých sa tvorba určená deťom stala možnosťou špecifické-

ho a zároveň esteticky plnohodnotného uplatnenia ich talentu. Pozvánkou pre tvorcov plne si uvedomujúcich, že podľahnúť „magnetizmu“ literatúry pre deti znamená prijať náročný princíp umeleckej tvorby a z jeho východiskového bodu si sformulovať náročný projekt vlastnej tvorivej aktivity. Vďaka náročnosti tejto pozvánky, a potvrdzuje to aj náš návrat do „minulosti“, k autorom a k dielam, ktoré prijali a ktoré splnili nastupujúcou mladou generáciou formulovanú výzvu, môžeme dnes hovoriť o hodnotách, ktoré, aj napriek tomu, že vznikli v priestore totalitnej spoločnosti, nás tešia. O hodnotách, ktoré uprostred rozpadu hodnotového systému literárnej tvorby pre deti a prílivu hodnôt odlišnej kultúrnej proveniencie do jej priestoru majú právo, resp. musia byť zásluhou atribútov, ktoré satureovali hodnotovými konštantami, istotami procesu, v ktorom univerzalita, nie časovosť, ale nadčasovosť ich hodnotovej pôsobnosti je a musí byť určujúcim kritériom zmeny hodnotového systému, garantom zmeny hodnotového systému v zmysle vývinového priestoru.⁴

Všetko dobré a pozitívne, čiže to, čo by sme mali rozvíjať i v rokoch budúcich, na čom by sme mali stavať v prítomnej chvíli a čo by malo ako selekčná hodnotová konštanta vstupovať do procesu konfrontácie, prevrstvovania i zhodnocovania kultúrnych či literárnych hodnôt, vzniklo v 60. rokoch a priestore tvorby a recepcie litera-

túry pre deti, je garantom tvorby hodnôt s nadčasovou platnosťou. A pevne dúfame, že nielen v literatúre pre deti.

Dnes, s odstupom času, môžeme konštatovať, že formulácia programu a pozvánky novej vlny literatúry pre deti v 60. rokoch, bol akt odvážny. Habilitácia detského aspektu, „generálneho sujetu“ literatúry pre deti a s ním súvisiaci frontálny nástup jej tvorby priamo korešponduje so stavom spoločnosti, s celospoločenským hľadiskom v hodnotení mladej generácie a vzťahu k nej, ktoré vyplynulo z princípov a ideálov socialistickej spoločnosti. Presnejšie súvisí alebo je vzbudou proti týmto princípom, ich mechanizmom, deformujúco pôsobiacim na proces tvorby a recepcie literatúry pre deti. Vzbudou prikrýtou plášťom generačnej výmeny, hlukom okolo tejto výmeny, v konečnom dôsledku odpútavajúcim pozornosť od samotného programového vyhlásenia namiereného proti všetkému, najmä však proti prejavom zámerného „balamutenia myslí mladých čitateľov“, ktoré vo väčšej či menšej miere produkovala literatúra v 50. rokoch.⁵ Dnes s odstupom času môžeme povedať, že prijatie pozvánky našimi poprednými tvorcami, osobnosťami „veľkej literatúry“, ale aj mladými „jednodomými“ autormi očarenými veľkosťou „detského rozumu“ nebolo motivované len slávnym výrokom úvodnej básne z Halasovho cyklu O usinaní: „Já k dětem šel jsem pro rozumy, všelicos z nebe ještě umí...“, ale bola to aj možnosť pravého tvorivého „uspokojenia“ v nečase života spoločnosti.

Stavbu základov východiskovej bázy s hodnotovou perspektívou otvoril formulátor programového vyhlásenia Ľubomír Feldek. Jeho pozvánku prijal Miroslav Válek, Klára Jarunková, Jaroslava Blažková, Mária Ďuričková, Eleonóra Gašparová, Vincent Šíkula a všetci tí, ktorí sa v tvorivom procese zamerali na súčasný život dieťaťa. Nebol to však jediný spojovací moment tvorby autorov 60. rokov. Bola to však prvá ingrediencia „vliata“ do

stavby základov východiskovej bázy. Druhou ingredienciou, hlavnou a základnou, od ktorej sa odvíja všetko dobré a pozitívne, rozvoja schopné, bol znak výrazne zakódovaný v ich tvorbe, v modelovaní umeleckého obrazu skutočnosti. Bolo to nájdenie východiska z napätia medzi dospelým a detským videním, hodnotením a vyjadrením sveta, v zblížení autorského tvorivého subjektu so subjektom detského percipienta. Bolo to odhadnutie správnej miery účasti dospelého alebo detského v lyrickej výpovedi o svete či v epickom obraze života umožňujúce preklenúť cestu k ambivalentnej komunikatívnosti umeleckého textu pre deti, t. j. k estetickému komunikácii zámernej literárnej tvorby pre deti smerom k detskému i dospelému príjemcovi.⁶ Novej autorskej generácii pri formovaní východiskovej bázy s hodnotovou perspektívou „neušli“ ani ďalšie ingrediencie, vlastnosti detskej osobnosti — hravosť, hra, radosť, humor, optimizmus a fantastickosť opierajúca sa o intelektom prisne neviazanú logiku — ktoré sa stali poetologickými prostriedkami a postupmi tak v tvorivom procese, ako aj v jeho produkte — v umeleckom diele.⁷

Pri stavbe základov východiskovej bázy súčasnej literatúry pre deti, a dnes, s odstupom štyroch desiatok rokov to už môžeme konštatovať, boli použité kvalitné ingrediencie. Dôkazom tejto skutočnosti sú aj básnické diela Ľubomíra Feldeka Hra pre tvoje modré oči (1959), Hlava, ktorú som mal vtedy (1967), Na motýľích krídlach (1973) či Miroslava Válka Kúzla pod stolom (1959), Veľká cestovná horúčka pre malých cestovateľov (1964), Do Tramtárie (1970) a ďalších autorov, ktorí s menšou či väčšou mierou prispeli k jej formovaniu. Máme na mysli Milana Ferka, Jozefa Pavloviča a Jána Navrátila. Použitie uvedených ingrediencií nezvratne zmenilo nielen básnické modelovanie umeleckého obrazu skutočnosti, ale otvorilo aj nové možnosti vývinu slovenskej prózy pre deti. Uvedomenie si kultúrnej a vzdelá-

nostnej úrovne detského príjemcu bolo výzvou k experimentom, k experimentom s pozitívnymi výsledkami. „Objavenie“ ďalšej ingrediencie, dvojedinosti autorskej a detskej subjektivity Klárou Jarunkovou, výrazne posilnilo stavbu východiskovej bázy literatúry pre deti. Jarunkovej nový uhol pohľadu proklamovaný v Hrdinskom zápisníku (1960), Jedinej (1963), Bratovi mlčanlivého Vlka (1967) pozval do priestoru prózy pre deti Máriu Ďuričkovú, Eleonóru Gašparovú, Vincenta Šikulu, Janu Šrámkovú, Vladu Bednára. Nesmieme zabudnúť, v tejto súvislosti, ani na Jaroslava Blažkovú, ktorej dielo Tóno, ja a mravce, Ohňostroj pre deduška, Ostrov kapitána Hašašara či súbor dvanástich próz Jahniatko a grandí sú prirodzenou súčasťou kryštalizácie súčasnej prózy v 60. rokoch.

Mohli by sme pokračovať vo vymenovávaní ďalších autorov, ktorí podľahli magnetizmu detskej literatúry. Máme však pocit, že tu, na tomto mieste, odhalením ingrediencií prinášajúcich pozitívne výsledky nielen vo chvíli svojho vzniku, ale aj v čase budúcom, môže náš návrat do mi-

nulosti skončiť. Avšak s jednou poznámkou. S poznámkou či s odkazom na literatúru z 80. rokov a začiatku 90. rokov. Na autorov následnej generácie, na Štefana Moravčíka, Daniela Heviera, Dušana Duška, Jána Uličianskeho, Jána Milčáka, Danu Podrackú, Petra Holku, Petra Gloc-ka a i. Na autorov odvážne budujúcich na základoch hodnotovej bázy literatúry 60. rokov. Na autorov, ktorí svojimi riskantnými experimentami overujú „pevnosť“ hodnotovej bázy a kvalitu ingrediencií „použitých“ pri jej konštituovaní. Na autorov, ktorí na hodnotovej báze literatúry 60. rokov vybudovali dielo, ktoré nezapojí do procesu zhodnocovania a časového prevrstvovania hodnôt, by rovnako viedlo k nedostatočnému postihnútiu a okliešteniu hodnotového problému ako obídenie hodnotových konštánt, hodnotových istôt s nadčasovou platnosťou, ktoré svojou tvorbou v literatúre pre deti modifikovali autori pred 40 rokmi a zásluhou ktorých sa tvorba kníh pre deti stala u nás vecou popredných tvorcov.

POZNÁMKY

¹ Problémom „habilitácie“ detského aspektu sa v štúdii Konštitutívne sily tvorby pre deti zaoberá F. Miko. Pozri monografiu Hra a poznanie v detskej próze. Bratislava, Mladé letá 1980, s. 9—15.

² V tejto súvislosti odkazujeme na c. d. F. Miku, s. 12.

³ Pozri rozhovor J. Poliaka s K. Jarunkovou publikovaný v diele Rozhovory o literatúre pre mládež. Bratislava, Mladé letá 1978.

⁴ Problematikou „časovosti“ a nadčasovosti hodnôt sa zaoberá J. Kopál v úvodnej štúdii zborníka Žánrové hodnoty literatúry pre deti (Nitra, VŠPg 1994) publikovanej pod názvom Proces zhodnocovania a časového prevrstvovania hodnôt v tvorbe a recepcii detskej literatúry.

⁵ Plne si uvedomujeme skutočnosť, a nakoniec to potvrdzujú aj analýzy O. Sliackeho, že aj v literatúre 50. rokov vznikli pozitívne hodnoty, ktoré výrazne zasiahli do jej ďalšieho formovania. Boli to však, vzhľadom k citovanej skutočnosti, skôr výnimky.

⁶ Pozri štúdiu J. Kopála Literárna tvorba v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch. In: Literatúra pre deti a mládež. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987, s. 87—101.

⁷ Pozri vyššie citované dielo J. Kopála.

ZAVŠE RADOŠŤ Z PLAVBY, ZAVŠE CLIVOTA

Rozhovor s jubilujúcim spisovateľom Vincentom Šikulom

■ Nie je ľahké zhovárať sa s autorom o tvorbe, ktorú už analyzovali významní literárni teoretici a kritici, a neopakovať sa pritom. Lenže čas plynie, nové skúsenosti prinášajú aj nový pohľad na veci minulé, spisovateľ novými knihami svoje tvorivé postupy potvrdzuje, rozvíja, inovuje, dakedy i popiera. Navyše ešte stále je tu nádej, že nie všetko už bolo povedané. Začnime teda od začiatku. Povedzte nám, aký bol impulz — vnútorný či vonkajší, ktorý vás po úspechoch vo „veľkej literatúre“ viedol vstúpiť aj do „literatúry malej“.

Do oboch som vstupoval naraz. Ani som si to vlastne neuvedomoval. Vstupoval som ako čitateľ, ktorému sa mánilo kníh najprv v dedinskej a neskôr v kláštornej knižnici. Dieťa si neuvedomuje, že medzi knižkami je rozdiel, jednoducho si vyberá, spočiatku iba podľa obrázkov, neskôr podľa vlastných finančných možností. Nie každé dieťa natrafí na dobrú a bohatú knižnicu alebo aspoň na dobrého poradcu. Naozaj, mánilo sa mi kníh. Vlastné som mal iba dve. Mal som z nich takú radosť, že som sa nimi každému chválil, a keďže som bol žičlivý, požičal som ich skôr, ako som ich stihol dočítať. Neviem, či si vie niekto predstaviť, aká to bola pre mňa strata a ako som za nimi žiaľil. Chcel som si ten stratený svet prinavrátiť, ba aj ho aspoň trochu obohatiť. Chcel som i ja niečo napísať. A keď som začal, nerozmýšľal som o tom, či to bude niekto čítať, ba najmä spočiatku som si všetko napísané

úzkostlivo skrýval. Bol to môj svet a bol som nerád, ak mi doň niekto nazeral. Bol som vtedy ešte stále chlapec alebo som už začínal byť dospelý? Ani sám neviem. Zavše ani dnes neviem, či, no najmä čo píšem pre deti a čo pre dospelých. O takých veciach sa rozhoduje, až keď chceme niečo uverejniť, keď treba vybrať, z toho, o čom sme rozmýšľali alebo to aj napísali akoby dávnejšie...

■ Spomienky na detstvo vo voľne komponovanej skladbe poviedok Pán horár má za klobúkom mydleničku pokračujú v kompozične sústredenejšom vyrozprávaní príbehu Prázdniny so strýcom Rafaelom a po dlhšom časovom odstupe v próze o dospievaní s názvom Liesky. Ich autobiografický charakter nabáda k pátraniu po miere zastúpenia autentických spomienok a autorskej štylizácii.

Kedysi sa mi zdalo, že si všetko vymýšľam. Zároveň som si však uvedomoval, že by som ani priveľmi vymýšľať nemusel, stačilo by iba zaznamenávať. Dnes sa mi zdá, že som nevymyslel skoro nič. Človek sa iba učí, učí sa vyberať a skladať, a myslieť pritom. Do autentického naučil som sa vkladať aj to, čo zažili alebo mi povedali iní. Neraz som si pripadal ako rezbár, ktorý vyrába figúrky a chce z nich stvoriť malý betlehem, v ktorom, pravdaže, nemôžu chýbať ani vtáčence, ani vôle a osoly, ani ovečky a všelijaké iné zvieratká. Inokedy som si pripadal

ako dirigent alebo dedinský kapelník, ak chcete. Ale aj to všetko som kedysi robil alebo som sa ľahko vedel do takej úlohy vžiť. Rozprávačovi sa však vždy žiada hovoriť aj o tom, čo nerobil, čo si ešte nemal príležitosť vyskúšať, o svojich túžbach. A keď sa dá do písania, koľkokrát ani sám nevie, netuší, kam ho knižka zavedie. Lebo knižka, každá knižka, je i hľadaním, je to cesta loďou, vždy radosť z plavby, vždy clivota ...

■ **Iste je nezmyselné robiť nejakú deliacu čiaru medzi literatúrou pre deti a mládež a literatúrou pre dospelých, najmä ak vyznávame starú pravdu, že dobrú knihu pre deti si radi prečítajú aj dospelí. No predsa len autor výberom témy a spôsobom jej podania niečo predurčuje. Ako z tohoto hľadiska posudzujete poviedku S Rozarkou?**

Rozarku som písal pre dospelých. Je to novela o dospelom dievčati, ktoré rozmýšľa ako dieťa. Svet dieťaťa, ktorý sa nám zdá hravý a rozprávkový, naráža tu na každodennú všednosť, ba aj na ostré hrany života dospelých. Je to novela o stratenom raji, nie iba Rozarkinom, ale i tých, s ktorými sa Rozarka stretáva. Za zdanlivou hravosťou skrýva sa clivota, trpkosť, tragika.

■ **V prúde rozprávania o živote na slovenskej dedine v čase vášho detstva a dospievania sa vynára veľa postáv. Niektoré sa len mihnú ako záblesk spomienky či autorovej vôle metaforicky zachytiť myšlienku, niektoré majú také výrazné typizačné znaky, najmä vo vzťahu k deťom, že sa stávajú dominantné, ako napríklad strýcovia v knihe Prázdniny so strýcom Rafaelom. Nikde sa však tento dedinský svet nedelí na svet dospelých a svet detí. Nie je medzi nimi antagonistický generačný vzťah, iba akési napätie prameniace zo vzá-**

jomného ovplyvňovania. Nevidím v tom len obraz dedinského života, ale aj abstrahovanie tých jeho črt, ktoré povyšujete na etický princíp vzťahu medzi ľuďmi.

Na dedine bol a hádam dodnes je život predsa len trochu inakší než v meste. Takých lapajov, akým som bol kedysi napríklad aj ja, vychovávala alebo pomáhala vychovať celá dedina. Rodičia nemali na nás čas, koľkokrát nás ani nemali kedy pokarhať, hocikedy ich museli zastúpiť starší súrodenci alebo aj celkom cudzí ľudia. Kto však bol celkom cudzí? Veď na dedine vidí každý každému do hrnca, nuž aj na ulici sa vždy našiel strýko, ktorý vedel poradiť alebo pomôcť, a nie vždy iba slovom, ale ak bolo treba i prútom. Pravdaže, na také veci sa málokto decko žalovalo. Lebo aj naši rodičia pomáhali podobným spôsobom vychovávať zase iné deti. Medzi staršími vládla akási tichá dohoda. Hoci som nemal ľahké detstvo, nezdá sa mi, že by mi bol v detstve niekto zámerne ublížil. Aj tí, čo ma kedy-tedy vyhrešili alebo zdrali, mysleli to so mnou dobre, surovca by bola dedina odsúdila, čo sa vždy i stalo, no na takomto posudzovaní ľudských skutkov sa takisto podieľali i deti, aj keď sa nie vždy dostali k slovu alebo ich slovo nemalo vždy primeranú váhu. Dnes je už život na dedine inakší, aj život v rodine sa zmenil, zmenili sa i vzťahy medzi ľuďmi, no nie vo všetkom iba k lepšiemu. Dnes akoby už nik nemal na deti čas, ráno ich rýchlo vychystáme do školy, kde do nich napchávajú učivo, s ktorým si vždy nevedia rady ani učitelia alebo ho nevedia dôkladne vysvetliť, zdá sa im samozrejmé, že to za nich urobia unavení rodičia. Na pekné slovo, na pekný príbeh, na vlúdne posedenie s pekným poučným rozprávaním niet dosť času ani v rodine, no ani v širšom kruhu dediny.

■ Všetky vaše príbehy sú pevne zakotvené v kraji, ktorý ste iste celý prešliapali pešo, a hravo by ste nakreslili mapku vášho literárneho zázemia. Na záver tejto kapitoly o knihách s výrazným autobiografickým podhubím by iste pre menej zorientovaného čitateľa bolo zaujímavé dozvedieť sa i čosi o vašom skutočnom detstve a dospievaní, z ktorého nám vyplynie aj to, prečo je hudba tematickým východiskom v *Prázdninách so strýcom Rafaelom* i v *Lieskach*.

Svoj rodný kraj mám naozaj rád a už v detstve som ho dôkladne pochoďil. Mám v ňom veľa miest, na ktorých sa i dnes rád vidím, no mnohé z ciest, po ktorých som kedysi chodil, dnes už nejestvujú, niet už ani chodníkov, na ktoré sa tak dobre pamätám. Rodný chotár sa zmenil, dnes už všetko ináč vyzerá. Jeho mapa je však kdesi vo mne dobre uložená napriek tomu, že som z domu odišiel ešte ako chlapec. Najprv do Nitry k misionárom a už som sa potom na dlhšie nikdy domov nevrátil. Krátky čas som robil v Dubovej organistu, no bolo to v tých najhorších časoch; ak som chcel študovať a nebyť priveľmi na očiach, bolo lepšie z rodnej dediny odísť, nuž som šiel za organistu do Ivanky pri Dunaji. Odtiaľ potom na dva roky na vojenčinu do Brna, kde som ochorel. Hudbu som musel zavesiť na klinec, a tak som sa uchádzal o miesto učiteľa na Ľudovej škole umenia v Modre, kde som pôsobil tuším tri roky. Vlastne i dlhšie, no už nie ako učiteľ.

■ Ján Poliak už dávnejšie v rozhovore s vami vyjadril očarenie nad dialógmi v knihe *Prázdniny so strýcom Rafaelom*. Chcem sa k nemu pripojiť a dodať, že niekedy ani nie sú dejovo nosné, sem-tam ich zabrzdí opakovanie, no pripadajú mi výsostne autentické, expresívne, akoby čitateľ vnímal aj odtieň hlasu, akým boli vyslovené, mrzutosť,

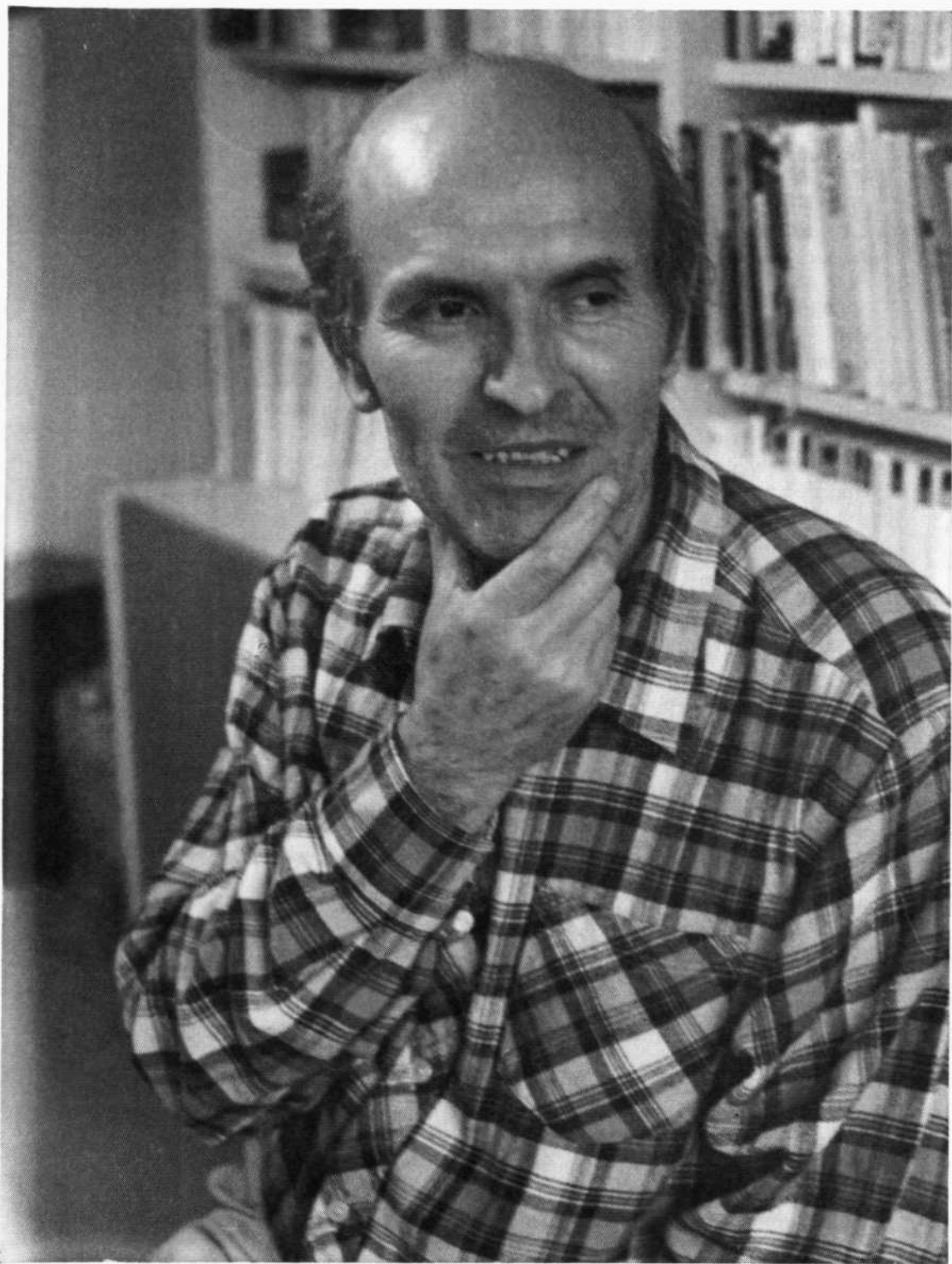
radosť, neústupčivosť, figliarstvo, skrytý zmysel... Vynárajú sa spontánne v pamäti vášho citlivého hudobného sluchu alebo sú „vysedené“ v mene vyjadrenia autorského zámeru?

Knižku *Prázdniny so strýcom Rafaelom* som napísal za štyri dni. Vlastne to ani celé štyri dni neboli, lebo som zároveň bielil byt a ku knižke som iba odsakoval, keď som odložil maliarsku štetku a bolo treba čakať, kým obschnú steny, aby som ich mohol znovu oľčiť. Potom som rukopis asi mesiac vylepšoval. Ja však nepovažujem za prácu na knihe iba čas, ktorý pri nej presedím. Niektoré pasáže alebo jednotlivé epizódy mám už vopred v hlave. Knižka je o hudobníkoch, nemusel som si nič vymýšľať. Od detstva som sa pohyboval medzi hudobníkmi, dedinskými i mestskými. Knižku som písal ľahko a dodnes nosím v hlave veľa veselých príbehov, ktoré som do nej nezaradil, hoci sa mi zdá, že by jej neublížili. No ja som sa vtedy z viacerých príčin ponáhľal a zároveň sa mi zdalo, že knižky pre deti by nemali byť hrubé, mali by byť veselé a svieže, sviežo napísané. Chcel som, aby *Prázdniny* mali švih a aby sa páčili deťom i dospelým, aby som sa i sám trochu pri nich pozabával.

A také dialógy, aké som v nej použil — žartovne vravievam, že som si nimi natáhoval honorár — boli vtedy v próze niečím novým. Má v nich byť aj radosť z rozhovoru, potešenie z výmeny replík, v ktorých sa len máločo zmení, no predsa sa nimi posunie ďalej myšlienka. Takéto dialógy zároveň môžu viesť iba ľudia, ktorí sú si blízki...

■ Presuňme sa teraz do sveta výsostne rozprávkového slovami jedného vrabca:

„Vlani som odkázal jednému spisovateľovi, aby o nás vtákoch niečo napísal. Nevie, či to urobil. Iste je to neja-



ký babrák. Sotva niečo zosmolil. Ľudia asi nevedia, že aj my vtáky rozprávame si hocikedy rozprávky. Niekedy aj o ľuďoch. Napríklad aj o tom, že ľudia sú dobrí aj zlí, dobrosrdeční i zlomyseľní, niektorí mrzutí, iní zase smiešni, niektorí veľmi smiešni a niektorí celkom, celkom hlúpi.“

Lenže ten spisovateľ nebol babrák, dokonca poznal princíp antropomorfizácie a „zosmolil“ rozkošné vtáčie príbehy, ktoré skutočne povedali o ľuďoch všetko, čo si vrabec želal. Dokonca boli aj smiešne. Vyšli pod názvom Ďuro, pozdrav Ďura ... V tejto knižke i v nasledujúcej — O múdrom kohútikovi — akoby ste sa odpútali od zeme a mňa by zaujímalo, čo vyvolalo takýto rozlet fantázie?

Knižku Ďuro, pozdrav Ďura som písal popri románe Majstri. Robota mi šla, no niekedy som sa cítil veľmi unavený a vyčerpaný, otravoval ma i žalúdočný vred. Chvilami tak, že som si musel ľahnúť a dívať sa nečinne do okna. A práve vtedy ma rozveseľovali vrabce, krátili mi chvíle. V duchu som sa s nimi zhováral a ony zase so mnou, veď ako ináč, navzájom sme si zo seba ufahovali. Kedy-tedy som sa zasmial a načmáral zopár viet. Dlho som už písal knižku pre dospelých, no starosti ma nútili myslieť i na deti, vplietali sa mi aj do kapitol o majstroch. Dokončil som Majstrov a takmer súčasne i knižku Ďuro, pozdrav Ďura. Viacerí moji známi vravia, že vrabec Šebo má moju povahu, vraj aj ja bývam niekedy taký zhovorčivý, zavše i škriepny. Možno som sa však odvtedy zmenil.

A čosi podobné by som mohol povedať i O múdrom kohútikovi. Vždy, keď už píšem pridlho pre dospelých, zažiada sa mi písať i pre deti alebo o deťoch. Napokon, tak je to i v každodennom živote. Všetdné, nechcem však povedať, že iba hmotné, ale i du-

chovné starosti sa nám prekrývajú a miešajú so starosťami o deti.

Majstrov a Ďura som písal naraz, písalo sa mi vtedy dobre, mával som aj prepisovačky, sám som si ich platil, a hocikedy som pre jednu chybičku prepisoval celú stranu. Dodnes píšem na pokazené papiere z obdobia písania Majstrov, mám ich celé hŕby, veril som, že ľudia čítajú moje knižky pozorne, záležalo mi na každom slovíčku, na každom odtienku presne tak, ako som ho použil.

■ Skôr ako vám položím ďalšiu otázku, dovoľte mi ešte citovať z Múdreho kohútika:

„Kto tu môže bývať? Mať toľko zlatých vajec a bývať v takej biednej chalúpke? Obráť putňu, aj ja obrátim putnicu, vysypeme hrušky, naberieme zlaté vajcia.

— Zbláznil si sa? — Albert na to. — Hádám len nebudeme kradnúť?

— Kto vraví, že kradnúť? — smeje sa Francko. — Nik ti kradnúť nekáže. Sám vidíš, že tu nik nebýva. Keby tu niekto býval, bolo by tu jedlo. Sú tu len zlaté vajcia. Iste ich sem nanosil nejaký hlupák. Obráť putňu, ja som už obrátil. Necháme hlupákovi za vajcia putrice, necháme mu hrušky.

— Nie, ja putňu neobrátim, — krútil hlavou Albert. — Ako obrátiť? Ved mám v putni putrice.

— Veď ich vysyp, ja som už putňu obrátil.

— Aj keď si obrátil, čo ma po tebe? Či je to len tak? Len obrátiť putňu? Ved ja mám v nej hrušky. No nie obyčajné, ale putrice. Čo som blázon? Veď sú to vzácne hrušky. Niesol som ich zo Záhoria až do Trnavy a odtiaľ teraz nazad. Mám vysypať hrušky, somár sprostý, veď mám v putni putrice. Radšej mi také niečo ani nehovor!

— Ako nehovoriť? Či nevidíš, koľko je tu zlata?

— *Čoby som nevidel. Nevieš však, čie je, komu zlato patrí. Putrice sú moje, aj keď som ich nepredal. Sú z hrušky, ktorú zasadil môj otec. Nevysypem veru putrice.*“

Albert putrice vysypal, lenže naši dvaja Záhoráci potom zlaté vajcia rozdali v pernečkej krčme. Chcela som touto situáciou poukázať na rozdiel medzi klasickou rozprávkou, ktorá prísne rozlišuje dobro a zlo, a jeho relativizáciou vo vašich rozprávkach. Ľudia sú v nich takí, akí sú, uplatňovanie morálky je nefahké, nejednoznačné. Svedčí to aj o tom, že dieťa je pre vás partner, mysliaci tvor, s ktorým možno hovoriť aj o zložitých veciach?

S deťmi možno hovoriť o všetkom. Zavše sa možno i od nich učiť. Detský pohľad nie je ešte pokazený a nezriedka je pravde bližšie než pohľad dospelého. Veď si len spomeňme na rozprávku o cisárových nových šatách! Poznám som, poznám i dnes veľa ľudí, ktorí si vedeli takýto pohľad na svet uchovať aj potom, keď sa im podarilo nazbierať dosť životných skúseností. Spisovateľ musí byť i dobrým poslucháčom, nesmie zabudnúť ani na hlasy svojich predkov, tobôž nie tých, medzi ktorými rástol, nesmie zabudnúť ani na vlastné detstvo, a keď píše, zavše sa musí znovu vidieť dieťaťom, ktoré bude čítať tú knižku. Prečo by som mal písať pre seba niečo, z čoho sám nemám radosť, alebo by som nemal, keď by som prácu iba odflinkal?

■ **K šesťdesiatke ste sám sebe a deťom zároveň pripravili rozprávkový dar — Medardove rozprávky. Je ich štyridsať? Sú z posledného obdobia, alebo sa postupne zbierali v zásuvke vášho stola v upršaných dňoch celého vášho autorského života?**

Medardove rozprávky som začal písať dávno. Keď som ich po prvý raz ohlásil, bol som — ani sa mi veriť

nechce, tuším ešte mládenec, písal som svoje prvé knižky, ktoré medzitým povychádzali, no rozprávky mi pribúdali akosi pomaly. Pôvodne ich malo byť štyridsať. No už na začiatku som si navrával, že keď ich už bude dosť, náročky sa pomýlim a jednu rozprávku pridám. Uvažoval som však i o tom, že ich bude iba tridsaťdeväť, poprosím detského čitateľa, aby mi pomohol a tú štyridsiatu rozprávku, aby do knihy dopísal za mňa. No písal som ich tak dlho, že keď ich konečne pribudlo, zdalo sa mi, že sú rôznorodé. Napokon som sa rozhodol, že ich rozdelím. Z jednej hrubšej knižky som urobil dve tenšie, na oboch som však musel znovu chvíľu pracovať. Medardove rozprávky budú čoskoro vonku (vydá ich vydavateľstvo NONA), no vyjde mi i ďalšia knižka — Augustín a zvon (vydavateľstvo Transcius), ktorá je takisto určená deťom, no pri niektorých rozprávkach či rozprávaniach mal som už vopred pred sebou i dospelého čitateľa.

■ Ako ste oslávili svoje jubileum?

V našej rodine sa nikdy nijaké meniny ani narodeniny neoslavovali, veď by sme museli stále len oslavovať. Podchvíľou mal niekto meniny alebo narodeniny. Hádám by som ani nevedel, ku ktorému Vincentovi sa hlásiť, keby otec nebol drevorubač a štekár. Januárový Vincent bol patrón horských robotníkov, čiže aj drevorubačov a štekárov, ba zavše i drobných zlodejov, ktorí po troche kradli v hore drevo, čomu som sa i ja v detstve priučil, no vždy keď som šiel kradnúť, najprv som sa pomodlil k svätému Vincentovi, aby ma nik nechytí. Narodeniny, tie som naozaj nemohol oslavovať, lebo som dlho nemohol zistiť, kedy som sa narodil. Dopletené to bolo i v rodných listoch. Najradšej ukážem ten, ktorý mi vydal „na základe

svedectva chudoby bez kolku a poplatku“ Notársky úrad v Častej. U nás však bývali koncom leta takmer všetci notári pripití, veď vtedy už všade vonia burčiak a až do Dušičiek všade lietajú vínne mušky. Aj v matrike to bolo doplnené. Raz som sa narodil

deviateho, inokedy desiateho, no zvyčajne ma presvedčajú, že som sa narodil devätnásteho októbra. Napokon, môžem ja za svoje roky? Akáže teda oslava!

Pripravila KVETA SLOBODNÍKOVA

BIBLIOGRAFIA VINCENTA ŠIKULU

Próza: Na koncertoch sa netlieska (1964), Možno si postavím bungalov (1964), **Pán horár má za klobúkom mydleničku** (1965), S Rozarkou (1966), Nebýva na každom vŕšku hostinec (1966), **Prázdniny so strýcom Rafaelom** (1966), Povetrie (1968), trilógia: Majstri (1976), Muškát (1977), Vilma (1979), Vlha (1978), **Ďuro, pozdrav Ďura** (1978), Liesky (1980), Vojak (1981), **Vajíčko sliepky liliputánky** (1981), Matej (1983), Nokturná

(1983), **O múdrom kohútikovi** (1984), Horoické etudy pre kone (1987), Pastierska kapsička (1990), Ornament (1991), Pôstny menuet (1994), Veterná ružica (1996), **Medardove rozprávky** (1996), **Augustín a zvon** (1996).

Poézia: Z domu na kopci (1983), Zo zanedbanej záhrady (1993).

Poznámka: *Ptč. vytlačené tituly sú adresované deťom.*

SPISOVATEĽ VINCENT ŠIKULA

sa narodil 19. 10. 1936 v Dubovej, kde chodil aj do ľudovej školy. V rokoch 1948—50 bol chovancom Kláštora SVD v Misijnom dome Matky Božej v Nitre, meštiansku školu skončil v Modre. Od roku 1956 študoval na Hudobnom gymnáziu v Bratislave, v roku 1959 absolvoval hru na horne na Štátnom konzervatóriu v Bratislave. Pochádza z dvanásťdtej rodiny lesného robotníka a počas štúdií si

zarábala ako organista v Dubovej a v Ivanke pri Dunaji. V roku 1961—64 učil na Ľudovej škole umenia v Modre, v roku 1967—68 bol redaktorom časopisu Romboid, v roku 1969—73 dramaturgom Slovenskej filmovej tvorby. Medzitým mal tvoriť štipendiá. Od roku 1973 pracoval ako redaktor vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, odkiaľ v roku 1991 odišiel do invalidného dôchodku.

ROZPRÁVKA

O VODNÍKOCH

Vincent Šikula

Istému Kirinovičovi zo Štefanovej, to je dedinka blízko hradu Červený Kameň, sa raz v noci pokazilo nákladné auto. Nešlo o ktovieakú poruchu. Kirinovič si svoje auto poznal. Hocikedy, aj za jazdy, mu auto urobilo — pfuf! A zastalo. Ak sa to stalo cez deň, Kirinovič si raz-dva vedel poradiť. No teraz mu v tom aute puflo v noci a akurát blízko Červeného Kameňa, hneď za križovatkou, na ktorej sa odbočuje na hrad. Pod hradom tečie riečka Gidra, ktorá ani nebýva zaznačená na mape, alebo ak aj je, zriedkakedy je pri nej napísané, ako sa volá. Gidra je pritom chytrá riečka, málokto však vie o nej viac. Kirinovič vie o nej svoje najmä odvtedy, čo sa mu blízko nej pokazilo auto. Puf! A hneď zostal stáť. Všade naokolo noc, no a v noci tma.

A vtedy sa odrazu pri ňom zjavil drobný chlapík s veselými ligotavými očkami, pozdravil sa a vraví:

„Ja sa volám Šebesta. Mám vám pomôcť?“

Kirinovič sa naňho pozrel a usmial sa.

„Vy mi asi ťažko pomôžete. Ja viem, kde je chyba, no nemôžem ju odstrániť, lebo nemám baterku. Z motora mi totiž vyskočilo drievko, ktoré som si sám vystrúhal. Ak je motor unavený, len urobí puf! Drievko vyletí, a kým ho hľadám, motor si trochu oddýchne. Potom dám drievko, kam patrí, a môžem ísť ďalej.“

Šebesta si vložil do úst dva prsty, zahvízdal a zrazu začali z krovia, ba aj priamo z riečky vystupovať drobné postavičky a každá mala v ruke lampáš. Keď podošli bližšie, Kirinovič si všimol, že sú to vodníci a že aj ten chlapík, s ktorým sa zhováral, je vodník. Teraz však bolo okolo neho vodníkov a vodníkov! Chlapíkov aj žien, no aj veľa detí, vodníčat. Všetci zvedavo natŕčali uši a pri svetle lampášov ukazovali zuby. Oči im svietliakovali. Obšmietali sa okolo auta. Starší sa spytovali:

„Čo sa stalo? Ako môžeme pomôcť?“

„Ale tuto, pánovi Kirinovičovi vyskočilo z motora drievko,“ vysvetľoval im Šebesta. „Kým ho nenájde, nemôže sa pohnúť ďalej.“

Len čo to Šebesta dopovedal, všetci začali usilovne hľadať. Podchvíľou mu ktosi núkal nožík-rybičku, aby podobné drievko skúsil vystrúhať.

Ale Kirinovič len pokrútil hlavou:

„Nožičky máte pekné. Ja tam však musím mať vlastné drierko. Je to špeciálne drierko!“

Hladali ďalej. Napokon ktorési z vodničat našlo akési zamastené drierko kdesi v priekope. Hneď s ním dobehlo.

„A nie je to toto?“ opýtalo sa.

Kirinovič sa potešil. Od veľkej radosti mu svietili oči.

„Veru je,“ prisvedčil. „To je to pravé drierko. Teraz mi už motor naskočí.“

A vodníci hneď začali vyjednávať, či by ich Kirinovič nepreviezol. Najmä deti žobronili a aj Šebesta sa za ne prihovárал.

„Veru by ste ich mohli previezť.“

Kirinovič sa zasmial:

„Pravdaže ich preveziem. Veď to je maličkosť.“

Šiel k motoru, strčil drierko tam, kde malo byť, a skúsil naštartovať. Motor zavrčal, no odrazu — pfuf! Drierko znovu vyskočilo.

Znovu ho museli hľadať. No teraz sa im už ľahšie hľadalo, lebo vedeli, ako vyzerá! Neukazovali Kirinovičovi každý papeчок.

Šebesta však predsa trochu zapochyboval:

„A nemôže tam byť aj volajaká inakšia chyba?“

„Možno som ho iba slabo zasunul,“ povedal Kirinovič. „Len ho hľadajte. Uvidíte, že motor raz-dva naskočí. Potom vás všetkých preveziem, aj vás doveziem nazad.“

Teraz drierko naozaj rýchlo našli. Kirinovič ho znovu vložil do motoru, poriadne ho zatlačil, aby nevyskočilo, a znova skúšal naštartovať. Motor však nie a nie naskočiť. Kirinovič zostal bezradný.

„Márnosť, čo to znamená!“

„A máte v nádrži benzín?“ spýtal sa Šebesta zdvorilo.

„Nechodím na benzín, ale na naftu,“ odvetil Kirinovič a poškrabal sa vo vlasoch.

„A máte dosť nafty?“ pýta sa Šebesta.

„Malo by tam byť dosť, veď som len nedávno tankoval.“

„Čo keby ste sa pozreli do nádrže?“ mudroval Šebesta.

Kirinovič bol čoraz väčšmi namrzený. Podchvíľou krútil hlavou a stále opakoval:

„Veď som len nedávno natankoval.“

Napokon spoza sedadla vytiahol odmerku, a keď ju vložil do nádrže a potom vytiahol, začudovane sa jej pri svetle lampášov prizeral a povedal:

„Namojveru, nafta mi vyšla, hoci som ju len nedávno kupoval! To je zlé!“

A ešte na takomto mieste! Veď kto tadiaľto teraz v noci pôjde? A ešte s nákladným autom?"

Vodníci pozerali jeden na druhého, potom sa Šebesta opýtal:

„A máte volajakú kanvu?"

„Kanvu mám, ale prázdnu.“

„Tak nám ju dajte!" povedal Šebesta, a keď mu ju Kirinovič podával, hneď priskočili dvaja zelenáči, dvaja vodníci mládenci, a hybaj s ňou do Gidry po vodu.

„Hádam si nemyslíte, že do nádrže nalejem vodu?" vykrikol Kirinovič.

„Len nalejte!" posmeľovali ho.

*„To nie! Nalejem do nádrže vodu a potom sa už odtiaľto nikdy nepo-
nem.“*

Vodníci však neprestali naliehať:

„Len smelo nalejte!"

Napokon počúvol. Potom skúsil naštartovať. Motor nenaskočil. Kirinovič sa začal vážne hnevať:

„Veď som povedal, že na vodu auto nepôjde! Ako som vám mohol naletieť na takúto sprostosť? Teraz budem mať starosti nie iba s naftou, ale aj s motorom. Ako teraz z neho dostanem vodu? Na peknú sprostosť ste ma naviedli!"

A oni:

„Len ešte skúste!"

Kirinovič skúsil. A ako štartoval, vodníci, aby mu pomohli, začali napodobňovať zvuk štartéra i motora, pravdaže, po svojom:

„Breke, breke, brekeke! Breke, breke, brekeke ...!"

Kirinovič už celkom stratil trpezlivosť.

„Ešte sa zo mňa vysmievajte! Chcete, aby som na vás vzal palicu?"

No oni ho neprestali posmeľovať:

„Len sa nebojte! Smelo hoďte rýchlosť! Veď nás je dosť, trochu vás potlačíme.“

Znova sa dal nahovoriť. Zaradil rýchlosť a oni tlačili, opakujúc to svoje brekeke.

A odrazu — hurá! Motor naskočil.

„Je to možné?" smial sa Kirinovič. „Toto sa ešte nestalo nijakému vodičovi ... jazdiť na vodu. Ponaskakujte!" skríkol na vodníkov. „Sľúbil som, že vás preveziem.“

A tí hneď ponaskakovali. Niektorí sa natisli k nemu do kabíny, ostatní povyskakovali na korbu.

Len čo sa auto pohlo, hneď si všetci začali hmkať a kunkať, pospevovať a recitovať všelijaké vodnícke riekanky. Kirinovičovi sa najviac zapáčila

veršovačka či riekanka o vrakunských žabkách. Zdalo sa mu, že mu pri nej aj motor lepšie ťahá, preto ju museli opakovať až dovtedy, kým sa ju od nich nenaučil.

*Malé žabky, žabky-kunky
z Vra, Vra, Vrakune
hmkajú a kunkajú si:
hm, hm, kvaky, kum,
kun, kum, kvakykum!*

*Mesiačik si ticho kliesni
dlhú cestu cez prach hviezdny
nad rybníkmi aj nad lesmi.
Hm, hm, kvaky kum,
kun, kum, kvakykum!*

*A keď bude mesiac v splne,
pôjdu žabky do vrakune
k vám, k vám! Vrrá, vrrá,
vrrávra, vrrávra, vra!
Kun, kum, kvaky, kum!*

Kvaky kvakykum!



Kirinovič takmer celú noc vozil vodníkov po okolitých obciach. Nadránom ešte raz, ale už naposledy, zborovo zakunkali a zarecitovali o vrakunských žabkách, potom sa s nimi znova vrátil k tej križovatke, z ktorej sa dá odbočiť na Červený Kameň, a pri tom hrubom strome, na ktorom je pribitý nábožný obrázok, sa s nimi veselo rozlúčil.

Pozhasínali lampáše a šup — niektorí do Gidry, iní do rybníčkov, ktorých je nablízku neúrekom, aj keď sú dosť zanedbané, lebo vodníkov je už dnes málo, nestačia všetky rybníky, potoky a riečky dôkladne vyčistiť. Breke, breke, brekeke!

ČITANIE O ČÍTANÍ Daniel Hevier

V dňoch 19.—21. septembra 1996 uskutočnil sa v Bratislave medzinárodný seminár na tému Cesty ku gramotnosti — písanie, ilustrovanie, vydávanie, tlač, predaj a rozširovanie kníh pre deti a mládež. Seminár usporiadali Rakúska a slovenská komisia UNESCO, Rakúska a slovenská sekcia IBBY — Medzinárodnej únie pre detskú knihu, Rakúske ministerstvo pre vedu, výskum a umenie (hlavný sponzor podujatia) a Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti.

Zúčastnili sa na ňom delegáti štrnástich krajín strednej a východnej Európy, a to Albánska, Bieloruska, Bulharska, Českej republiky, Chorvátska, Litvy, Maďarska, Moldavska, Poľska, Rakúska, Rumunska, Ruskej federácie, Ukrajiny a Slovenska.

V priebehu seminára vystúpili zástupcovia všetkých krajín a informovali o činnosti národných sekcií IBBY, resp. o príprave na vstup do tejto medzinárodnej organizácie, o súčasnom stave vydávania a rozširovania detských kníh v jednotlivých štátoch, o perspektívach spolupráce medzi národnými sekciami IBBY. Rokovanie sa zaoberalo aj prípravou európskej konferencie IBBY, ktorá sa pripravuje na jar 1997.

Účastníci seminára sa zoznámili aj s činnosťou Bibiany a prezreli si v jej priestoroch jednak výstavy, jednak ukážky detskej aktivity.

Z bohatého programu seminára, ktorý okrem hlavného rokovania prebiehal aj diskusiami pri okrúhlych stoloch, prinášame časť príspevku Daniela Heviera, člena slovenskej delegácie na tomto podujatí, v ktorom poukázal na jeden z hlavných problémov súčasnej detskej knihy u nás.

(čk)

Nebudem hovoriť v číslach, v štatistikách, v množstvách. Obávam sa, že v tejto mojej úvahe bude, naopak, veľa približného a intuitívneho. Žijeme totiž v čase, keď sa relativizuje mnohé z toho, čo bolo doteraz platné, keď sa dáva do pohybu doteraz kompaktná pevnina ľudského intelektu, keď sa do víru končiaceho tisícročia dostávajú celé kusy inventára ľudstva.

Viem, že sa mi nepodarí dospieť k nijakým definíciám a záverom. Práve naopak: na začiatku môjho uvažovania stoja neodbytné otázky: akými procesmi prechádza čítanie v súčasnej dobe, prečo sa všeobecne prijíma názor, že čítanie je dôležité — a dôležité najmä pre dieťa, je čítanie uzatvoreným procesom alebo je to iba prechodná fáza k iným komunikáciám, čo znamená žiť bez čítania, nie sú naše závery týkajúce sa čítania mýtmi alebo samoklamom?

Mám dojem, že všetci, ktorí sme tu, sme sa zišli zákonite; naše vlast-

né uvažovanie nás doviedlo k názoru, že čítanie je dôležité, možno nevyhnutné, a naše dnešné stretnutie je logickým vyústením našich vlastných životných osudov, ktoré sú viac či menej, ale zaiste viac — spojené s presvedčením, že čítanie je dôležité. Pre nás, ako sme tu, je to tak. Je však nechuf k čítaniu, ktorú pozorujeme v našom okolí, naozaj handicapom? Je to sociálny defekt, emocionálna deformácia, znak nižšej intelektuálnej vybavenosti? Je to záležitosť temperamentu, spoločenský jav, dobový príznak, dôsledok ekonomických zmien?

Ak si vezmeme vývoj ľudstva, čítanie vo všeobecnosti sa vyskytuje iba nepatrný zlomok času. Čítanie rovnako ako veštenie, čarovanie, vládnutie bolo určené privilegovaným jednotlivcom a napriek objavu knihtlače sa o čítaní ako o spoločenskom jave dá hovoriť vlastne až od minulého storočia.

Nie je zarážajúce, že väčšinu svojej existencie sa ľudstvo zaobišlo bez čítania? Okrem jeho intelektuálnych špičiek, pravdaže. Nie je nápadné, že časť populácie sa zrejme celkom dobre zabíja bez čítania — aspoň v tej konvenčnej, knižnej podobe? A tu sa nedá hovoriť len o intelektuálne jednoduchších jednotlivcoch — na čítanie dnes rezignujú práve intelektuálne špičky. Vyslovím kacírsky názor, proti ktorému sa ako človek odchovaný knihami, čítaním a písaním, vnútorne búrim: nenachádzame sa vo fáze, keď sa konvenčné čítanie znovu vracia k svojmu počiatku — k hrstke zasvätencom, zatiaľ čo sa hlavný prúd komunikácie bude uberať inými smermi? Ktorými, to nie je ťažké vytušiť. Niečo naznačuje všeobecná komputerizácia, internetizácia, masmediálna komunikácia, reklama a pod.

Po týchto všeobecných slovách, ktoré berte, prosím, ako polemický podnet na dnešnú diskusiu, by som mal podať obraz situácie v čítaní na Slovensku. Nepodám ju najmä preto, lebo si myslím, že je analogická situácii vo vašich krajinách. Celý svet dnes prekonáva globálnu krízu nielen čítania, ale komunikácie vôbec.

Spozoroval som, že situáciu dnes charakterizuje aj v tejto oblasti množstvo paradoxov: kým čítanie ustupuje

u mladších detí, ktoré vždy tvorili jadro čitateľov, utlmené návyky sa znovu prebúdzajú v teenegerskom veku a zväčšuje sa skupina sociálne i psychicky neistá, pre ktorú je čítanie terapeutickou záležitosťou (napr. skini, narcomani, náboženski hľadači a pod.).

Kým u dospelaj populácie v čítaní najviac dominujú ženy (ženy v domácnosti, manželky podnikateľov), v kruhoch inteligencie je čítanie, najmä čítanie fikcie, krásnej literatúry, na ústupe. Vysloveným paradoxom je, že samotní tvorcovia literatúry všeobecne deklarujú nechť literatúru čítať a preferujú jednoznačne literatúru faktu.

Kým výraznou prekážkou čítania býval v nedávnej minulosti nedostatok času, dnes sa k tomu pridávajú aj fyziologické limity — u časti potenciálnych čitateľov sa prejavuje jednoduchozraková únava.

Kým počet kníh geometricky rastie, počet čitateľov rovnakým spôsobom klesá.

Kým honkongizáciou dnešného sveta sa výroba produktov všeobecne zlacňuje, výroba knihy bude čoraz drahšia, čím sa kniha dostane do kategórie luxusného tovaru.

Tieto moje závery sú podložené iba skúsenosťou a intuíciou a nemusím hovoriť, že by som bol najradšej, keby som sa mylil.

NAJKRAJŠIA A NAJLEPŠIA DETSKÁ KNIHA JARI 1996

Odborné poroty Bibiany, medzinárodného domu umenia pre deti, posúdili 21 knižných titulov, ktoré do známej súťaže prihlásilo 9 vydavateľstiev (AB-art, Arkus, Buvik, Egmont, Lienka, Marvel, Mladé letá, Osveta, Slovart). **Najkrajšou detskou knihou** stal sa súbor rozprávok *Márie Ďuričkovej Slncové dievčatko* z vydavateľstva Buvik (ilustrovala Oľga Bajusová), **najlepšou** próza *Jána Navrátila Klub Lucia* z vydavateľstva Arkus.

OD OBJAVOV K STAGNÁCII

Slovenská poézia pre deti a mládež v rokoch 1970-1995

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Podobu umeleckej detskej poézie na Slovensku určovali od jej konštituovania v medzivojnovom období dva tvorivé modely. Prvý z nich, uvedený Ľudmilou Podjavorinskou a Máriou Rázusovou-Martákovou, korení v patriarchálnom svete vidieckeho človeka prvej polovice 20. storočia, v jeho spätosti s prírodným prostredím. V obraznosti prevládala personifikačný princíp, verš prijal stavebné postupy sylabickej a sylabotonickej poézie. Druhý model slovenskej detskej poézie sa viaže s menami Miroslava Válka a Ľubomíra Feldeka (popri nich, pravdaže, s ďalšími autorskými osobnosťami) a zrodil sa v 60. rokoch, keď sa životný štýl človeka už značne urbanizoval, civilizoval a aj v poetike detskej literatúry sa uplatnili moderné kompozičné, štylistické a rozprávačské postupy, náročnejšia obraznosť, vynaliezavá práca s jazykom, voľný verš — a predovšetkým to, čo dostalo pomenovanie detský aspekt¹. Práve hravá, imaginatívna, intelektualizovaná poézia feldekovsko-válkovského typu, docenujúca dieťa ako partnera, sa v 60. rokoch stala vysunutou líniou presadzovania poetiky detského aspektu a detská poézia svojou kvalitou aj početnosťou autor-

skej základne nadobudla predtým (a ani potom) nevidané dimenzie.

V 70. rokoch však vlna záujmu o poéziu pre deti a mládež opadáva a tento rozpačitý stav s recidívami stagnácie v podstate trvá už celé štvrtstoročie.

Hrozbu stagnácie signalizovala literárna kritika už na prelome 60. a 70. rokov (Ondrej Sliacky)², upozorňujúc na samoučelné slovné eskamotérstvo, na prílišnú intelektualizáciu na úkor emocionality, na stratu sociálno-poznávacích aspektov v detskej poézii. V polovici 70. rokov podľa Pavla Števéčka³ situácia v poézii pre deti a mládež „signalizuje samovyčerpanosť a ustálenosť na dosiahnutej vývinovej plošine, tvárnu a funkčnú zautomatizovanosť“. Ako jeden z dôsledkov takéhoto stavu vidí kritik napríklad to, že poézia sa dostáva do služobného postavenia voči epike, čo sa prejavuje jednak rytmizovaním a rýmovaním prozaickej autorskej rozprávky, jednak básnickými transformáciami folklórnych rozprávkových сюжетov (Júlio Zborovjan: Otvor sa, rozprávka, 1973, Milan Rúfus: Kniha rozprávok, 1975, Sobotné večery, 1970). V porovnaní so 60. rokmi tento literárny druh značne schudobnel aj kvantitatívne.

Charakter detskej poézie v siedmom desaťročí určujú celkom ojedinelé výkony jednotlivcov: dve básnické zbierky Ľubomíra Feldeka (Na motýľích krídlach, 1973, Jantárový svet, 1977) a otcovská trilógia rodinno-satirickej poézie Tomáša Janovica (Rozprávkové varechy, 1975, Dín a Dán, 1977, Drevený tato, 1979), pričom napríklad aj u tohto básnika cítiť v 70. rokoch prevládajúci epický živel. Ostatní básnici „ich generácie“ buď celkom rezignovali na básnickú tvorbu (poslednou knihou veršov Miroslava Válka pre deti bola zbierka Do Tramtárie, 1970, a v prípade Milana Ferka kniha slovno-eskamotárskej poézie Džimbala-bala-bala z roku 1971), alebo publikujú len veľmi sporadicky, spravidla popri próze (Ján Navrátil: Ďuro Trufo a figliari, 1977, Jozef Pavlovič: Dúha farbičky si strúha, 1977, Dagmar Wagnerová: Kúzelný klobúk, 1971), respektíve len poéziu celkom štandardnej úrovne (Mária Topoľská: Modrobiely svet, 1974, Ráno na svete, 1979, Ján Turan: Kľúčik, 1978). Iba kvantitatívnym prínosom boli básnické zbierky najstaršej básnickej generácie (Jána Andela, Dariny Harmanovej, Pavla Štefánika, Štefanie Pártošovej) a ani medzi ojedinelými debutantmi sa neobjavil výraznejší talent (Rudolf Dobiáš: Vietor v klobúku, 1976, Rudolf Čizmarík: Hrdličky, 1974). Celkom epizodickú rolu v profile detskej poézie 70. rokov hrala jej „angažovaná“ vetva. V podstate sa nerealizovala špeciálnymi básnickými zbierkami,

ale príležitostnými autorskými výbermi (Elena Čepčeková: Pozdrav pionierom, 1979) alebo antológiami starších neintencionálnych textov (zborníky Chlapec odpovedá z dejepisu, 1970, Na slávu rúk, 1971, Oslávme básňou, 1974). V takýchto publikáciách zostavovatelia obyčajne siahali po spoločensky angažovanej básnickej výpovedi, ktorá však mala aj svoje estetické kvality. Ku koncu desaťročia je badateľný určitý kvantitatívny nárast pôvodnej detskej poézie a objavujú sa aj nové mená: Jozef Jakubovec: Klebetný mlynček (1978), Daniel Hevier: Vtáci v tanci (1978), Jozef Sabol: Keby som mal odvalu (1979). Z nich jediný Hevier sa stal skutočným básnikom pre deti. Na prahu 80. rokov však v poézii pre deti predsa len cítiť oživenie, hoci predbežne iba personálne.

Ako celok poézie pre deti v 70. rokoch prejavuje orientáciu na nižšie čitateľské stupne, v tom zmysle pokračuje tendencia zo 60. rokov. Metaforický a výmyselnícky ohňostroj zotrúva vo veršoch Feldeka, vysoko imaginatívnych, poetizujúcich všednosť, scivilňujúcich konvenčné poetické motívy, so sklonom k mystifikačnej autorskej seba projekcii, k harmonizácii sveta a k humorno-satirickému interpretovaniu jeho neduhov. Metaforická imaginácia sa ohlasuje aj u najtalentovanejšieho debutanta 70. rokov Daniela Heviera. Filiácie jeho poézie k poézii Feldeka sú vyvolané obdobným darom improvizácie, hravých syntagiem, spontánnej hry so slovom, odkrývania

skrytých súvislostí a významov slov. Hra obrazotvornosti vychádza z paronomázií, z homonymných rýmov, z metaforickej predstavy i zmysel pre nonsense sú prítomné aj v zbierkach Jozefa Jakubovca a Jozefa Sabola. Didaktická metafora, vtip, humor, častokrát v podobe básnickej hádanky, charakterizujú verše Dagmar Wagnerovej a sklon k detskej reflexii v priestore prírodnej lyriky zasa básne Márie Topoľskej. Zatiaľ čo v tvorbe strednej a mladej generácie básnikov je hra s tematickými i jazykovými prvkami prirodzená a dominujúca, sprevádzaná sklonom k riekankovitému rytmu a ku krátkym básnickým útvarom, hoci miestami rušená násilnou štylizáciou dospelého do dieťaťa (Rudolf Dobiáš), v poézii starších (Pavol Štefánik: *Čarovný mlyn*, 1976) cítiť topornosť snahy nabehnúť na hravú poetiku, cez ktorú tu preráža konvenčnosť tém a ich stvárnenia (ročné obdobia, prírodné reálie), alebo aj viditeľný didaktizmus.

Poézia 70. rokov potvrdzuje, že humor a vtip detských veršov nadobudol v slovenskej literatúre už nezvratné domovské právo. V tomto duchu sa uberať aj tvorba Tomáša Janovica, nadväzujúca na najlepšie tradície slovenskej satirickej poézie pre deti. Pre jeho intelektualizovanú lyricko-epickú poéziu, častokrát komponovanú do podoby básne-pásma, či lyricko-epickej montáže, je základom voľná detská fantázia, nonsensová hra s motívom, na ktorej sa významne podieľa intelekt dospelého i dieťaťa. Intelektuálne náročná, pritom

však výsostne poetická hra s motívom nepotláča Janovicov cit pre pôvab slova, prostých vecí a vzťahov založených pri všetkej rozpustilosti na dôvere a úprimnosti. Intelekt lyrického subjektu je tu napojený na dôverne známu, zažitú skúsenosť v rodine a na partnerstve, ktoré sa pre vzťah detského adresáta a dospelého tvorcu stalo od 60. rokov aj v poézii nepísaným zákonom. Janovic vstupuje do partnerských vzťahov s dieťaťom prostredníctvom ironického sebarefektovania v role básnika i otca dvoch dcér. V poézii 70. rokov tak tvorba Tomáša Janovica znamená hodnotový vrchol i kvalitatívny posun jej satirickej modifikácie.

Z celkového imaginatívno-hravého tónovania detskej poézie v sledovanom desaťročí, oslabujúceho informatívne väzby na sociálnu realitu a uprednostňujúceho často i samoučelnú hravosť a slovnú ekvilibristiku, sa vymyká Rúfusa transformácia Dobšinského rozprávok do lyrickej alebo lyricko-epickej polohy. V oboch spomínaných básnických knihách (*Knihy rozprávok*, *Sobotné večery*) rozvinul Rúfus dva plány textov: jeden plán tvorí svojská básnická interpretácia noetiky a poetiky folklórnej rozprávky, v ktorej autor zdôrazňuje všefudské, najmä filozoficko-etické rozmery a do popredia vysúva latentne lyrické témy (lásku, dobrotu, oddanosť, ale aj vinu, trest, majestát smrti). Rámčujúci druhý plán, láskavým tónom komunikujúci s rovinou rozprávkových transformácií, tvoria autonómne lyrické výpovede,

meditatívne apoteózy nosných hodnôt Rúfusovej poézie — detstva, domova, prostého robotného človeka.

Manká poézie pre deti a mládež pretrvávajú aj v 80. rokoch. Na prelome desaťročí Ondrej Sliacky⁴ poznamenáva, že tento literárny druh sa opája fantazijnými dispozíciami dieťaťa, konštruovaním obrazov na spôsob detskej obrazotvornosti a pôvabnej naivity, vybíja sa v nonsensových a slovo-hravých efektoch, výsledkom čoho je evidentná strata sociálno-poznávacích, často aj komunikatívnych hľadísk a jednostranné uzatváranie detstva do akejsi bezproblémovej enklávy hravosti. Naďalej dominuje imaginatívno-hravý princíp poetickej hry so slovom a predstavou, modifikovaný janovicovskou intelektuálno-humornou satirickosťou. Posun v tvorbe mladých básnikov (predovšetkým Heviera a Moravčíka) smeruje k zosilneniu experimentu s formálnymi a významovými potenciami slova a syntagmy, s hravosťou zasahujúcou celú plochu básnickej zbierky, vrátane tiráže, aj k precizovaniu spoluúčasti výtvarníka a typografa na optimálnej vizáži knihy.

V porovnaní so 70. rokmi sa v tomto desaťročí poézia pre deti aktivizovala skôr kvantitatívne. V básnickej tvorbe pokračuje, hoci sporadicky, Tomáš Janovic (Jeleňvizer, 1982, Kto sa nehrá, z kola von, 1986), Jozef Pavlovič (Generál Gulôčka, 1981), pomerne kontinuálne Ján Navrátil (Námorník na suchu, 1980, Riekanky, 1988,

Dobré ráno, pramienok, 1989, Čiarky na dlani, 1989, pre dospievajúcich zbierkou Diskotéka L, 1982, Z hlíny a rosy, 1982), Ján Turan (Ryby ja, raky ty, 1982, Čo kocúrik napriadol, 1987), Dagmar Wagnerová (Hviezda a kahanček, 1981, Pán Číhi a slečna Hota, 1981). Už len labuťou piesňou bola posledná básnická knižka Ľubomíra Feldeka Päť detektívov (1982), v ktorej, ako upozornila kritika (Tučná, Sliacky), viditeľne ustúpil z niekdajších dobytých pozícií uplatňujúcich „dalekonosné zbrane poézie“. Podobne len epizodickou bola tvorba niektorých starších autorov (Krista Bendová: V tejto knižke rapoce straka, 1980, Viera Handzová: Dám ti hádanku, 1984, Pavol Štefánik: Obloha je modrý zvon, 1984, Mária Topol'ská: Zlaté leto, 1983, výber Zelená pre žabku, 1984). Spomedzi debutantov 80. rokov sa ako originálna osobnosť, pravda, v rovine slovného žonglovania a bravúry, presadil Štefan Moravčík (Raketa so zlatým chvostom, 1980, Abeceda šantí, 1982, Kvadakum hadakum alebo Knižka za všetky drobné, 1986, Zlomjazýček, 1989). Jeho akokoľvek vynaliezavá hra s jazykom však postupne upadá do samoučelnosti a unavujúceho stereotypu. Ostatní debutanti (Jana Šumulčíková: Prstom po glóbose, 1980, Mária Basliková: Letenka pre mušku, 1984, Ján Milčák: Zo štyroch kapsičiek, 1987, František Rojček: Neposlušné čižmičky, 1987, Ondrej Nagaj: Mám básničku na jazyčku, 1988) zostali s výnimkou Rojčeka a Nagaja, ktorí

jediní zotrvali pri poézii aj po debutantskej zbierke, v tieni už jestvujúcich hodnôt. Vo väčšine prípadov oscilujú títo autori medzi formálnou modernosťou detskej poézie a tradičnejšími tematickými zložkami. Týka sa to aj druhej básnickej knihy Jozefa Jakubovca (Šašo na trnkách, 1980), ktorou tento autor nepotvrdil nádeje, aké kritika spájala s jeho debutom. Skutočnou básnickou osobnosťou 80. rokov s originálnym imaginatívno-lyrickým rozvinutím základne modernej slovenskej poézie pre deti sa fakticky stal Daniel Hevier⁵ (Nevyplazuj jazyk na leva, 1982, Krajina zázračno, 1983, polkníha veršov Skladací dáždňík a Dáždňíkový skladateľ, 1986, Básnička ti pomôže, 1989). Jeho lyrickým miniatúram s výrazným rytmom, teplou atmosférou a brisknou pointou spravidla nechýba ani formálna hravosť, ani básnická imaginácia, ani jemné myšlienkové pradiivo.

Programové smerovanie ku kontemplatívnej lyrike sa ukazuje v 80. rokoch u Milana Rúfusa. Jeho poézia jednak zotráva v rovine už odskúšaných básnických transformácií Dobšinského rozprávok so zvýrazneným filozoficko-etickým jadrom (Rozprávočka veselá, ostaň ešte s nami, 1985), jednak sa stáva výpovedne autonómnejšou meditáciou o detstve, rozprávke, živote, v ktorej sa nenápadne aktualizuje noetika ľudovej rozprávky a ktorá, tentoraz už v samostatnej básnickej zbierke (Studnička, 1986) nadväzuje na plán lyrických intermezz z predchádzajúcich rozprávkových kníh.

Globálne sa teda sice zdá, že 80. roky sú na detskú poéziu bohatšie než predchádzajúce desaťročie, zároveň je však táto poézia žánrovo, poetikou i hodnotami naďalej pomerne monotónna. Dominantu tvorí jazykovo-eskamotérsky variant Moravčikovej poézie a básnivý, fantazijno-imaginatívny typ Hevierovej poézie. Žánrovo absolútne prevažujú riekankovité verše, lyrické momentky i paródie lyrických žánrov a žánrov ľudovej slovesnosti. Práve krátke žánre tvoria spolu s meditatívno-reflexívnou Rúfusovou rozprávkou hodnotovo najkvalitnejšiu oblasť detskej poézie 80. rokov. V úžitkovo modifikovanej podobe sú súčasťou lepoporel (Zlata Dôňčová, Mária Haštová, Ondrej Nagaj, Jana Šimulčíková, Ján Turan, Ján Štrasser a iní). Chýbajú naratívne verše pre mladších i starších čitateľov, absolútny nedostatok je poézie pre dospievajúcich (s výnimkou spomínanej zbierky Jána Navrátila Diskotéka L niet pozoruhodnejšieho básnického opusu pre pubescentnú mládež). Hoci sa v priebehu osemdesiatych rokov konjunktúra jazykovo-hravej, formálne vynaliezavej, kalambúrnej a nonsensevej poézie hevierovsko-moravčikovského typu ukazovala byť produktívnou, ku koncu desaťročia sa jej tvorivé princípy už exploatovali a ošúchali.

Prvá polovica 90. rokov je opäť chudobná na poéziu. Prevláda lepoporelová a riekanková poézia pre najmenších remeselnej a konvenčnej úrovne. V tomto žánri je v 90. rokoch mimoriadne plodným au-

torom Štefan Balák. Jeho leporelá a básnické zbierky sa však obsahovo i formálnou stránkou, ktorú určujú kostrbaté, jazykovými nečistotami a klapanciovým rytmom poznamenané texty, pohybujú v rovine subštandardu až braku. Komerčnou záležitosťou sú nepochybne aj viaceré leporelá renomovaných básnikov (napríklad Štefana Moravčíka), ba objavuje sa aj priamočiary moralizmus pripomínajúci poéziu predumeleckého štádia (Jana Haládekova: *Zvieratká žalujú*, 1990, František Juriga: *Deti, kuriatka a vrana zlodejka*, 1984).

Do slovenskej poézie pre deti nepribudla v 90. rokoch ani jediná básnická osobnosť, neobjavili sa ani pozoruhodnejšie tvorivé trendy. Jej profil naďalej modeluje v už zabehaných koľajach tvorba básnikov predchádzajúceho desaťročia, predovšetkým do jazyka posadená poézia Štefana Moravčíka (Kráľ Abecedár ponúka písmenká z klobúka, 1992, Drevené železko, 1992, Modré z neba, 1995), imaginatívna poézia Daniela Heviera (Hovorníček, 1992, Fúzy od čokolády, 1994, Heviho ABC, 1995), u ktorého v niektorých zbierkach zosilnel fenomén čohosi, čo s licenciou možno nazvať „estetickým utilitarizmom“ (verše zamerané logopedicky, na zvládnutie písmen abecedy a podobne), a meditatívna, kontemplatívna poézia Milana Rúfusa (Tiché papradie, 1990, Lupienky z jabloní, 1993, Modlitbičky, 1992, Nové modlitbičky, 1994, Zvieratníček, 1994, Pamätníček, 1995). Naďalej dominuje hravá

poézia jazyka a predstáv hevierovsko-moravčíkovského razenia (František Rojček: *Postavme si z písmen dom*, 1991, Ondrej Nagaj: *Nepotkni sa, jazyček*, 1992, Marián Kováčik: *Vrabeceda*, 1991, *Básničky zo psiny*, 1995). Tento typ poézie sa však už značne skonvencionalizoval a určité stereotypy možno vybadať i v poézii Milana Rúfusa.

Najširší front slovenskej detskej poézie v 90. rokoch tvorí línia koketujúca s tradičnými, málo produktívnymi modelmi básnickej tvorby (Jaroslav Rezník: *Len z čr-páčka s pekným uškom*, 1994, Ladislav Kvasnička: *Abeceda nášho deda*, 1995, Ľudovít Fuchs: *Ako sa lovia rýmy*, 1994, Darina Harnanová: *Žili, rástli veveričky*, 1993, Ružena Čepčková: *V našom dvore býva vtáčik*, 1991 a iní). Do tejto línie básnickej tvorby možno zaradiť aj prevažnú časť duchovne orientovanej poézie, ktorá je po roku 1989 v spektre detskej literatúry znovu prítomná. Spravidla v nej však nad estetickým princípom preráža úžitková pragmatickosť vieroučného a mravoučného ladenia (napríklad Ján Vetva: *Na detskej vlne*, 1991, Eva Nocárová — Pavol Prikryl: *Pre najmenších*, 1995).

Už tradične absentuje poézia pre dospievajúcich, v ktorej pôvodné tituly pribúdajú len celkom ojedinele. Na prahu 90. rokov vyšla pre túto vekovú kategóriu zbierka veršov Bančēja, Litváka a Urbana *Výstrel z motyky* (1990) a k dospievajúcim smerujú aj niektoré básnické knižky Heviera (Fúzy od

čokolády, 1994) či Moravčíka (Prvý bozk, 1994). Ale, ako sa to už v slovenskej poézii pre dospelých stalo dávnejšie pravidlom, potrebu poézie u pubescentov skôr saturujú populárne piesne (ich rytmus a stavebné pravidlá napokon v mnohom akceptujú aj verše spomínaných básnikov, ktorí sa väčšinou realizujú aj v textárskej práci), prípadne básnické výbery z poézie pre dospelých, najnovšie v zostavovateľskej aktivite známych slovenských recitátorov (Ladislav Chudík, Štefan Bučko, Eva Kristínová, Juraj Sarvaš).

Poézia tvorí napokon významnú súčasť knižných publikácií koncipovaných na spôsob žánrovo pestrých antológií. Tradícia takýchto kníh sa začala oživovať koncom 80. rokov (Daniel Hevier: Futbal s papučou, 1989, Pavol Janík: Načo sú nám rodičia, 1989). Knihy tohto typu bývajú spravidla monotematické a okrem veršov obsahujú aj texty umeleckej alebo publicistickej prózy. V 90. rokoch k nim pribudla kniha Jany Nagajovej Vtáčik a dieťa (1993), Daniela He-

viera Naháňačka áut (1993), debut Viliama Klimáčka v detskej literatúre Noha k nohe (1996) a Júliusa Satinského Rozprávky uja Klobásu (1990). Z nich pozoruhodnou je najmä Klimáčkova hravá koncepcia postavená na princípe stopy a stopovania v básňach i lyrických prózach, v hravých mikrotextoch i obrázkoch so zámerom „poslúžiť pre všetkých, čo im rastie noha, no najmä pre tých, čo sa vedia hrať a pozerat“. V hravej i vážnej polohe sa v nej hovorí o stope času, ľudí, vecí, vnemov a dojmov zo sveta okolo nás a v nás.

V poézii pre deti a mládež 90. rokov cítiť konjunktúru tradičného až konvenčného veršovania, častokrát nielen predfeldekovského typu, ale aj regresívnych návratov do čias dominantnosti didakticko-utilityárnych aspektov nad estetickými. To spolu s konvencionalizáciou poetických výbojov z 80. rokov a s faktom absolútnej absencie mladej talentovanej básnickej generácie vyvoláva dojem stagnácie slovenskej detskej poézie.

POZNÁMKY

¹ Podrobne sa znakmi oboch modelov poézie a ich porovnaním zaoberal Zlatko Klátik v monografii Slovo, kľúč k detstvu. Bratislava, Mladé letá 1995.

² Na automatizovanie umeleckých postupov v slovenskej literatúre pre deti a mládež, ktoré hrozilo koncom 60. rokov, upozorňovali: Sliacky, O.: Úzkosť z priemernosti. Zlatý máj, 1970, č. 2, s. 520—522; Pifko, H.: Slovenská kniha pre deti 1970. Zlatý máj, 1971, č. 8, s. 520—522.

³ Na uvedené skutočnosti poukázal marginálnou, ale zato zásadnou poznámkou Pavol Števček v recenzii: Jozef Pavlovič: Princezná Kvapôčka. Zlatý máj, 1976, č. 9, s. 641.

⁴ Sliacky, O.: Generácia na pohyblivých schodoch alebo rozhovor so žiakom, ktorý nosí fúzy. Zlatý máj, 1981, č. 6, s. 361—366.

⁵ Anticipačne odhadol mieru Hevierovho talentu i problematiku miesta už na základe jeho debutu v detskej poézii aj básnických zbierok pre dospelých Vták pije z koľaje a S otcom v záhrade Milan Jurčo v príspevku Príchod básnika. Zlatý máj, 1979, č. 9, s. 550—552.

Kľúč ku každému srdcu

EUBICA KEPŠTOVÁ

V polovici roka 1996 sa odohrala významná vydavateľská udalosť: po dvadsiatich piatich rokoch tichej ignorancie vyšla vo vydavateľstve Transcius knižka Zlaty Solivajsovej Kľúč od každých dverí. Vyšla už v druhom vydaní, ale medzi čitateľov sa dostala po prvý raz. V roku 1971 bola krátko po vytlačení zošrotovaná. Príčinou tohto normalizátorského zločinu bola rozprávka Abeceda pre obludy, kvôli ktorej pani spisovateľku postavili pred súd. V tom čase bola rozprávková metafora o múdrom dube a obludnom tanku nebezpečnou provokáciou. „Dub, ako ozajstný strážca lesa, chránil slabých, pomáhal bezmocným, radil neskúseným a mocných zase krotil, aby svoju silu nezneužívali.“ Tankovú obludu, ktorá symbolizuje ruských okupantov, autorka otvorene nazýva votrelcom a v duchovnej symbolike — analfabetom. Ich primitívnu abecedu palebného rachotenia nazýva abecedou pre obludy. Koniec rozprávky je rovnako mnohoznačný — dub zadrží tank svojím vlastným telom a sám pri tom príde o život. V tom čase to bola naozaj trúfalosť. Nechápem však, prečo v dnešnej dobe bola práve táto inkriminovaná rozprávka vyradená z rukopisu. Nemám pocit, že by bola zatažená politickou symbolikou. Tieto významy v nej po rokoch môžu čítať iba tí, ktorí toto obdobie dôverne poznajú. Symbolika rozpráv-

ky je umelecky univerzálna — je o víťazstve ušľachtilosti nad agresivitou, je o práve na pokojný život ... Vyčlenenie tejto rozprávky z knižky považujem v súčasnosti za neodôvodniteľný a nekompetentný zásah do autorkinho rukopisu. Tu vyvstáva otázka, „na koľko posuvná je hranica autorských práv zo strany zodpovedného redaktora, resp. na ktorom poludníku sa končí územie rešpektovania autora ako tvorcu i vlastníka istých duchovných hodnôt,“ (cit. Zlata Solivajsová). Naozaj je nepochopiteľné, že opäť po dvadsiatich piatich rokoch prišlo k exkomunikácii spomínanej rozprávky z pôvodného rukopisu a k jeho opätovnej cenzúre.

„Proces vyobcovania, ktorý mi vzal dvadsať rokov života,“ hovorí Zlata Solivajsová, „so všetkým, čo s tým súvisí, vracia sa ako nebezpečný chripkový vírus v nových mutáciách. Už sa mi nechce vysvetľovať (komu? načo?), dovoľávať sa (čoho? koho?) z pozície „ukrvidenej“, krútiť sa pred zrakmi neúčastných divákov stále na tom istom mieste ako psík za vlastným chvostíkom. Ako autorka vydala som o tom svedectvo niekoľkokrát — načo sa opakovane strápňovať v hre, v ktorej mi určujú len úlohu „slepej baby“. Nežiada sa mi vyvolávať súcit ani využiť možnosť verejne sa vyplakať ...“

Ďalšou skutočnosťou, ktorá ma pri listovaní knižky zarazila, je fakt, že

keby po nej siahol nezainteresovaný čitateľ, myslel by si, že je to kniha pre dospelých. K tejto domnienke by ho viedla strohá grafická úprava a absencia ilustrácií (s výnimkou obálky). Ilustrácia v knižke pre deti (a myslím, že Kľúč od každých dverí je predovšetkým knižka pre deti) má svoju nezastupiteľnú funkciu. V prvom rade informuje čitateľa o tom, že knižka je určená detskému adresátovi. Už pri prvom listovaní informuje dieťa o jej charaktere a obsahovom zameraní, priťahuje jeho pozornosť. Prekvapuje ma, že kniha rozprávok poskytujúca mimoriadny ilustračný priestor, vyšla bez obrázkov. Hoci sa snažím pochopiť jej vydanie ako záslužný vydavateľský čin, nemôžem si odpustiť poznámku, že vydavateľ nedocenil a nepochopil význam a umelecké poslanstvo knižky a posunul ju do polohy, z ktorej si bude musieť oveľa ťažšie hľadať svoju cestu k detskému čitateľovi.

Napriek týmto výhradám, adresovaným výlučne vydavateľovi, môžem skonštatovať, že rozprávky Zlaty Solivajsovej poskytujú aj po rokoch nevšedný čitateľský zážitok. Hoci ide o rozprávky, premieta sa do nich viacero žánrových rovín a umeleckých postupov. Ich rozpriestranenosť a mnohovekvnatosť sa dotýka aj vekovo širšieho čitateľského rozpätia, ktorého dolnú hranicu môžeme pokojne situovať okolo piateho, šiesteho roku dieťaťa. Príbeh Dášanky a neviditeľného psa som čítala svojej dcére prváčke, aby som jej pomohla prekonať strach. S príbehom sa stotožnila, vstúpil do jej vnútorného sveta a stal sa jeho prirodzenou súčasťou. Vniesol do jej duše kúsok potrebného svetla. Ako som sa dozvedela, autorka pred



rokmi písala tento príbeh tiež pre prváčku. Rovnako presne, citlivo a aktuálne oslovil dieťa po dvadsiatich piatich rokoch. Ako Zlata Solivajsová poznamenala, každá z jej rozprávok a poviedok je o niekom alebo pre niekoho. Aj rozprávka Kľúč od každých dverí má svojho inšpirátora. A naozaj — Vincko s basou Barborkou má svoje reálne súrodenectvo so spisovateľom Vincentom Šikulom. Možno práve vďaka tejto „adresnosti“ sú rozprávky Zlaty Solivajsovej veľmi súčasné a aktuálne. Je pre ne príznačný symbolizmus, metaforika, personifikácia ... (Rozprávku na lipovom listu nemožno čítať očami, ale srdcom; smútok je lastúra plná čiernych perál ...). Na druhej strane bývajú spravidla ukončené zrozumiteľnou filozofickou axiómou, univerzálnou pre dieťa i dospelého človeka (Veterná rozprávka — „... to, čo nepoznáme, je pre nás také dôležité, že to neprestáva-



me hľadať po celý život.“ Alebo Dášenka a neviditeľný pes — „Ak sa o niekoho bojíme, ak niekoho máme radi a chceme mu pomôcť a byť pri ňom vždy, keď nás potrebuje, keď je sám, opustený a smutný — máme toľko sily, že premôžeme všetko a všetkých, ešte aj rozprávkové obludy. A keby bolo treba, keby sme chceli, aj more by sme prekročili za svojim priateľom.“)

V knižke Zlata Solivajsovej je všadeprítomný ideál krásy — nielen v „dekoratívnom“, ale aj v etickom zmysle slova. Jej rozprávky sú o vzťahoch medzi ľuďmi (Prerušený rozhovor — mikrosvetom mravcov otrasú znepokojené hlasy dvoch veľmi si blízkych, ale priestorovo veľmi vzdialených ľudí), o prázdnote kvantitatívnej životnej filozofie, o hodnote detstva (Stratená rozprávka), o tom, že nielen chlebom sme živí (Ako vyzerá svet). Vystupujú tu nielen ľudia a fantastické bytosti, ale aj nepatrné postavičky zo živočíšnej ríše: mravce, slimáky, škovránky ... Personifikujú pritom ľudské vzopätia v pozitívnom aj v negatívnom rozmere.

Je to spôsob vyjadrenia vzájomnej prepojenosti všetkých foriem oduševnenej hmoty, ich spoločnej podstaty, ich vzájomnej podmienenosti a nevyhnutnosti. Pomáha nám tak nazrieť do neviditeľného vnútra sveta.

Podľa predchádzajúcich úvah by sa mohlo zdať, že knižka Kľúč od každých dverí je malou filozofiou pre deti. Je v tom trochu pravdy, ale zároveň musím zdôrazniť, že táto filozofia hovorí prostredníctvom rozprávky o hľadaní síl vo vlastnom vnútri. Presviedča dieťa, že ono samo dokáže všetko, že na to jednoducho má. Ostáva mi len veriť, že podobne ako mnohí rodičia, ktorí siahli po knižke a rozhodli sa v nej zalistovať, aj iní prídu na to, že je určená mladšej vekovej kategórii a posunú rozprávku tam, kam predovšetkým patrí — svojim deťom.

KĽÚČ OD KAŽDÝCH DVERÍ

Zlata Solivajsová

Vydavateľstvo Tranoscus, Liptovský Mikuláš 1996. II. Na obálke Ján Brezina. Zodp. red. K. I. Dvořák. 2. vyd., v Tranosciu prvé. 103 str.

ABECEDA PRE OBLUDY

ZLATA SOLIVAJSOVÁ

Na kraji lesa stál mohutný dub. Išiel okolo zajac a dub sa mu prihovoral:

„Dobré ráno, braček. Kam tak zavčasu?“

„Pohladať niečo pod zub,“ odvetil zajac.

„Keď je tak, poradím ti, kde je najkrajšia kapusta. Chod tamto k tej plánke a od nej sa daj dolu medzou zemiačniska, až prídeš k veľkej table dateliny. Odtiaľ to už nie je ďaleko.“

„Povedal si dateliny? Jój, to je ohromné!“

Išla okolo liška a pýta sa:

„Milý dub, nevidel si tu niekde malé zajačiky? Tak sa mi vidí, že im otec kamsi odbehol. Zavarovala by som ich, oj, zavarovala lepšie než vlastná mať, keby si mi povedal, kde sú chúdence opustené.“

„Poznám ja tvoje varovanie, liška. Od samej lásky by si ich zjedla, však?“

Liška sklopila uši a prešmykla sa do mladiny.

Ešte nestihli straky-klebetnice túto príhodu rozniesť po lese, keď sa z blízkeho chodníka vynoril hájnik.

„Dobré ráno, hájnik!“

„Dobré ráno, dub. Ej, či sa mi vždy srdce rozveselí, keď ťa tu vidím takto rovno stáť! Vždy si rovnako krásny a mocný.“

„Letia rôčky, letia,“ prehovoril dub v rozpakoch nad toľkou chválou.

„Veď hej, letia, ale tebe akoby zastali. A tak je dobre. Veď si ty tu vlastne strážcom tohto lesa. Všetko vidíš, na všetko dozrieš, o každého tvora sa postaráš. Koľko len vtáčích hniezd si za tie roky ukrýval vo svojej korune pred dravcami...“

A keď si pospomínali na všeličo, prišla reč aj na lišku.

„Tak tu bola?“ zlostil sa hájnik. „Toľký čas už na ňu striehнем, a vždy mi unikne. Ale počkaj, dám ja tebe mladé zajačiky!“

Hájnik zvesil z pleca flintu a rozlúčil sa s dubom.

Jastraby a sokoly tiež najradšej sedávali v korune duba.

Videli do diaľky i do hĺbky, a ich nebolo vidno. A dub, ako ozajstný strážca lesa, chránil slabých, pomáhal bezmocným, radil neskúseným a mocných zase krotil, aby svoju silu nezneužívali. Mal rád všetkých a všetci mali radi jeho, pripomínajúc si často jeho slová:

„Les je rozsiahly a bohatý. Všetkých nás uživí. A svet je ešte bohatší.“

Patrí nám všetkým rovnako a podľa toho sa na svete aj správajme: veď po nás prídu ďalší a my musíme myslieť aj na nich. Tu, podo mnou sú mladé duby. Raz sa im vystúpim, aby mohli rásť do šírky i do výšky.“

Jedného dňa sa na ceste objavila čudná tmavozelená obluda, akú dub nikdy predtým nevidel.

Obluda prichádzala od dediny a strašne vrčala. Zastala na okraji lesa. Vrchanie utíchlo. Nos, ktorý už z diaľky mieril na les, bol teraz obrátený trochu bokom.

Dub čakal, čo sa bude diať, no obluda znehybnela, akoby zaspala.

„Dobrý deň,“ oslovil o chvíľu dub nezvaného hosta.

Obluda nič.

„Dobrý deň, hovorím. Kto si a čo tu hľadáš?“

Obluda mlčala. Zrazu sa jej však dlhý nos začal s hrmotom otáčať, až bol namierený na dub. Dub čakal, že niečo počuje, ale nedočkal sa. Ozval sa teda opäť:

„Pozdravil som sa ti, a ak si prišiel s dobrým, môžeš tu ostať a spriatelíme sa. Len by si mi mal povedať, kto si.“

„Ta-ta-ta-ta!“ odpovedala obluda, a v tej chvíli sa mladý stromček vedľa duba zakýval a padol zlomený na zem.

Dub stál ako zmeravený. Nevedel, čomu sa diviť väčšmi, čoho sa väčšmi desiť: čudnej odpovede a či toho, že mladý stromček z ničoho nič klesol na zem ako podiatý.

„Čo to značí: ta-ta-ta-ta? A prečo si odrazu ľahol na zem ten mladý stromček?“

„Ta-ta-ta-ta!“ vzápätí padol na zem ďalší stromček.

Dub si len vtedy všimol, že z dlhej rúry, ktorú pokladal za nos obludy, šľahajú blesky a valí sa dym. Ale nič z toho nechápal.

„Vari sa zajakávaš?“ spýtal sa. „To je nič, to sa napravi. Dám ťa zapísať do našej lesnej školy. Tam sa naučíš pekne rozprávať.“

Dub ešte stále nechápal, že medzi ta-ta-ta a padaním stromčekov je nejaká súvislosť, preto pokračoval:

„Teraz si dávaj pozor a hovor trochu pomalšie. Veď hádam len vieš povedať aj niečo iné, nielen to ta-ta-ta? Ako sa vlastne voláš?“

Obluda chvíľu ticho stála, potom zdvihla dlhý ňufák a vyplula jediné slovo:

„Tank!“

Súčasne sa zablysko, zadymilo a dub pocítil v kmeni ostrú bolesť. Čo sa to deje, pomyslel si v náhlom závrate, čo ma to tak strašne udeľo? Ale premohol sa a s námahou povedal:

„Tak ty si tank. Ja sa volám dub a som strážcom tohto lesa. A teraz mi povedz, prečo si prišiel medzi nás. Nepamätám sa, že by takí, ako si

ty, boli bývali niekedy medzi nami. Si volajaký čudný. A ide z teba pach a dym. Ledva dýcham. A prečo spadli tie malé stromčeky, len čo si sa ozval? A odkiaľ je tá bolesť, ktorú cítim v kmeni?“

„Ta-ta-ta-ta!“ prisvedčila obluda-tank nazlostene a z dlhého nosa vychrlila oheň a dym.

Dub sa zachvel. Celým kmeňom mu prebehla ostrá bolesť. Koľko slabik vychrlila obluda, toľko ostrých bodnutí pocítil dub v tele. Vzápätí začal pomaly chápať: obluda prišla, aby vyhubila les! Ale prečo? A ako tomu zabrániť? Dub už vedel, že obluda pozná vari len tú jednu slabiku. Ale aká je to strašná slabika! Značí ostrú bolesť alebo aj záhubu. Hľa, mladé dubčeky ležia na zemi a ich listie sa zachvieva v predsmrtnom kŕči. Nie, nemôže nechať železnú obludu takto vystrájať!

„Tak toto je tvoja reč, tank. Vidno, že si do školy chodil málo. Lebo keby si bol chodil do školy čo len s vranami, bol by si sa naučil o pár hlások viac. A celkom iste to nebola riadna škola, lebo v nijakej naozajstnej škole takúto strašnú abecedu neučia ...“

„Ta-ta-ta-ta!“

Časť koruny starého duba sa oddelila od hlavnej vetvy. Na okamih akoby zaváhala, na ktorú stranu má spadnúť, a potom pomaly klesala k zemi. Ale dub ju zachytil spodnými konármi, a hoci bol ťažko zranený, kolísal odstrelenu korunu vo svojom náručí, premáhajúc bolesť a strach.

„Dost! Prestaň! Čo som ti urobil? Čo ti urobili tieto mladé stromčeky vedľa mňa, že si ich zničil? Zavadzali ti azda? Cesta vedie o kus ďalej. Tak pokojne sme si tu žili, pokým si neprišiel medzi nás. Vari niet v tebe žiadneho citu? Kto priviedol na svet tvora, ktorý všetko okolo seba iba nivočí? Kto si?“

„TANK! TANK!“ revala obluda nazlostene.

Dub sa zatriasol od koreňa až po korunu. Pre bolesť nemohol ani dýchať. Na chvíľu sa mu svet zahmlil a len potom zbadal, že jedna z jeho hrubých vetiev, ktoré sa rozrastali z hlavného kmeňa na všetky strany, leží dolu na zemi ...

V tej chvíli sa ozvala bolesť taká silná, že dub znehybnel a vzápätí sa ho zmocnila triaška. Už tušil, že stretnutie s obludou zaplatí životom. Ale nevzdával sa nádeje, že ju predsa len prehovorí, aby odišla tam, odkiaľ prišla, a nezapríčinila ešte väčšie zlo: skazu celého lesa, všetkého jeho tvorstva.

„Počúvaj, tank,“ ozval sa dub, keď vlna bolesti trochu opadla, „neviem, z ktorej krajiny prichádzaš. Možno sú u vás všetci takí ako ty. Možno sa ani medzi sebou neviete dohovoriť, keď vaša reč je taká chudobná a taká strašná. Ale pochop: my sme tu žili v pokoji, každý mal svoje miesto, svoju prácu, svoju reč a s výtržníkmi-vlkmi sme si vždy vedeli poradiť sami.“

Chceme tak žiť i naďalej. Vráť sa, odkiaľ si prišiel, nepatríš medzi nás a nikdy ťa za svojho neprijmeme. Svet je krásny, len pokým si všetci robíme dobre. Uprostred zla hynie každá krása. Hľa, v mojej korune majú hniezda vtáčence: keby si aspoň počkal, pokým im narastú a zmocnejú krídla, aby mohli slobodne odletieť. Aspoň nad nimi sa zľutuj. Ja som už starý, všeličo som už videl i prežil, nejedna búrka mi odkmasla konár, no vždy som sa napokon zotavil. Ale ešte nikdy ma nikto nepohaniť tak surovo a pre nič za nič ako teraz ty. Odiď, prosím ťa. Odiď v pokoji.“

„Ta-ta-ta-ta-ta-ta!“ rapotala obluda a bolesť sa opäť zahryzla ostrými zubmi do duba.

Vtedy sa dub strašne rozhneval.

„Odiď, obluda!“ zahrmel z výšky na tank. *„Odiď, hovorím, lebo tu pre teba niet miesta! Do nášho lesa nepatríš ani ty, ani tvoje meno, ani tvoja strašná abeceda. Je to abeceda pre obludy. Si tu votrelcom. Odiď, už si narobil dosť škody. Aj moja trpezlivosť má hranice. Zahubím ťa!“*

„TANK! TANK! TANK!“ dunela obluda, až sa otriasal celý les.

V tej chvíli sa obrovský kmeň duba naklonil, otočil sa okolo svojej osi a celou váhou dopadol na obludu, takže jej dlhý nos, z ktorého sa valil hustý dym, sa skrivil. Oblude zaprašťali klby a vzápätí nastalo v lese ticho.

„Tak,“ povedal tíško starý dub z posledných síl, *„predsa som ťa zahubil. Nebudeš viac rozsievat' smrť v mojom lese. Ja som padol. Ale na mojom mieste je niekoľko mladých dubov, ktorým som uvoľnil miesto. Porastú do výšky i do šírky a niektorý z nich sa stane mojím nástupcom: bude strážiť les namiesto mňa.“*

A tak aj bolo. Mladé duby rástli a vyrástli na mohutných veľikánov. Z kmeňa starého duba urobil stolár krásny nábytok do hájnikovho domu i vyrezávané zábradlie okolo verandy. Večermi stával hájnik na verande, opieral sa o dubové zábradlie a občas sa k nemu celkom sklonil, akoby sa rozprával s duchom starého duba.

Pozostatky pancierovej obludy — tanku — pomaly zapadli do zeme a obrastali žihľavou a trnám. Lebo aj žihľava a trnie vedia, kde majú rásť.

Ale raz prišiel hájnik k tomu miestu a povedal si:

„Škoda je nechať len tak zhrdzavieť toľké železo.“

A zavolať majstrov mechanikov. A onedlho už pancierová obluda zvažala ťažké kmene dreva z lesa do doliny namiesto starého traktora.

Iba hlaveň nemali na čo použiť. Hájnik ju osadil do zeme, aby si les pamätal, ako vyzerá nepriateľ.

A keď po čase šli okolo deti, uvideli čudnú, nezvyčajnú vec: na pancierovej hlavni, ktorá kedysi chrlila oheň a dym, sedel otec drozd a učil svoje mladé drozdíčatá písať veselú lesnú hymnu.

CHCEL BY SOM STRETNÚŤ ČLOVEKA, KTORÝ NAŠIEL ŠTASTIE

Rozhovor so spisovateľom a lekárom Jánom Milčákom

■ Vstupoval si do literatúry poviedkou Vlci a rozhlasovou hrou Sprievod anjelov. Čas, ktorý medzitým uplynul, sa tvojich textov nedotkol. Tvoje dielo je kompaktné, poetika vyhranená. Si tvorcom autonómneho a nezameniteľného literárneho sveta. Patriš k autorom, ktorí sa nevyvíjajú, alebo je to celkom inak?

Začínal som v Mladej tvorbe, kde si našli miesto moje poviedky a myslím aj spomínaná próza. Pretože som už starší, opieram sa o palicu. Nie obyčajnú — takú, aké som videl doteraz len dve. Obe patrili bývalým pastierom. Boli z jalovca a živo si viem predstaviť, ako dlho im muselo trvať, kým našli jalovcový krík vhodný na takúto palicu a koľko námahy ich to stálo, pokiaľ z kriku urobili palicu, o ktorú sa dá oprieť, ale ktorú možno aj obdivovať. Táto asociácia mi napadá, keď spomínam poetiku. Ak sa pýtaš, či patríš k autorom, ktorí sa nevyvíjajú, myslím si, že napriek otázke si presvedčený o opaku. Autor sa nevyhnutne musí vyvíjať, ale je to oveľa ťažšie, ak pri tom nemení poetiku. Aj maliar ustavične používa farby, ktoré si vyvolil, a dokáže nimi zobrazit rovnako dobre súmrak i svitane.

■ Si lekár a spisovateľ. V rozličných podobách sa stretávaš s utrpením a so smrťou. Kedy kapituluje lekár a kedy spisovateľ? Elias Canetti sa nazdáva, že básnik nemôže za žiadnych okolností kapitulovať. Má žiť podľa zákona, kto-

rý hovorí, že nezavedie do ničoty ani toho, kto by tam rád bol, že vydrží v zármutku a zúfalstve preto, aby sa naučil, ako z neho vyvieš iných. Mnohé tvoje postavy prichádzajú o všetko a ostávajú pokojné. Takí sú Benjamín a Timotej z poviedky Cesta. Ján z poviedky Hrobár počas vojny pochová všetkých a zostáva sám.

Lekár sa neprestajne stretáva s utrpením a je rád, keď sa nemusí stretnúť so smrťou. Byť lekárom je tiež svojim spôsobom utrpenie, lebo chorý je odkázaný na lekárovu pomoc. Lekár by sa mal trápiť, či urobil pre choreho všetko, čo mohol urobiť. V tejto situácii kapitulácia nie je možná. Aj na prvý pohľad beznádejný prípad nemusí byť takým. Lekári nosia biele plášte, ale nikdy nie biele zástavy. Rovnaké je to aj s prácou spisovateľa. Dlhé roky som robil na dedine, kde sú ľudia prírodnejší ako v meste. Vedia si vážiť hruď zeme aj zelený otvárajúci sa list. A možno si to ani neuvedomujú. Benjamín a Timotej z poviedky Cesta prichádzajú o všetko vo chvíli, keď si myslia, že všetko dosiahli. Ak pochovejú koníka, na kúpu ktorého dlhé roky šetrili, urobia to s veľkou ľútosťou v srdci, a preto zabijú do zeme kôl, aby si poznačili miesto. Ale svitá, začína nový deň, a teda aj nová cesta pre nich. Vojnu som prežil ako malý chlapec a zostal mi na ňu pohľad dieťaťa, ktorý je hlbší a presnejší ako pohľad dospelého človeka, aj keď sa rokmi rozšíri. V divadelnej hre Právo na ži-

vot, ktorá je z obdobia vojny, som ako motto použil výrok: „Vojna je ku každému krutá, k víťazom i porazeným.“ A myslím, že sa nemýlim.

■ Zastavme sa na chvíľku pri tvojom dialógu v oboch jeho podobách, prozaickej i dramatickej. Odohráva sa takmer vždy na hranici komunikácie, čitateľ musí byť pozorný. Vidí sa mi, že tvoje postavy nesú v sebe to podstatné zo svojho tvorcu. Sú mlčanlivé, povedia len to, čo je nevyhnutné. V твоjich dialógoch sa neraz krížia akoby samostatné výpovede introvertov, ktorí takto možno hľadajú cestu k sebe.

Ambulancia, v ktorej som roky pracoval, sa nachádza takmer v strede medzi kostolom a štátnou cestou. Kostol je domom pokoja, počuť v ňom ticho. Cesta je miestom neprestajného pohybu, víri sa na nej prach. Rovnako blízko je k ceste i ku kostolu. Rovnaké miesto by malo mať v mojich prácach ticho i pohyb. Dokonca si myslím, že pohyb je dôležitejší preto, aby si čitateľ alebo poslucháč uvedomil význam ticha. To, čo si hovoria postavy, hovoria pre seba, aby sa utvrdili vo svojich slovách, a až potom pre tých, s ktorými sa rozprávajú. Možno to robia mimovoľne. Človek by mal povedať naozaj len to, čo je nevyhnutné.

■ Nie každému sa podarí osloviť dieťa. Nie každý vie napísať rozprávku. Nie pre každého je tvorba pre deti zaujímavá. S akými ambíciami pristupuješ k detskému čitateľovi a nakoľko ťa uspokojuje návrat do detstva?

Na roky, keď som bol učiteľom, spomínam najradšej. Bol som len o niekoľko rokov starší ako tí, ktorých som učil. Aj moje učenie bolo určitým spôsobom netradičné. Spomínam si, že som sa často prechádzal so žiakom, ktorého som skúšal, medzi lavicami a tak vznikol rozhovor, ktorý bol pre

nás oboch zaujímavejší ako sedenie za stolom a státie pri tabuli. Človek by mal zostať dieťaťom celý život, mal by si starostlivo chrániť všetky tie detské vlastnosti, o ktoré ho obral dospelý vek. V tom by mu mohla pomôcť rozprávka, lebo ona nie je určená len deťom a ani deti nesiahajú len po knihách, v ktorých je vyznačené príslušné vekové rozpätie. Aj keď som detstvo šťastie prežil v období vojny, rád sa k tomuto času v spomienkach vraciam. V živote sa jednoducho pohybuje na hranici skutočného a neskutočného. A to je už len krôčik k rozprávke. Na rozprávke nie je krásne iba to, že v nej dobro zvíťazí nad zlom. Rozprávka by mala byť krehká ako osuhy na januárových stromoch. Za stavebný kameň rozprávky považujem fantazijnosť. Má nekonečné množstvo podôb, a preto aj život rozprávok je nekonečný. Fantazijnosť je to, čo dieťa prijme najradšej a najľahšie, najmä ak sa mu otvárajú dvere do miestnosti, ktorú doteraz nepoznalo. Tento fenomén má nesmierny význam pre vývoj dieťaťa. Človek plody zo svojich detských rozprávkových stromov zbiera, až keď je dospelý.

■ C. G. Jung uvažoval aj o duši a osude spisovateľa, básnika. Napísal, že sa zriedka vyskytne človek, ktorý by božskú iskru svojho umeleckého nadania nemusel draho zaplatiť. Podľa Junga sa každý spisovateľ narodil už s určitým obmedzeným množstvom životnej energie. Čo je v ňom najsilnejšie, a to sú práve tvorivé schopnosti, si uzurpuje najväčšiu časť tejto energie a zostávajúca časť je potom až príliš nepatrná na to, aby z nej bolo možné vytvoriť ešte niečo hodnotné. Čo si o tom myslíš?

Nikdy som neuvažoval o množstve životnej energie. Skôr o čase, ktorý mi pripadal ako drobný tenký zlatiáčik, ktorý nosím vo vrecku a ktorý si mu-



sím neustále chrániť. Žijem akoby v dvoch domoch. Jedným je medicína, druhým literatúra. Odrazu nemôžem byť v oboch. Keď som v jednom z nich, nezostáva mi nič iné, iba zo všetkých síl robiť to, čo sa v jednom z týchto domov robiť má. Neviem presne, čo sú to tvorivé schopnosti. Posudzujú ich skôr tí, ktorí hodnotia ľudskú prácu. Ale viem, že sú rovnako dôležité v medicíne i v literatúre.

■ **Literatúra je vždy o človeku, aj vtedy, keď ňou nechce byť.** Claude Tresmontant vo svojej knihe *Dějiny vesmíru a smysl stvoření* odmieta názor, podľa ktorého dejiny nemajú zmysel. Tvrdí, že tvorenie ešte nie je na konci. Plnosť tvorenia, píše, nie je v čase za nami, v minulosti, ale pred nami, v budúcnosti. Čo si myslíš o človeku na konci 20. storočia?

Seneca napísal: „Čas je nekonečne rýchly a je ešte rýchlejší pre tých, ktorí sa obzerajú späť.“ Keby sme sa neobzerali, nevedeli by sme ani napredovať a ľahko by sme si mohli pomýliť smer. Koniec 20. storočia iba potvrdzuje to, že človek je tvor múdry, ale nie rozumný. Je ešte priskoro hodnotiť necelých sto rokov, chýba nám odstup. Fakty, ktoré sú jednoznačné, však nie sú nijako lichotivé a tak si možno mnohí budú klásť otázku, či bolo pre nich šťastím, že žili práve v 20. storočí.

■ **V Borgesovej poviedke *Tajný zázrak* spisovateľ Jaromír Hladík, nevinný**

ne odsúdený na smrť zastrelením, prosí Boha o rok času, aby mohol dokončiť a vylepšiť svoju drámu *Nepriatelja*. Zásluhou Všemohúceho sa chvíľka medzi rozkazom strieľať a jeho vykonaním mení na rok, ktorý uplynie v autorovej myslí. Hladík prerába, vynecháva, skrakuje, rozširuje, vracia sa k pôvodnému zneniu. Čo by si zmenil, ponechal, napísal, keby sa ti podobne naskytla možnosť symbolicky zachrániť to podstatné zo svojho života?

Keby som sa ocitol na mieste Jaromíra Hladíka, bol by som oveľa neskromnejší. Nechcel by som zmeniť nič z toho, čo som doteraz napísal. Ale to, do čoho by som sa ešte rád pribral, by si vyžadovalo oveľa viac času. A neskromnejší by som bol aj v tom, že by som prosil, aby ten čas bol pokojný a priniesol mi dosť síl a radosti z toho, že môžem užitočne pracovať. Ba bol by som ešte neskromnejší. Chcel by som, aby to nebola iba radosť pre mňa jediného, ale aby som sa mohol o ňu podeliť ako o bochník chleba, ktorý by som držal v kruhu hladných detí.

■ **Ktorého spisovateľa, prípadne človeka, ktorý nepíše, by si sa chcel niečo opýtať a aká by to bola otázka?**

Chcel by som stretnúť človeka, ktorý našiel šťastie a nechce o tom nikomu povedať. A tak by sme obaja mlčali.

Pripravil MARIÁN MILČÁK

SPISOVATEĽ JÁN MILČÁK

Narodil sa 9. 1. 1935 v Levoči. Absolvent Lekárskej fakulty UPJŠ v Košiciach. Pôsobil ako lekár v Krompachoch, Levoči, Spišskej Novej Vsi a v Spišskom Hrušove. Žije v Levoči. Píše pre deti i dospelých. Literárne začiatky sa viažu k časopisu *Mladá tvorba*. V roku 1967 získal cenu *Mladej tvorby*. Jeho rozhlasové hry boli vysielané vo viacerých štátoch Európy.

BIBLIOGRAFIA JÁNA MILČÁKA

Knižné publikácie:

Deväť poviedok (1978), Pavol rezbár (1979), **Zo štyroch kapsičiek** (1988), **Rozprávka o Marianke** (1990), Rosa canina (1955), **Chlapec Lampášik** (1996).

Ptč. vytlačené tituly sú adresované deťom.

Divadelné hry:

Majster (1971), Chlieb a soľ pre kohúta (1976)

Bábková hra:

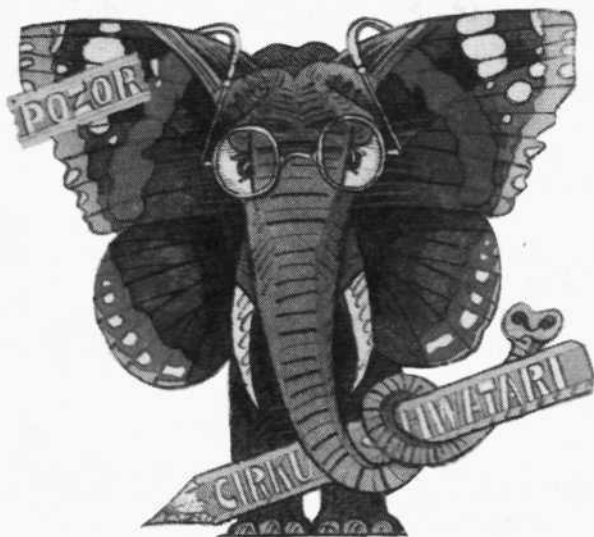
Hudci (1983)

Rozhlasové hry pre deti a mládež:

Obrov brat (1974), Strom šťastia (1974), Minúta ticha (1975), Hudci (1977), Najmladší zo slávnej rodiny (1978), O dvoch mládencoch (1980), Koník Izidor (1980), Kavka (1982), Bežci (1982), Rozprávka o strome (1983), Pipo a Čipo (1985), Pátranie (1987), Celestínka, ryba a pán Baltazár (1988 — Hlavná cena na XI. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry), Slamienska (1991), Čln (1992), Vrana Florentánka (1993 — Hlavná cena na XIV. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry), Žobráci (1995).

Rozhlasové hry pre dospelých:

Spríevod anjelov (1971), Mačka (1973 — Hlavná cena na III. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry), Pavol rezbár (1973), Cela (1974), Most (1977), Vojaci (1978), Rodinná fotografia (1995 — Hlavná cena na XIV. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry).



Malý *SLON* a *VELKÉ* *sloníča*

JÁN MILČÁK

1.

— Omrzelo ňa maľovať sloníčatá? — spýtal sa Cukrík.

— Nevie, či mám všetko, čo potrebujem, — odpovedal maliar.

Stál na chodníku, nechystal sa maľovať. Pozeral, ako na obrázku lietajú drozdie mláďatá.

— Namaľuj nám ružové sloníča, — povedal Cukrík.

Maliar váhal, už-už sa chystal otvoriť koženú tašku, ale v poslednej chvíli si to rozmyslel.

— Ešte si nemaľoval sloníča? — spýtala sa Jozefínka.

Namaľovať sloníča bolo pre maliara hračkou. Čudoval sa, že Jozefínka o ničom nevie. Doteraz namaľoval päťdesiat sloníčat. A každé bolo iné. Boli také rozdielne, že ak by vám hociktoré z nich ukázali, hneď by ste povedali, toto je dvadsiate siedme a toto štyridsiate piate.

2.

Začalo sa to tak: V materskej škole na Nezábudkovej ulici si pani riaditeľka pomyslela, že prekvapí deti.

V jedno ráno zaklopala na maliarovo okno.

— Prišla som vás popýtať, aby ste nám namaľovali sloníča, — povedala.

— Ešte spím, — vyhovárал sa maliar.

— Stojíte pri okne, — zasmiala sa pani riaditeľka.

— Keď sa nevyspím, celý deň zívam, — mosúril sa maliar.

Sloníča maľoval dva dni a dve noci. Zabudol, že má zívaf, a spomenul si na to, až keď umýval štetce.

Deti v materskej škôlke tleskali od radosti. A pretože v meste bolo päťdesiat materských škôl, maliar namaľoval päťdesiat sloníčat.

3.

Cukrík a Jozefínka boli netrpezliví. Obaja túžili po ružovom sloníčati.

— Kedy sa začne zima? — spýtal sa Lampášik.

— Načo to potrebuješ vedieť? — vyzvedal sa maliar.

— Viem, že namaľuješ sloníča, — povedal Lampášik.

— Asi ho namaľujem, — prisvedčil maliar.

Otvoril koženú tašku, vybral plátenné vrecúško a začal triediť štetce. Nechal si iba najširšie.

— Nevieť, či urobíš dobre, — povedal Lampášik.

— Namaľoval som už päťdesiat sloníkat, — ozval sa maliar.

— To bolo iné, — povedal Lampášik.

Na obrázku medzi dvoma stromami bola nízka tráva. V tráve kvitla margaréta. Mala deväť lupienkov.

Maliar začal rátať: — Mám,
nemám,
mám,
nemám,
mám,
nemám,
mám,
nemám,
mám ...

— Keby začalo snežiť, bolo by sloníkatu zima, — povedal Lampášik.

— Všetkým malým je zima, — ozval sa maliar.

— A ty chceš namaľovať sloníka! — zvolal Lampášik.

— Namaľujem mu hrubý sveter, — povedal maliar.

— Ani to by nebolo dobre, teraz by mu bolo horúco, — ozval sa Lampášik.

Maliar pochopil, že Lampášik mu prestal dôverovať. Veľmi ho to trápilo.

Pomyslel si, že mal namaľovať margarétu s desiatimi lupienkami. Mohol by sa vyhovoriť na kvet ...

Drozdý lietali nad stromami. Tráva ich nelákala. Bola nízko a bolo na nej veľa prázdneho miesta.

4.

— Namaľuj sloníka s krídlami, — povedal Cukrík.

— Načo by mu boli? — spýtal sa maliar.

— Mohlo by odletieť so sťahovacími vtákmi, — povedal Cukrík.

— Áno, a na jar sa vrátiť! — zvolala Jozefinka.

— Namaľuj sloníka na oblohu, — navrhol Cukrík.

Maliar si pomyslel, že bude rozumnejšie, ak sloníka nenamaľuje. Jozefinka a Cukrík budú sklamaní, ale sloníka sa nebude triasť od zimy. A nebude musieť študovať mapy ďalekých afrických krajín.

— Prečo tak dlho rozmýšľaš? — spýtala sa Jozefinka.

— Ak si iným namaľoval sloníka, prečo nechceš aj nám? — ozval sa Cukrík.

— Videl si sloníka s krídlami? — spýtal sa Lampášik.

— Áno, v jednej knihe, — prisvedčil Cukrík.

— To nebolo sloníča, ale koník, — povedal Lampášik.

Maliar vedel o koňovi s krídlami. Každý z jeho priateľov — básnikov mal takého koníka. Večer, keď sa zotmelo, otvoril zásuvku na písacom stole, nasadol na koňa a oknom vyletel na hviezdnatú oblohu. Iba jeden z básnikov, ktorý bol starý, mal dlhé sivé vlasy a vyzeral ako anjel, lietal na vlastných krídlach.

Maliar pochopil, že ak namaľuje sloníča s krídlami, zbaví drozdov možnosti lietať. Na oblohu by musel prirobiť hviezdy. A drozdy v noci nelietajú.

5.

Maliar otvoril plátenné vrecúško a začal pracovať. Do trávy namaľoval štyri veľké stĺpy.

— Čo si to urobil? — zvolal cukrík.

Ale maliar nepočul Cukríka. Mal veľa práce. Namiešal farby, z bielej a karmínovej urobil ružovú.

— Je dosť sladká? — spýtala sa Jozefinka.

Myslela si, že všetko, čo je ružové, musí byť sladké. Maliar nepoužíval sladkú ružovú. Nenávidel muchy.

Nad stĺpmi urobil oblúk podobný miske na ovocie. Lampášik sa potešil, že bude plná jarabiny. Ale keď maliar namaľoval malé, malilinké oko, bolo isté, že v miske jarabina nebude.

— Je prepracovaný, maľuje čudné misky! — rozprávali si škodoradosní zvedavci.

— Keď maľoval slony, vždy sa mu darilo, — rozprávali si dobroprajní zvedavci.

— Z takej veľkej misky by si mohlo brať ovocie celé mesto, — rozprávali si maškrtní zvedavci.

Vtedy maliar namaľoval na miske chvost a dlhý chobot. Zvedavci sa začali smiať. Natriasali sa im bruchá.

— Už mu chýbajú iba uši! — zvolal Lampášik.

— Ako som mohol na to zabudnúť? — čudoval sa maliar.

A namaľoval dve ušiská. Štetce utrel do nohavíc, ktoré mu všetci závideli, pretože si mysleli, že sú dúhové.

6.

Jozefinka a Cukrík sa potešili, začali si sloníča obzerať. Bolo také veľké, že vyplnilo celý priestor medzi stromami.

— Vidím, že sa vám páčim! — ozvalo sa sloníča.

Cukrík, Jozefinka a Lampášik boli prekvapení. Ale prekvapený bol aj maliar. Od údivu si zabudol zatvoriť ústa.

— Namaľoval si hovoriace sloníča? — spýtal sa Lampášik.

— Má tenký hlások, neviem, ako sa to stalo, — odpovedal maliar.

— Také veľké sloníča a tenký hlások! — čudovala sa Jozefinka.

Drozdy začali spievať. Sloníča zdvihlo chobot a pridalo sa k spevu.

— Ako krásne trúbi! — nadchýnal sa Cukrík.

Keď vtáci dospievali, stíchlo aj sloníča. Rozhliadlo sa po obrázku.

— Mám tu byť samo? — spýtalo sa sloníča.

— Sme tu my a vtáčiky, — ozval sa Cukrík.

— Nikto z vás nemá chobot, — pišťalo sloníča.

— Nebuď smutné, máš tu veľa priateľov, — povedal Lampášik.

— Prečo nemajú choboty? — spýtalo sa sloníča.

— Si jediné ružové sloníča na svete! — zvolal Cukrík.

— Naozaj jediné? — spýtalo sa sloníča.

Cukrík prikývol. Urobil to niekoľkokrát, aby mu sloníča uverilo.

— Som také vzácné? — spýtalo sa sloníča.

Maliar sa zľakol, že sloníča dočista premôže pýcha. Otvoril plátenné vrecúško a začal maľovať.

Pretože na obrázku zostalo málo miesta, namaľoval celkom malého ružového slona.

Vtedy k obrázku prišiel učiteľ. Bol roztržitý, zabudol si paličku.

— Slon je najmenšie zviera na svete, — povedal.

— Pomýlili ste sa, pán učiteľ, — povedal Lampášik.

— Ako je to možné? — zamyslel sa učiteľ.

Na nose mal okuliare, ktoré mu namaľoval maliar. Slona videl ešte menšieho, ako v skutočnosti bol.

— Máš pravdu, *Elephan maximus*! — povedal učiteľ. — Slon je najväčšie zviera na svete.

Veľké sloníča šepkalo malému slonovi do ucha. Hovorilo ticho, pretože slony majú veľké uši.

A tak nikto nepočul, ako mu povedalo:

— Mám ťa rado!

Učiteľ si ponoril ruku do vrečka. A vybral si tabletku od bolesti hlavy.



ŠTEFAN MORAVČÍK —
ŠTEFAN CPIN

Modré z neba

Bratislava, Lienka 1995. 1. vyd.

V tiráži novej (ak dobre počítame, v poradi už desiatej) Moravčíkovej knihy pre deti je poznámka: „Podľa ilustrácií Štefana Cpinu napísal Štefan Moravčík.“ Máme teda do činenia s prípadom nie príliš častým, občas sa však predsa len vyskytujúcim, keď text vzniká ako sekundárny artefakt k už jestvujúcej ilustrácii, ktorej ladenie a štýl musí teda rešpektovať, vyjadrovať, umocňovať.

Ilustračná tvorba Štefana Cpinu (1919—1971) sa dosť výrazne orientovala na malé deti, a tak aj básnická zbierka *Modré z neba* je určená práve im. Cpinove ilustrácie vychádzajú v ústrety príjemcovi konkrétnou, jednoduchou kresbou, farebnosťou blízkou detskému výtvarnému prejavu, jasnou čitateľnosťou a hravou antropomorfnosťou tvaru. Viaceré demonštrujú svoju „slovenskosť“ folklórnym ladením. Oproti tomu doterajšia poézia Štefana Moravčíka pre deti patrí napriek prevažne riekankovitému rytmu skôr k intelektualizovanému, slovo-žonglérskeho typu. Autorove „výpožičky“ z folklóru mávajú často zaujímavý parodizujúci charakter. Tento majster slova, bravúrne ovládajúci prácu s témou a motívom, so sémantikou i formálnou rovinou jazyka, si často vytyčuje v tvorbe určité obmedzenia, prekážky, ktoré potom musí pri práci s jazykovými prostriedkami prekonávať. To mu umožňuje nielen demonštrovať majstrovstvo ovládania jazyka, ale aj realizovať svojrázny spôsob hry s ním. Pravda, takéto básne pôsobia občas akosi strojovo racionalisticky, príliš vykonštruovane a z hľadiska emocionálnej pôsobivosti chladne.

Moravčík ani v prípade knihy *Modré z neba* nevybočil zo zásady postaviť svojmu básneniu do cesty prekážku, tentoraz je to však prekážka vonkajšieho charakteru: tvorí ju typ a atmosféra Cpinovej ilustrácie. Potom je zaujímavou otázkou, či a akým spôsobom básnik rešpektoval a akceptoval výtvarníka a ako táto poézia korešponduje s jeho autorským kontextom detskej poézie, respektíve aj s kontextom slovenskej poézie pre deti vôbec.

Krátko a jasne konštatujeme, že Moravčík akceptoval Cpinove obrázky, ich folklórno-vidiecke, antropomorfne, poetické a jemne komické ladenie napríklad už tým, že sa zriekol jazykového exhibicionizmu a hru so slovom uviedol do služieb jasnej a jednoduchšej významovosti textu. Nápadnejšie pritom siahol po antropomorfizácii tradičnejšieho typu, ktorá čitateľa upomína na tvorbu Podjavorinskej, Martákovej, Bendovej. Dostal sa teda do sféry tradičnejšieho modelu detskej poézie, ktorému nie je cudzia ani taktne vyslovená výchovnosť. V tejto súvislosti hodno podotknúť, že niektoré Moravčíkove „výchovné“ texty sú — jemne povedané — nie príliš vynaliezavé (*Nedáme si svoju horu, Popletova paleta*). Iné básne tematicky i výrazovými prostriedkami až ponáškovito pripomínajú tvorbu starších poetiek (*Lesná slávnosť, Gajdulienka*), ba nájdu sa aj také, ktoré sú len deskriptívnym obrázkom detskej hry (*Uchráň*). Vo väčšine básní však Moravčík nezabudol na svoju tvorivú jazykovú skúsenosť a básnickú originalitu, takže jeho poézia aj napriek tradičnejšej tematike má aj tu pečať modernosti. Otázka, či využitie starších zdrojov poetiky pre deti je len digresiou na básnickej ceste autora, podmienenou nevyhnutnosťou rešpektovať ilustráciu, alebo je koncepcnejším hľadaním čohosi nového, vyrieši budúcnosť. Pravda je však aj taká, že Moravčík predsa len už značne „vystríeľal“ muníciu tematických a jazykových hračiek, ktorou disponuje, a hrozba opakovania sa bola užho reálnou, ba čiastočne už hádam aj realizovanou.

Jednoduchosť a vidieckosť Cpinovej ilustrácie rešpektoval Moravčík aj žánrovým stvárnením básničiek do podoby riekanky, ktorá má súmerný a rezký rytmus, bohatý, spravidla sémanticky zafarbený rým, dynamický a vtipne pointovaný kondenzovaný „dej“. Žánrový arzenál tvoria rozličné formy riekaniek (medzi nimi aj vyvolávanky, prekáranky, hádanky, prihováranky, štylizované detské výpovede), rytmizované a rýmované rozprávky, poetické prírodné impresie (napríklad básne o zime), obrázky detskej hry, či dokonca aj básnická parafráza bájky o liške, vraně a syre. Paródiu folklórnych žánrov možno nájsť aj tu, ale nie v takej burlesknej a nonsensovej podobe ako v starších knižkách. Keďže Cpinove ilustrácie väčšinou evokujú a vytvárajú kolorit vidieka, i Moravčíkove básne sa upínajú zväčša na vidiek a prírodu

(s výnimkou niekoľkých básní implikujúcich svet mestských detí). V tej súvislosti autor využil aj autopsívne momenty; prezrádza ich napríklad nostalgický tón básne *Lúčenie s lastovičkou*, otvorenejšie však rámec krátkych próz *Čo si bábkы rozprávali* a *Ako čert Kulifaj hľadal modré z neba*.

Za povšimnutie ďalej stojí aj kompozičný princíp usporiadania textov, na základe ktorého kniha pôsobí ako koncepčne premyslená a koncizna básnická zbierka. V knihe *Modré z neba* sú texty cyklované tradičným spôsobom „od jari do zimy“. Toto cyklovanie nie je explicitné, možno ho však vyabstrahovať ako vnútornú logiku stavby zbierky, a to prostredníctvom tematických „kódov“ jednotlivých básní, vytvárajúcich predstavu jednotlivých ročných období. V jarnom cykle možno rozlíšiť čas predjara (pred Veľkou nocou) a čas vrcholiacej jari. Tematickými kódmi jari sú zvieratká (žaby, kuriatka, život lesa, vtáctvo). Tematickým kódom leta (počnúc básňou *Balón* až po básňu *Ako ten svet beží*) je detská hra. Jeseň sa vyjavuje témou školy (*Pani učiteľke*), zberu plodov a ich spracovania. Najnápadnejšie indicie ročného obdobia má blok básní o zime (sneh a snehová vločka, Mikuláš a Vianoce, stavenie snehuliakov a šankovačka). Posledné texty zbierky (*Najmilšia zábavka*, *Ako čert Kulifaj hľadal modré z neba*, *Karneval*) naznačujú už fašiangy a básňu *Karneval* vtipne (ako v úvodnej básni *Venovanie*, v ktorej vyjadruje poctu maliarovi Cpinovi), hoci nie zvlášť originálne pointuje celú zbierku. Kvalite a konciznosti zbierky by však bola prospela starostlivejšia selekcia textov. Autor sa mohol zriecť niektorých básnických čísel, ktoré sú buď sémanticky prázdne a „moravčikovsky“ stereotypné (Ajajáj), nenápadité až banálne (*Poludnie na paši*, *Stratená krava*), alebo sa v kontexte pociťujú ako nadbytočné (*Tesár datel*) či problematcky zaradené (*Zajko myslí nohami*).

Napokon sa ešte jednou poznámkou dotkneme názvu zbierky ako komprimátu obsahu diela. Hoci mnohým názvom básní (alebo aj próz) v zbierke možno vyčítať nevelkú originalitu, názov zbierky ako celku dobre vystihuje jej obsah. Signál k interpretovaniu poskytuje rozprávka o čertovi Kulifajovi, ktorý hľadal modré z neba pre svoju milovanú čerticu: modré z neba potom môžeme vnímať ako zámer poskytnúť deťom dôkaz lásky — venovať im touto knihou

čosi vzácne. Nie zlomyseľne teraz podotkneme, že v tomto prípade má vzácnosť aj istú dávku tradicionalistickej patiny.

Básnickou zbierkou *Modré z neba* dostali teda slovenské deti do rúk veršiky a rozprávky, ktorým sa zaiste potešia predovšetkým najmenší. Moravčík, nepochybne aj pod tlakom povinnosti rešpektovať typ ilustrácie, trochu zadoloval v historických vrstvách poetiky detskej literatúry. Všetličo využil vynaliezavo, všetličo len parafrázoval a napodobnil. Vykročil však v ústrety malému čitateľovi výrazným riekankovým rytmom, výberom nekrkolomnej lexiky, bohatým rýmom a teplou atmosférou básní. Prekriženie tradičnej a imaginatívno-hravej poetiky môže autora viesť rovnako k otvoreniu nových možností detskej poézie, ako aj k repričovaniu starších poetík.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

SUE TOWNSENDOVÁ

Tajný denník Adriana Mola

Strasti a útrapy Adriana Mola

Prel. Magda Žáryová. Il. Svetozár Mydlo. Bratislava, Mladé letá 1995. 1. vyd. 171 a 183 s.

Naším literárnym svetom preletela kométa v podobe intimného denníka trinásť a 3/4-ročného chlapca (podtitul knihy) Adriana Mola. Preletela a nechala za sebou veľký hurhaj, reklamu a nadšených čitateľov. Malých i veľkých. A podľa sprievodného textu na zadnej strane knihy podobný rozruch vyvolala všade, kde ju v preklade čítali. Pozrime sa teda na dôvod úspechu.

Zo štyroch pokračovaní *Mladé letá* zatiaľ vydali prvé dve v preklade M. Žáryovej. Pri ich čítaní som mala podobný zážitok ako pri prvom recenzovaní románu K. Jarunkovej *Jediná*. Nie

náhodou. Spôsob nazerania na svet dospelých i na seba cez prizmu irónie, humoru a vlastnej karikatúry, zdá sa, nestrácajú a nestratia nikdy pečať aktuálnosti, originality, ale hlavne úprimnosti, kde sa nikto nepretvaruje a nevydáva za lepšieho, akým je. Knihy o Adrianovi Molovi sa určite stanú obľúbenými u malých, pardón, dospievajúcich, ale aj u dospelých čitateľov.

Pokúsme sa analyzovať čitateľský úspech knihy z troch zorných uhlov: z aspektu detského čitateľa, dospelého príjemcu a literárneho kritika.

1. Detský čitateľ okrem zábavy, ktorú poskytuje pestré zážitky chlapca (niekedy totožné, ale niekedy veľmi odlišné od životných skúseností našich detí, pre ktoré sú mnohé veci a javy tabu, napr. pôrod), dostáva množstvo odpovedí na otázky súvisiace s dospievaním, so správaním dospelých, so sebou samým atď. Pritom nikdy nejde o púhy opis, všetko je aktualizované, všetko je výsledkom prežívania reálnej životnej situácie. Detskému čitateľovi imponujú kritické pripomienky na adresu rodičov, učiteľov a iných dospelých. Mnohé z nich sú oprávnené, pretože Adrián Mol je postava skrz-naskrz kladná, ide o chlapca nadmieru inteligentného, rozhladeného, sčítaného a citovo hlboko založeného. Jeho pripomienky teda nepôsobia negativisticky či záporne. Dieťa v ňom nachádza paralely vlastných útrap, spojených s telesným i duševným dospievaním. Nie náhodou venuje Adrian toľko pozornosti pupencom na svojej tvári. Ony sú jazyčkom na váhe jeho úspešnosti či neúspešnosti v živote. Sebapozorovanie ako jeden z významných znakov dospievania sa klenie nad celým rozpráváním Adriana Mola. Detský prístupným spôsobom rieši hrdina najväčšie tajomstvá svojej „mužnosti“, ale i poznávania ženského tela. Vyrovnáva sa so skutočnosťou, že je šikanovaný a neobľúbený u dievčat, zažíva dobrodružstvá s „bandou“, no všetky tomu podobné negatívne zážitky rieši nenásilne sám život, takže nepôsobia na detského čitateľa negatívne. Pre neho je teda príbeh Adriana zábavným a poučným čítaním, čo si v podstate ani neuvedomuje. Tento prirodzený a nevnučovaný výchovný aspekt knihy je jednou z jej silných stránok. Nie som si však istá, či nebude iritovať niektorých dospelých.

2. Z hľadiska dospelého čitateľa (ak ju prijme) je kniha nastaveným zrkadlom. Ak pozorne číta, môže si uvedomiť závažnosť dospievania,

ale aj veľký dosah a dopad rodičovského nezáujmu a necitlivosti voči dieťaťu v tomto období. Dospelý musí oceniť to, že autorka za neho vysvetľuje „háklivé“ skutočnosti, napríklad zo sexuálneho života, a ušetrí ho trápnych situácií, pričom sa aj zabaví pri konštatáciách typu: „Lomcovali mnou sexuálne túžby, ale prešlo ma to, keď som otcovi pomáhal rozhadzovať hnoj po našej ružovej hriadke.“ Humorné spojenie dvoch kvalitatívne odlišných zážitkov zľahčuje závažnosť tej dôležitejšej. Rodičia si podľa tohto denníka môžu utvoriť obraz o sebe, ktorý nie je vždy najlichotivejší, hlavne ak zistia, čo všetko si deti všimajú. Na ilustráciu ukážka. Pri enormnom množstve domácich prác Adrian zamrmle: „No zbohom, že práve ja musím mať sebavedomú matku!“ Alebo: „Matka nie je extra bystrá a na Vianoce priveľa nasáva.“ Svoje dostane aj „nemožný“ otec, staromódna babka, učiteľia, milenci a milenky rodičov. Osobitne by si mali rodičia všimnúť rozhladenosť Adriana a porovnať ju s úrovňou svojho dieťaťa. Adrian si v denníku presne zaznamenáva, čo číta a prečo, dosť často sa zaoberá politickými problémami (ba tamojšia mládež do politiky priamo vstupuje), sociálnymi a rasovými otázkami, dokonca sa pokúša seba samého zaradiť do sociálnej vrstvy a už v tomto veku napríklad vie, že bude intelektuál. K tomuto záveru dochádza porovnaním vlastnej rodiny s rodičmi svojich vrstovníkov a potom sa, samozrejme, túži dostať vyššie ako jeho rodičia. Takto by sme mohli pokračovať ešte veľmi dlho, pretože obe knihy poskytujú nepreberné množstvo námetov a nápadov.

3. Pohľad literárneho kritika by mal byť prísne kritický. V danom prípade bude skôr spokojný. Spokojný so žánrom — lebo denníková forma je veľmi úsporná, nedovoľuje autorovi, aby zbytočne veci naťahoval, núti ho k úspornému výrazu, čo však nebráni významovej šírke. Kritik sa poteší hlavnému výrazovému prostriedku — humoru a jeho variantom či stupňom, pretože detská postava sa dopracúva až k irónii: „Byť zaľúbený nie je sranda. Ja mám s Pandorou ten istý problém ako pes s Mici. Obaja sme z nižšej spoločenskej triedy ako naše milované“. Alebo „Uvedomil som si, že som ešte v živote nevidel mŕtvolu, ani ženské bradavky. A to všetko len preto, že bývame v slepej uličke.“ Denníková forma výborne odráža spôsob detského myslenia: rozptýlenosť, nesúvislosť, preskakovanie z predmetu na predmet, na-

oko logické (až paradoxné) spájanie javov, osobitnú hierarchizáciu hodnôt, ktorá je zásadne iná ako u dospelého, mozaikovitost skladby deja atď. Apropos, na prvý pohľad sa zdá, že dej v pravom slova zmysle absentuje. Ale tým, že funguje časové radenie, pozorný čitateľ raz-dva zistí, že sa postupne utvára obraz rodiny, obraz vývoja detskej osobnosti — a to všetko je zložené z drobných skielok každodenného zážitku. I napriek vážnym životným situáciám (chýbajúca rodičovská láska, smrť blízkych ľudí, vlastné neúspechy) sa autorka nikdy nedá strhnúť k pesimistickému tónu alebo sentimentálnosti. Každý nábeh k niečomu podobnému potlačí v zárodku a vyváži vtipnou sentenciou. Ale za veselo sa tváriacim textom je vefa skutočného ľudského žiaľu, prameniaceho z bezohľadnosti a egoizmu dospelých. Čas od času preskakuje nasledovným spôsobom: „Teraz už chápem, prečo ľudia chodia k psychiatrom za peniaze. (To sú jedini ľudia, ktorí človeka ochotne vypočujú).“ A tu sa zastavíme vo vymenúvaní ďalších výrazových i dejových prostriedkov, morálnych i etických princípov, estetických postupov, ktoré tvoria umný a pôsobivý celok.

Na záver ostáva iba konštatácia, že kniha o Adrianovi Molovi nepotrebuje zvláštnu reklamu. Urobia mu ju vďační čitatelia, ktorí si budú knihu podávať z ruky do ruky.

MARTA ŽILKOVÁ

ZUZANA ZEMANÍKOVÁ

Keď sme boli veľké

Bratislava, H+H 1996. 1. vyd. 11. Dana Moravčíková, zodp. red. N. Ďurinová.

Od svojho debutu Pesničkové nevesty (1984) sa Zuzana Zemaníková pripomenula detským čitateľom a odbornej verejnosti v oblasti literatúry pre deti a mládež štyrmi ďalšími knihami, v ktorých zaujal originálny spôsob, akým sa táto autorka inšpirovala sujetmi ľudových rozprávok, povestí a piesní. Fragmenty ľudových

piesní vedela nápadito zakomponovať do vlastných rozprávkových príbehov tak, že vyjadrili neurastenický bod sujetového konfliktu a posúvali ho o krok ďalej, alebo tvorili tematické pozadie pre humorný príbeh, ktorým sa do epickej šírky asociatívne rozvíja sémantické jadro ľudových piesní. Príbehovú niť ľudového útvaru aktualizovala v duchu aspektu dieťaťa, čo sa najzreteľnejšie ukázalo v rozprávkovej diológii Jánošíček (1986), Jánošíček a Čučoriedka, krásna zbojníčka (1992), v ktorej systémom využitia „disproporcie a kontrastu“ parodovala zbojnícke jánošíkovské povesti. Symbiózou tradičných motivických zložiek týchto povestí a naivno-detsky modifikovaných epických rovín (zdetinštené postavy Jánošíkovej družiny) posunula do parodicko-humornej, odpätetizovanej polohy tému, ku ktorej sa slovenská literatúra spravidla približovala s istou pietou. Jej zábavným, stylisticky živým, svižným príbehom nechýba vtip a autenticita dikcie ľudového rozprávača.

Ani najnovšia kniha Z. Zemaníkovej, hoci žánrovo z trocha iného cesta (spoločenská próza zo života súčasných detí), nepopiera rukopis autorky. Aj tu použila osvedčený algoritmus spojenia konvencionalizovaných postupov žánru, v tomto prípade poviedkového seriálu o deťoch, s fantazijným impulzom, ktorý zaužívané postupy novelizuje i paroduje. Nestratil sa pritom ani folklórny pôdorys. Je prítomný v povesti o Svätoplukovi a rusálke Nitrave, v niektorých epizódach nájdeme stopy celkom konkrétnych sujetov ľudových rozprávok, ale ľudová rozprávka je tu najmä súčasťou detskej skúsenosti a hlavne cez ňu, podnecovanú živou detskou predstavivosťou, sa stáva generátorom príbehov zo života panelákovkej bratislavskej rodiny.

Reálnym rámcom príbehov je životná každodennosť rodiny s dvoma dcérami: školáčkou Dankou, ktorej sa prepožičiava funkcia rozprávačky, a predškôľčkou Zuzkou. Minimálny vekový rozdiel dvoch sestričiek je umocnený takým závažným, z detského hľadiska priam kardinálnym faktom, ako je škola a samozrejmosť toho, že kto do nej chodí, je automaticky nie iba múdrejší než ten, kto do nej ešte nechodí, ale aj „dospelejší“, autoritatívnejší. Tento zdroj interpersonálnych napätí je explicitne sformulovaný vo výrokoch rozprávačky: „Ja som staršia a múdrejšia. Chodím už do školy a Zuza je iba

škôlkárka. Nevie čítať ani rátať, ale poslúchať ma nechce ani za nič ... Hoci je o rok mladšia, rýchlejšie rastie a už je vyššia odo mňa“ (s. 7). Sesterské šarvátky, na ktorých sa v komickej polohe ozrejmuju pedagogické spôsobilosti rodičov, prípadne aj širšieho príbuzenstva, a detská rivalita s viditeľným postojom nadradenosti staršej sestry nad mladšou majú teda spravidla korene práve v onej mechanicky (detsky) interpretovanej priamej úmernosti sily, rozumu a chytrosti s vekom a školopovinnosťou.

Zemaníkovej však nejde o psychologizujúcu či sociologizujúcu sondu do rodinných vzťahov. Skôr o to, aby — ako kedysi N. Tanská v rozto-milej knihe *S dievčiskom sa nehráme* — rozohrala úsmevné, rozmarne príhody ozvláštnené nielen pôvabom detskej logiky a vynaliezavosti, ale aj schopnosti vidieť všedný svet zázračne, rozprávko- a tak trochu i bláznivo. Detská fantázia a zažitá rozprávková skúsenosť našartujú princíp premeny skutočného na neskutočné, ktorý modifikuje takmer všetky poviedky knihy do magicko-realistickej podoby. A tak sa noviny, ktoré prievan vynesie na strom, dajú čítať len s ďalekohľadom (a hlava rodiny ich bez rozpakov takto aj číta), klebetná suseda sa zmení na strigu a celkom samozrejme odletí na metle, otecko, ktorý sa bojí vody, sa premení na mláčku, čo sa vopchá do mrazničky a rodič z nej vyskočí stokrát krajší ako predtým — dokonca bez blahobytného bruška, z riečného úhora sa vykluje zakliata rusalka, do ktorej sa kedysi zaľúbil sám kráľ Svätopluk, dievčatko sa môže zmeniť na zelený krík alebo na bytosť napoly človeka-napoly žabu — vo výpočte podobných premien by sa dalo pokračovať. V tomto féerickom svete možno celkom prirodzene od špenátu ozelenieť, na prvý deň v škole si obliecť krinolínové „princeznovské“ šaty, poľovať v húšti na medveďa a uloviť bojovnú kozu a stretnúť sa ešte aj s inakšími streštenosťami. Rámec všednodenných súrodeneckých prekáračiek, rodinných situácií, výletov a pobytov u príbuzných, ba aj taký konvenčný motív, akým je prvý deň v škole, je vyplnený a ozvláštnený detským výmyslom, hyperbolizovanými výrokovými i akčnými operáciami detí i dospelých (ako príklad uvedme hoci len zachraňovanie kocúra zo strechy obytného domu). Terčom dobromyseľného smiechu sa stáva najmä otec, tolerantnejší k pochabým nápadom, hoci obyčajne len preto, aby mal od dcér pokoj.

Z povedaného vyplýva, že Zemaníkovej nejde o sprostredkovanie hlbokomyseľných posolstiev o etike a emocionalite súrodeneckého spolužitia alebo vzťahov rodiča—deti, nevšima si sociálne problémy a aj problémy psychologické (ľaváctvo) rieši s bezstarostnosťou a humorným nadhľadom: programovo sa sústreďuje na situácie, z ktorých možno pomocou hyperboly a detského presvedčenia o magickej zaklinacej sile slova vyťažiť smiech. V tomto zmysle zostala tiež verná svojmu zámeru v predchádzajúcich knihách pre deti: poskytovať radosť a zábavu aj za cenu (povedané s Hronským) mierneho nafalšovávania života. Pravdaže, takýto program nesie so sebou aj nebezpečenstvo určitej povrchnosti, a ani Zemaniková mu celkom neunikla. Niektoré konflikty rieši tak trochu nedbanlivo (napríklad už spomínaný problém s ľaváctvom prváčky Zuzky), inokedy je napojenie fantazijného fenoménu na reálny pôdorys slabo motivované (napríklad v epizóde Trním — obrastená a Žabozuza). Poväčšine sa jej však darí rozprávkovosť a detskú predstavivosť organicky zapracovať do príbehu asociatívnym princípom, využitím už spomenutej detskej viery v mágiu slova. Takže vypovedané slovo alebo hoci aj myšlienka sa okamžitou asociáciou mení na akciu. Ak si teda napríklad hrdinka na konto otca, ktorý nechce za živý svet vliezť do vody, pomyslí „pre mňa — za mňa, nech sa aj roztopí“, otec sa skutočne premení na mláčku vody. Veselú rozmarnosť príbehov umocňuje autorkina štylizácia do priameho detského rozprávania. Voľba tohto typu rozprávača jej umožňuje vtipne použiť výroky dospelých v citátovej funkcii (napríklad po matkinej replike „Zbytočne decko šokuješ“ nasleduje reakcia dieťaťa: „Áno, šokuješ ma“, ktorá spolu s uvádzacou vetou „zafučala pohotovo Zuza“ vyvoláva úsmev) a prostredníctvom nich jemne persiflovať dospelosť. Miestami však nežiaduco preráža fakt štylizovanosti autorky do detského rozprávača. Deje sa tak vo výrokoch, ktoré sa nijako nezhodujú so spôsobom detského vyjadrovania (Tentoraz sa neodvážila odvrátať, hoci to musel byť pre ňu ľudský výrok“), ale aj v slovných hračkách, v rytmizovaní a rýmovaní textových segmentov, čo občas — napriek tomu, že nejde priamo o nadužívanie takýchto, v podstate dosť ošúchaných prostriedkov štylistického ozvlášťňovania textu — zaváňa samoúčelnou hravosťou, autor-skou exhibíciou. Spravidla však aj slovné hračky

ky Zemaníková disciplinovane podriadila detskej možnosti a prirodzenosti, najmä pri tvorbe detských okazionalizmov („Vy nie ste budíky, ale haraburdíky“, „od-uraziť sa“ a podobne).

Napriek tomu, že ambície autorky nesiahali po dôraznejšom zvýraznení formatívnych zreteľov prózy, napriek pomerne expanzívne fantazijnému živlu, nestráca sa z príbehov celkom ani jemný ironizujúci pohľad na niektoré súvislosti vzťahu dospelých k deťom i detí navzájom, napríklad na nevšímavosť dospelých (kupovanie špekáčikov) alebo na „deľbu práce“ pri výchove detí v rodine, za ktorú, hlavne ak sa prejavuje neúspechmi, je zodpovedná matka. Ale takéto či iné pohľady do životnej reality sú u Zemaníkovej vyjadrené bez stopy verbalizmu, čistou obraznosťou príbehu, navyše s chuťou vidieť veselú až šantivú stránku všednosti.

Dynamika príbehov, šarm obsahovo vtipného, formálne dobre zvládnutého rozprávania spolu so sympatickými farebnými ilustráciami Dany Moravčíkovej, rešpektujúcimi hravobláznivú atmosféru textu, sú príslubom dobrej zábavy pre detského čitateľa, aj keď neprovokujú k väčšej duševnej námahe.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

ROALD DAHL

Hastrošovci

Nitra, Enigma 1996. 1. vyd.

Ilustroval **Quentin Blake**. Preklad **Eva Preložníková**. 98 s.

„Ak má človek škaredé myšlienky, začne to byť vidno na tvári.“ A veru, Hastrošovci Roalda Dahla majú veľmi škaredé myšlienky a od nich je len krôčik k nepekým, ba ohavným skutkom. Hastrošovci sú zlí ľudia a v každej správnej rozprávke takito bývajú po zásluhe potrestaní. Preto aj v Dahlovej nonsenseovej féerii víťazi dobro nad zlom (proti krivdám, zlomyseľnostiam, násiliu a všetkej zlovôli deda a babky Hastrošovcov sa vzbúria ohrozené zvieratá a ničomníci po zásluhe potrestajú). Kde nie je hra, je hra a tá má isté pravidlá. Ak Hastrošovci prevrátili svet a všetky hodnoty hore no-

hami, treba ich prinútiť žiť na hlave, pocítiť absurditu na vlastnej koži. Absurdita je nevyhnutným dôsledkom.

V modernej autorskej rozprávke, ktorej príkladom môžu byť **Hastrošovci**, sú logické pojmy a vzťahy často zľahčované hravosťou výmyslu: autor narába s kategóriami nonsensu, absurdity, grotesky, v našom prípade aj čierneho humoru. Nevážna hra tak kompenzuje napätie z nesuslady reálneho a obrazného sveta, ktoré dieťa pociťuje viac ako dospelý človek. Humor je spôsob obrany, ale aj agresie. Humor pacifikuje nostalgiu, sentiment, likviduje pátos. Čierny humor navyše likviduje mýtus falošných proklamácií, postojov a vzťahov. Posúva ich do polohy nonsensu, absurdity. **Roald Dahl** (dospelým čitateľom známy ako autor vzrušujúcich príbehov plných čierneho humoru) vo svojej už pomerne rozsiahlej tvorbe pre deti — knižka **Hastrošovci** je prvým slovenským prekladom — neprijíma konvenciu dobrých deduškov (stareniiek) s čarovnou mocou, ktorí sú vždy nevtieravými pomocníkmi rozprávkového hrdinu, hoci v pláne postáv zväčša predstavujú druhú, ba až tretiu garnitúru. Jeho dedo a babka Hastrošovci sú ústrednými postavami bizarného príbehu, v ktorom sa nežije, ale bojuje. Každodenný boj má dvojakú motiváciu: opojenie z výmyslu a potešenie z prehry (hlúposti, naivity, obmedzenosti) partnera. Výpočet zlomyseľností — patrične gradovaný — je týmto nepoučiteľným hráčom akýmsi životným korením. Akt konfrontácie (v zmysle oko za oko) neznamená koniec, ale naopak vždy začiatok novej deštrukcie. Platí to dovtedy, kým do hry nevstúpi tretí partner, partner zo spoločenstva, v ktorom nejstávajú pokrivené charaktery a zákerné úmysly. Z niekdajších protivníkov sú odrazu spojenci a ich zloba má nového adresáta: týrané a ohrozované zvieratá. Tie musia nepomer sil a možnosti kompenzovať vynachádzavosťou, dôvtipom. Zvrátiť zlomyseľnosti Hastrošovcov proti nim samotným. A tak v závere rozprávky stoja dedo s babkou na hlave, ako predtým nútili cvičené opičky, a skántri ich zákerná choroba-scvrkavka. Zostane iba zopár handier.

Slovom, rozprávka so zlým začiatkom a ešte horším, takpovediac drastickým koncom. Čierny humor v netradičnom žánri: rozprávkový hrdina nie je výnimočný a vo všetkých ohľadoch dokonalý. Je to hastroš, špinavý, hlúpy a zlý. Nekoná skvelé činy, ale podlosti a nehanebnos-

ti. Nehľadá česť a pravdu, ale lesť a úskok. Jeho príbeh sa nekončí slávou a perspektívou moci a šťastia, ale porážkou a scvrkavkou. Hra, prehra a trest v humornej interpretácii. Veď ide o čierny humor a čitateľ to vie. Bavi sa na absurdných výmysloch a situáciách, na hravosti, protirečivosti, nezmyselnosti. Bavi sa, ale vidí mnohé paralely. Svet je plný hasťošovcov a ich zlomyseľnosti, plný nelásky a nepravdy, ľahostajnosti a krutosti. Zachrániť ho môže azda iba scvrkavka: zákerná choroba, ktorá postihuje všetkých z rodu Hasťošovcov a ich príbuzných. Veď pre ostatných stačí zmeniť myšlienky a napraviť to, čo sme spomenuli na začiatku: „Človek, ktorý má iba samé pekné myšlienky, nemôže byť nikdy škaredý.“

JANA NEMCOVÁ

ANTON HABOVŠTIK

Kráľ nad kráľmi sa narodil

Kresťanské vianočné tradície, vinše, rozprávky, betlehemske hry a piesne Bratislava, Nové mesto 1995. 1. vyd. Il. **Martin Kellenberger**, editor **Michal Chuda**. 98 s.

Autora netreba zvlášť predstavovať. Jeho doterajšia tvorba je dostatočnou zárukou, že slovenské deti dostali k Vianociam hodnotný darček. Kniha nielenže sprístupňuje čitateľovi atmosféru kresťanských Vianoc na Slovensku, ako ich zažil sám autor, ale približuje aj poéziu príprav na ne spolu s ich prežívaním v rodinnom kruhu. Treba si len želať, aby nebola iba epizódou vo vydavateľskej aktivite, ale aby podnietila mladú generáciu nadväzovať na tradície starých rodičov a vrátiť terajším skomercializovaným Vianociam spirituálny charakter.

Pozrime sa však aj na autorskú stratégiu a na inšpiračné zdroje, ktoré vnukli knižke takúto podobu. Už pri letmom listovaní v nej zbadáme, že nie je to samoučelná všehochuť, ani náhodilá eklektická žánrová rôznorodosť jednotlivých kapitol. Skrýva sa za tým autorský zámer —

sprítomniť tradíciu Vianoc od folklórneho poňatia (vinše a betlehemske hry) cez rozprávkové a legendové časti až k znovotvoreným náboženským pesničkám oravskej proveniencie. A to všetko na striktnom kresťanskom princípe.

Prvé časti majú spomienkový charakter. V úvode sa píše o advente — čase očakávania Ježiškovo narodenia, pričom autor nezabúda zdôrazniť reminiscencie na svoju poéziu detstva v harmonickej koexistencii s cirkevnou stránkou predvianočného obdobia. Uvádza viacero svojráznych adventných vinšovačiek pri roznášaní oblátok i pri tzv. hľadaní nocľahu pre Máriu a Jozefa — akéhosi náznaku ľudovej hry končiacej sa spoločnými modlitbami a nábožnými spevmi. Podrobne opisuje rodinnú pohodu pri štedrovečernom stole, spievanie pod oblokmi i účasť na polnočnej svätej omši.

Manipulácia s memoárovými atribútmi zodpovedá filozofii Habovštiakových záverečných poznámok, podľa ktorých spomienky na Vianoce si človek najväčšmi uchováva v pamäti, pretože tieto sviatky sa pokladajú za najpríťažlivejšie obdobie v roku.

Po spomienkach na svoje najkrajšie Vianoce pri stretnutí sa s otcom, ktorý sa po desiatich rokoch vrátil z Ameriky, autor opúšťa memoárový tón a preladuje sa na rozprávkové a legendové beletrizovanie: Raz sa zapáčil aj našej mačke vianočný stromček, Štedrovečerná žiara nad dedinou (o katastrofálnom požiari roku 1933 spôsobenom neopatrnou manipuláciou so svetelnou raketou), Štedrovečerná vatra a Jan-kove hračky.

V druhej časti sa autor zamýšľa nad tradíciou betlehemskej hier, píše o mieste Troch kráľov v ľudovej slovesnosti, veď „v ich vystúpení sa vlastne snúbila návšteva mudrcov z Východu v Betleheme s návštevou koledníkov v dedinských domoch ... v ich vystúpeniach sa napokon završovalo radostné obdobie Kristovho narodenia, teda dni, s ktorými sme sa ako deti náramne ťažko lúčili“ (s. 64).

Na spôsob matejovských povestí zobrazil návštevu troch mudrcov z Východu medzi ľudom, „aby na vlastné oči videli, ako žije svet“ (s. 67). Záver tejto autorskej legendovej rozprávky vyznieva trochu moralizátorsky — pyšného uhliara, ktorý zabudol na svoju niekdajšiu chudobu, potrestali tak, že mu prisúdili pôvodný osud chudáka a „chodili aj naďalej po svete, ale uhliara vždy obišli“ (s. 70).

O žánrovej rôznorodosti knižky svedčí okrem iných textov príbeh, ako sa chlapec spod Vysokých Tatier vybral do Betlehema pokloniť novonarodenému Dieťaťu. Nachádzame v ňom dva prvky zázračnosti. Prvý legendový prvok zázračnosti sa skrýva už v samotnej ceste, keď „chlapec napokon naozaj došiel do Betlehema, a tak, že ani sám nevedel hneď odpovedať, ako sa mu to podarilo. Iba sa mu zdalo, že ho nohy veľmi ľahunko niesli, ba zacítil, že mu akoby narástli krídla alebo že ho nebudaj ktosi unášal v náručí“ (s. 76). Za druhý prvok zázračnosti môžeme pokladať požehnanie Panny Márie, ktorým darovala Fedorovi bohatstvo ľudových piesní: „Ďakujem ti, že si prišiel ... Teraz sa vráť domov, neboj sa, nič sa ti nestane po ceste. Dary ani jedlo ti nedávam, nič nebudeš potrebovať. Dostaneš však niečo viac: do tvojho srdca i duše zasejem semená, z ktorých vziđu také piesne, že sa im každý poteší, kto ich počuje. Veľa ich budeš vedieť. Kým dôjdeš pod Vysoké Tatry, jednostaj sa ti budú vynárať v mysli a znieť po ceste z tvojich úst“ (s. 77).

Ako sám autor priznáva v rozhovore s redaktorom publikácie Michalom Chudom Krása a poézia Vianoc (Knižná revue, 13. 12. 1995, s. 9), knihu nenapísal iba ako spomienky na vianočné obdobie, ale vložil do nej detskému vnímaniu prístupnú interpretáciu podstaty vianočných sviatkov a zvykov, ktoré sa s nimi spájali. Tento duchovný zreteľ pokladal za primárny a popri ňom všetko ostatné sa mu javilo ako nepodstatné a druhoradé. A hoci na prvý pohľad ľudové tradície v knižke dominujú, autorovi išlo aj o to, aby čitatelia pochopili, že „Vianoce nebol iba čas akéhosi folklóru, ale intenzívne sprítomnenie najväčšej udalosti v dejinách ľudstva: priblíženie toho, že Spasiteľ sveta naozaj prišiel medzi ľudí.“

Kellenbergerove ilustrácie upútajú štyrmi znakmi: pestrá paleta farieb, kresťanským pochopením Vianoc, citlivým stvárnením ľudových tradícií a dôrazom na slovenské domáce prostredie.

Škoda, že cena knižky (127 Sk) ju predurčila len ako darček pod stromček, keď sa na korunu až tak nehľadá. Našťastie sa zavčasu objavila na predvianočnom trhu. Inak by jej nepochybne hrozil osud ležiaka.

JOZEF MELICHER

ACHIM BRÖGER

Starká a ja

Bratislava, Mladé letá 1995. 1. vyd.

Il. Beáta Nágelová.

Editorka Dr. Alena Hošková. 116 s.

V čase bezduchého naháňania sa za mamou, v čase, keď cena hračky je dôležitejšia ako jej hodnota, v čase devalvácie najvyšších ľudských hodnôt, keď aj v tzv. rozprávkach víťazí sila a prefikanosť, v takomto čase v mori braku priam zažiarí skvost, akým je kniha Achima Brögera *Starká a ja*.

Príbeh prváčky Julky, ktorej ochorela starká, nie je banálnym rojčením o medzigeneračnom vzťahu. Julka je živé bystré dieťa. Býva v rodinnom dome s rodičmi a skvelou starkou, ktorá vlastne vôbec nie je stará, pretože, ako vysvetľuje Julka, „starká vrela, že niektorí ľudia sú starí veľmi skoro, vlastne odjakživa ... Nič nerobia, iba frľú. O nič sa nezaujímajú ... Na iných to nie je vidieť, až keď zomrú, ostatní si uvedomia, že boli starí. Ako na mojej starkej. Na nej som si to dosiaľ tiež nevšimla.“

Celý príbeh sa odohráva v jediné odpoľudnie. Popretkávaný je retrospektívnymi pasážami, v ktorých Julka rozpráva o svojej starkej. Zaujímavá je napríklad časť o polovici mora, ktoré pri kúpaní vyšplechlo z vane, práve keď sa vrátili rodičia ... Mama Julku so starkou vyhrešila a nazvala ich pochabými deťmi, lebo obe sa len smiali. Na poznámku, že starká bola ako mama prísnejšia, starká vysvetlila, že bola taká preto, že nebola ešte dosť dospelá a nevedela, čo je dôležité. „Nuž teda starká povedala: Ona je dôležitá. Pritom ukázala na mňa. Aby sa vraj so mnou viac hrali a žartovali. To je dôležité. A toto tu ... starká kývla na vodu na dlážke, nie je dôležité. Dá sa to poutierať.“

Tomáš, nový Julkin priateľ, priam dychtivo počúva jej rozprávanie o starkej. On starkú nemá. Ba vlastne na konci príbehu už má, lebo starká v jedinom dialógu, kde vystupuje priamo, je ochotná sa deliť.

Tomáš, prezývaný Tučko, hoci vôbec nie je tučný a ako Julka zistí po bližšom spoznaní, nie je ani mlčanlivý a nezaujímavý, našiel v Julke priateľku, ktorej môže zveriť svoje pocity a myšlienky, ba i tajomstvo „šepkajúcej jaskynky“.

Úprimnosť detských výpovedí o svete, v ktorom žijú, o vzťahu k tým, s ktorými žijú, a výpovedi o sebe, pretkaná múdrosťou, pochopením a láskavosťou staršej spolu s radosťou zo spoločne prežitého osvovali príbeh, ktorý hodno prečítať na jeden dúšok. A potom z tohto priam až zázračného dúška čerpať silu, aby sa na rebríčku našich hodnôt netrblietali pozlátka.

Kniha je určená pre deti od šesť rokov. Zodpovedá tomu i veľkosť písma. Menej však čierno-biele nie veľmi nápadité ilustrácie. Rozhodne však treba pochváliť obálku. Usmieva sa na nej starká — pani Kolníková. Keby som nevedela, že ide o prekladový titul, podozrievala by som autora, že píše naozaj o nej.

O kvalitách knihy Starká a ja iste napovie veľa i to, že doteraz vyšla v trinástich krajinách sveta, ocenená bola Nemeckou cenou za literatúru pre deti a mládež. Rozhodne právom.

BRIGITA LEHOŤANOVÁ

ANNELIESE ZUM KOLKOVÁ

Láska k zvieratám

Bratislava, Mladé letá 1995. 1. vyd.
Editorka **Mária Smoláriková**. 93 str.

Keď som vzala túto knihu do rúk po prvý raz, myslela som si, že v nej nájdem návod, ako sa starať s láskou o domáce zvieratá. Už pri prvom prelistovaní som zistila, že autorka ide aj o niečo iné, ako je bežná starostlivosť o domácich miláčikov. Je to pochopiteľné. Annelise zum Kolková je dlhoročnou ochrankyňou zvierat a vyše dvadsať rokov prezidentkou Spolkového zväzu ochrancov zvierat v Nemecku.

Kniha je určená deťom, ale oslovuje aj dospelých. Rozhodne by si ju mal prečítať každý, kto ešte nie je rozhodnutý, či chovať alebo nechovať doma zvieratko. Autorka ho hneď na začiatku „vyobracia“, či má nielen peniaze a priestor, súhlas majiteľa domu, prípadne susedov. Ale či má aj dosť lásky, trpezlivosti a času pre zviera, aby u neho netrpelo. Pretože mať zviera je previerkou, či sme dostatočne silní lásku zvieratá opätovať. Na základe dlhoročných skúseností radí: „Ak máte radi psov, ale sami ich nemôžete

chovať, skúste sa ponúknuť ľuďom zo sedadla, že budete s ich psikom chodiť pravidelne na prechádzky. Ak zistíte, že takéto prechádzky sú pre vás viac radosťou ako povinnosťou, potom je už možno na blízku čas, keď budete smieť mať aj vlastného psa.“

V kapitolách, ktoré sú venované správnej starostlivosti o zvieratá, nájdete návody, ako, čím, kde chovať domáce zvieratá, ale nájdete tu aj množstvo rád, s akými sa v chovateľských príručkách obyčajne nestretnete. Napríklad v kapitole Psy a ich ľudia: „Pes, ktorý príde do rodiny, ju považuje za svoju svorku, v ktorej každý zaujíma pevné postavenie. Pán a pani preňho automaticky predstavujú vodcu svorky. Ak túto úlohu nebudete dôsledne plniť, prisojví si vodcovské postavenie váš pes a vyrastie z neho malý štvornohý tyran.“ Alebo v kapitole Operení priatelia: „Papagáje, ktoré sa nudia, trhajú si a žujú perie. Môžu sa dokonca oškľbať dohola. Príčinou býva samota. V prírode žijú papagáje spolu so svojimi druhmi vo veľkých krdľoch. Preto by sme ich nikdy nemali chovať samotne.“

Autorka obhajuje nároky psov, mačiek, papagájov, škrečkov, morčiat a ďalších, pričom vychádza z ich spôsobu života v prírode. Z riadkov cítiť, že miluje všetky zvieratá. Rieši napríklad problém: „Čo s potkanmi a myšami, ktoré žerú naše zásoby potravín a prenášajú choroby. Považujeme ich za škodcov a sypeme im jed. Ale ako by sa k nim mal zachovať priateľ zvierat?“

Kniha je napísaná s citom pre dramatickosť. Príťahuje čitateľa národom, ako si ľahko poradiť pri chove zvierat. Návod je napísaný ľahko a vtipne, nie mentorsky. Ako keby vám dobrý kamarát chcel poradiť tak, aby vás pritom neurazil. Len čo prejde k Washingtonskej zmluve o obchode s ohrozenými druhmi a k zákonu na ochranu zvierat proti týraniu, berie si na mušku továrne na zvieratá — nevhodujúce chovy hospodárskych zvierat, transporty zvierat, rybolov, lov, chov kožušinových zvierat, pokusné zvieratá, zvieracie športy, cirkusy, zverince aj mestské holuby. Upozorňuje, že kravy a teliatka nemajú veselé oči, pretože sú v zime, v lete uviazané v maštali. Ani úbohé sliepky vo veľkochovoch s odraným perím, znetrovými pazúrami a s bledým zveseným hrebienkom, lebo sú v klietkach, nie sú na tom o nič lepšie. A z týchto zvierat jeme mäso, vajcia! Najsmutnejšie sú kapitoly o transporte zvierat a love kožušinových

zvierat. Teliatka prepravujú bez kŕmenia a pitia aj 77 hodín. Mnohé z nich už počas transportu uhynú. Úbohé sú podmienky aj na bitúnkoch. Zvieratá sa boja. Počujú, cítia, vidia, že ich čaká niečo zlé. Ani moderná technika na bitúnku nezabráni, aby zvieratá neprežívali veľký stres. Bez krutosti nie je ani rybolov. Tisíce delfínov a ďalších morských zvierat uviazne v sieťach pri love menších rýb. Lov zvierat a kladenie pascí ochrancovia zvierat jednoducho odmietajú, pretože je spojené s veľkým utrpením zvierat. Dokonca aj výcvik loveckých psov je v rozpore s pravidlami ochrany zvierat. Mráz musí behať každému po chrbte pri čítaní kapitoly o love kožušinových zvierat. Masakry tuleňov, zabíjanie a sfahovanie z kože ešte živých mláďat, sa stali vďaka ochrancom zvierat medzi verejnosťou také známe, že na ich nátlak takýto lov zakázali. Ale vraždenie zvierat pokračuje. Kožušinová zver sa loví do pascí, kde umiera vo veľkých bolestiach.

Možno si teraz povie: Veď to nie je o láske! Táto kniha je o láske, ktorú zvieratám preukážeme tým, že sa budeme všetkými prostriedkami

snažiť, aby ľudia neublížovali zvieratám. Aby zvieratá nemuseli trpieť pri pokusoch, aby na nich neskúšali nové lieky, kozmetické výrobky alebo pracie prostriedky.

Spisovateľka Annelise zum Kolková je Nemka. V Nemecku je situácia iná ako u nás. Naše ochránárske hnutie je mladé, ale aj my však už máme svoje úspechy. Máme zákon na ochranu zvierat proti týraniu, ktorý sa dotýka aj laboratórnych pokusov.

Kniha má podtitul: Veľká kniha pre všetky deti, ktoré majú rady zvieratá a chcú niečo pre ne urobiť. Spisovateľka sa obracia na deti, pretože má s nimi lepšie skúsenosti ako s dospelými. Deti svojou všímavosťou už veľakrát zachránili život zvierat. Často sa o svoje okolie zaujímajú viac a sledujú ho pozornejšie ako dospelí. Bez aktívnych detí by dospelí ochrancovia zvierat boli ochudobnení o dôležitú podporu. Dodávajú im nádej, že aj v budúcnosti sa nájdú ľudia, ktorým bude osud zvierat ležať na srdci.

MARTA ŠURINOVÁ

NAJKRAJŠIE A NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY LETA 1996

V medzinárodnom dome umenia pre deti Bibiana v Bratislave sa už po siedmy raz uskutočnila súťaž Najkrajšie a najlepšie detské knihy leta 1996. Do súťaže tentoraz prihlásilo deväť vydavateľstiev 19 titulov.

Najkrajšou detskou knihou leta sa podľa vyjadrenia poroty stal **Chlapec Lampášik Jána Milčáka**, ktorú ilustroval Peter Grís a je produktom vydavateľstva Modrý Peter.

Literárna porota vybrala spomedzi prihlásených titulov najlepšiu knihu leta, ktorú vydalo vydavateľstvo Sofa **Mystérium pasiansu** a preložil ju Ján Zima. Výtlačky oboch ocenených kníh Bibiana poskytnie Medzinárodnej knižnici pre mládež v Mníchove.

ČESTNÁ LISTINA IBBY

Je ocenenie Medzinárodnej únie pre detskú knihu udeľované autorom, ilustrátorom a prekladateľom kníh pre deti a mládež každé dva roky. *Na návrh združenia Priatelja detskej knihy (Slovenská sekcia IBBY) IBBY udelila diplomy Čestnej listiny IBBY 1996 spisovateľovi Danielovi Pastirčákovi za knihu Damianova rieka a ilustrátorke Jane Kiselovej-Sitekovej za knihu Adam a Eva (autor O. Sliacky).*

Moje stretnutia s Ľubomírom Feldekom

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Keď tak rozmýšľam, s Ľubomírom Feldekom sa vlastne stretávam rovné dve tretiny svojho života — metonymicky, cez jeho poéziu, prózu, drámu, publicistiku. Osobne sme sa nestretli nikdy.

Moje prvé stretnutie s ním sa udialo tuším ešte vtedy, keď som bola stredoškôľka, cez Mladú tvorbu, ktorú som si kupovala dosť pravidelne. Opakovane ma potom zaujal na vysokej škole, popri Rúfusovi, Váľkovi, Stachovi, Ondrušovi ... To však bola poézia pre dospelých; tvorbe pre deti sa vtedy na filozofických fakultách pozornosť veľmi nevenovala. Až trochu neskôr sa mi dostali do rúk aj jeho knihy pre deti. Lebo ako detský čitateľ som sa s nimi „minula“: keď vychádzala jeho Hra pre tvoje modré oči, Hlava, ktorú som mal vtedy, Zelené jelene a ďalšie detské knihy, bola som na ne už trochu „pridospelá“, ale zasa dosť „prizelená“ na to, aby som si také knihy čítala len tak, ako si ich občas čítavajú dospelí. A vlastne ani potom to nebolo celkom stretnutie „len tak“, ale cez moje deti, s ktorými sme si listovali v zbierkach Na motýľích kríd-

lach, Jantárový svet, vychutnávali bizarný svet jeho Modrej knihy rozprávok ... Pravidelné stretnutia s Feldekom však pre mňa začali až v škole, v ktorej mi pripadla povinnosť (dnes si myslím, že ju zariadila nejaká dobrá su-dička) vyučovať detskú literatúru. Vtedy si ma Feldekové básne a rozprávky pre deti podmanili definitívne. Očaril ma tak ako stovky svojich malých i veľkých čitateľov tým, čo sa s jeho menom a tvorbou spája už obligátne: ľahkou, akoby na improvizácii postavenou poetikou, hravým výmyselníctvom, neobmedzenou fantáziou, poetisticko-surrealistickou hrou nápadov, ktoré sú zdanlivo absurdné, ale napokon do seba presne zapadajú. Podľa zákonov hravej mystifikácie, na spôsob detskej logiky i naivity, detského rozumkárenia, ale s originálnou obraznosťou rodeného básnika. „Ďalekonosné zbrane poézie“, ktoré vo svojom búrlivom manifeste Bude reč o literatúre pre deti tak vehementne presadzoval na konci 50. rokov, vyzbrojili jeho poéziu iskrivým humorom, pôvabom básnenia, hĺbkou myslenia, aj podvojnou

virtuálneho čitateľa: oslovujú malých aj veľkých — v ich dospelostnej identite, aj tých, ktorí ešte celkom nezabudli byť deťmi.

A tak post Ľubomíra Feldeka na špici mohutného generačného nástupu básnikov a prozaikov 60. rokov bol a zostane neodškrípiteľným. Napriek jeho momentálnej fyzickej vzdialenosti od slovenskej detskej literatúry, na-

priek chýru nekonvenčného búrliváka (alebo práve preto) je v nej hlboko prítomný stále.

A mne sa nechce veriť, že jeho pozemský čas už dnes začína odpočítavať toľko rokov, koľko odpočítavalo desaťročie, v ktorom spolu s inými uskutočňoval „veľký tresk“ v poetike slovenskej literatúry pre deti a mládež.

VLASTNÝ ŽIVOTOPIS

Ľubomír Feldek

*Narodil som sa v znamení Váh,
v Žiline, kde tečie rieka Váh.
Som vážny človek od Váhu,
keď neváham, mávam odvahu.*

*Diogenes obýval vrah sud.
A my sme zas obývali súd.
Tam som získal jasnosť úsudku,
len si nesmiem sadnúť ku súdku.*

*Moja žena — rodák z Martina,
Spolu máme syna Martina.
A Martin je zase Trstenec.
Rodina je zlatý prstenec.*

*(Dodatočne robím opravy.
Žena tvrdí, že je z Oravy.
A pribudli ďalšie občianky —
Ľubka, Olga, Bratislavčanky.)*

*Na rybníku rastie blatúšik,
vo mne rástla kniha Zlatúšik.
Hra pre tvoje modré oči tiež,
dúfam, že ju naspamäť už vieš.*

*Botafogo tiež je odo mňa.
Mnoho kníh som hodil do ohňa.
Mnoho nových píšem, prekladám,
do ohňa už uhlím prikladám.*

*Na fotkách mi hlavu vidíte
a nohy mám doma na byte.
Aké sú? Nuž aké bývajú —
keď idem, sa sem-tam kývajú.*



1973

DVE ZMYSLUPLNÉ KULTÚRNE JUBILEÁ

JÁN KOPÁL

Jozef Cíger Hronský by sa bol 23. februára dožil sto rokov. Slniečko, časopis pre deti a mládež, tohože roku prežívalo svoje päťdesiatročné jubileum. Obe výročia čímsi súvisia. Zdanlivou maličkosťou, ktorá svojou významovou veľkosťou výrazne zasahovala do pohybov v celoslovenskej kultúre; v umelecko-pluralitnom konštituovaní modernej podoby slovenskej literatúry v dvadsiatych a tridsiatych rokoch nášho storočia. Hronského činnosť sa v tomto tvorivom okruhu takmer dvadsať rokov prejavovala ako operatívny umelecký prihovor alebo životné poslanstvo pre mladé generácie v časopise Slniečko. V periodiku, ktoré sa za Hronského redakčného pôsobenia stalo nositeľom a presadzovateľom umeleckej koncepcie literárnej tvorby a umenia pre deti a mládež.

Dialo sa tak v čase a priestore významných kultúrno-spoločenských premien, vyvolaných v dejinnej existencii slovenského národa po vzniku Československej republiky r. 1918.

Súbežne so starostlivosťou o literárnu a knižnú kultúru pre mládež v 20. rokoch súvisí matičná starostlivosť o časopisecké detské čítanie. Od roku 1925 Matica slovenská spolu s Československým Červeným krížom a Živenou vydávali časopis pre sedem-dvanásťročné deti Včelka (1925—26 až 1926—27). Jeho redaktorom bol popredný literárny kritik, historik, prozaik a básnik Štefan Krčméry. To svedčí, že sa s literárnou tvorbou pre deti v Matici začali zaoberať rovnako vážne ako s literatúrou pre dospelých. Najmä jeho pričinením

sa podarilo okolo Včelky sústrediť už renomovaných alebo nových autorov pre pôvodnú prekladovú aj ilustračnú tvorbu pre deti a mládež.

S veľkým záujmom o časopis rástli aj vyššie nároky na jeho grafickú podobu a obsahovú náplň. Preto po dvoch rokoch jestvovania Včelky rozhodla sa Matica slovenská v spolupráci s Československým Červeným krížom vydávať časopis vo väčšom formáte, s bohatším zastúpením pôvodnej a prekladovej prózy a poézie i s bohatšou výtvarnou úpravou. Časopis dostal meno Slniečko.¹ Prvým redaktorom Slniečka sa stal tajomník Matice slovenskej Rudolf Klačko. História Slniečka sa prevažne tvorila pod umným vedením spisovateľa J. C. Hronského. Ten redigoval Slniečko v rokoch 1928—29 až 1940 až 41 s výnimkou druhého, desiateho a štrnásteho ročníka, keď sa len podieľal na zostavovaní časopisu, poprípade ho zastupoval Ján Marták. Zodpovedným redaktorom a vytrvalým prispievateľom do Slniečka zostal až do ročníka 1943—44. Redaktorská ustálenosť časopisu v spisovateľskej osobnosti Hronského spôsobila, že Slniečko vyzeralo literárne i výtvarne na úrovni, akú história našich časopisov pre deti nepamätá. Pedagogicko-didaktická predpokladnosť voči spisbe pre deti ustúpila v tomto časopise pred umením. Rozprávkové, poviedkové i povestové príbehy tu naplnila hravosť, humor a fantázia. Detskému zmyslu pre smiech zodpovedali obľúbené, vtipne písané a kreslené rozprávkové seriály Smelý Zajko, Budkáčik a Dubkáčik, Jožko Mrkvička späť a i. Záujem o vedu

a techniku u detí prebudzali a národnú históriu im približovali umelecko-náučné rozprávky a poviedky. Svoju obrodu v Slniečku prežívala ľudová rozprávka, historická povest a deťom sa prihovárala nielen epická, ale i lyrická poézia. Spojenie detského čitateľa so svetovou klasickou a súčasnou tvorbou zabezpečovali dobrí prekladatelia z ruskej, poľskej, srbochorvátskej, nemeckej, francúzskej, talianskej i anglickej literatúry.

Slniečko nebolo školským časopisom konvenčného typu. Aj konfesionalne požiadavky na tvorbu, tak prísne chránené v ostatných dobových časopisoch pre deti, sa tu prekonávali názorovou toleranciou. V takomto duchu redigovaný časopis vytvoril predpoklady pre uplatnenie tvorivých možností najlepších spisovateľov a prekladateľov staršej i mladšej generácie. Pre Slniečko tvorili E. Podjavorinská, S. Sakalová, P. P. Zgúth—Vrbický, J. Gašparík—Leštinský, J. C. Hronský, E. Ondrejov, M. Rázusová-Martáková, D. Štubňa—Zámostský, M. Hranko, J. Horák, Fr. Svoboda, M. Kočanová, J. Bodenek, E. Philadelphy, J. Hronec, M. Příbus, Z. Dónčová, F. Hadri—Drevenický, J. Číž, G. Longauer, J. M. Nežatický, A. Urbanovič, J. Baďurík, J. F. Kunik, J. O. Gemerský, E. Čepčková, R. Moric, M. Križanová, J. Romanovský, R. Klačko, K. I. Podolinský, J. Irmeler, I. Jánošíková—Kadavá, A. Rapošová a ďalší.

Neodmysliteľnou umeleckou zložkou časopisu Slniečko sa stala jeho výtvarná stránka. Bol to prvý slovenský časopis pre deti, v ktorom kresbová remeselnosť koncepcne ustúpila pred ilustračnou tvorbou. Umelecké majstrovstvo tu rozvíjali a zdokonaľovali výtvarníci, ktorí v histórii slovenskej ilustračnej tvorby majú trvalé miesto: Jaroslav Vodrážka, Karol Ondreička, Ľudovít Fulla, Martin Benka, Emil Makovický, Fedor Klimáček, Ivan Šimko, Vincent Hložník a i.

Profil Slniečka dotvárali zaujímavosti, hádanky, zábavky a žarty, vlastivedné sú-

ťaže i pokusy talentovaných detských čitateľov o literárnu a výtvarnú tvorbu. Najviac miesta poskytovala redakcia Slniečka pôvodnej a prekladovej próze, poézii, sporadicky i dramatickej spisbe a permanentne výtvarno-ilustračnej tvorbe. Koncepcne sa časopis stal predovšetkým literárno-umeleckým periodikom, sledujúcim významné ciele umenia pre deti — vytvárať a formovať u detského čitateľa estetický vkus, lásku k domovine, k všeludským etickým a pravým umeleckým hodnotám. Oprávnenosť takejto redakčnej orientácie overuje historická skúsenosť — fakt, že dnešné staršie i stredné generácie, ktoré so Slniečkom v mladosti vyrastali, oceňujú práve literárne a výtvarno-ilustračné hodnoty tohto časopisu. Slniečko sa v dejinnej skutočnosti rozvoja slovenskej literatúry pre mládež stalo „ohniskom“ umeleckého konštituovania. Ponúka sa tu funkčná paralela so Slovenskými pohľadmi, časopisom pre slovenskú literatúru a umenie, v jeho období po roku 1918.

V roku 1939 po vzniku Slovenského štátu sa vládne inštitúcie usilovali zlúčiť Slniečko s ostatnými detskými časopismi, najmä s Priateľom dieťaťa. Zodpovedný redaktor J. C. Hronský po redakčných úvahách listom odmietol tieto želania štátnych inštitúcií². Poukázal na bohaté tradície časopisu, na fakt, že časopis spĺňa reprezentatívne poslanie slovenskej kultúry doma i za hranicami vlasti, najmä medzi našimi krajanmi. Pri tomto obrannom akte sa zreteľne prejavili vzácne vlastnosti Hronského ako spisovateľa i manažera: vedieť tvoriť, rozumieť tvorbe, jej umeleckému poslaniu, ale chápať aj potreby aktivít pre jej jestvovanie v živote národnej pospolitosti.

Slniečko vychádzalo naďalej samostatne. Za redigovania Kolomana Geraldiniho v rokoch 1940—1944 badať prílev nových autorov, čiastočný ústup spisovateľov staršej generácie. Hronský si naďalej udržiava tvorivú a príspevkovú aktivitu. V poslednom ročníku 1943—44 pred SNP



uverejňuje na pokračovanie viaceré zo svojich najlepších rozprávok spracovaných podľa ľudových námetov.

Osudy Slniečka sa po roku 1945 spájajú už s menami iných redaktorov: J. Telgárskeho, J. Horáka, M. R. Martákovej, J. Bodeneka a ilustrátorov K. Ondreičku, F. Klimáčka, R. Blahu, E. Fullu, J. Šimku, V. Hložníka a ďalších. Predsavzatia v živote Slniečka čoskoro ovplyvnili administratívne zásahy do jeho pôsobnosti. Najprv to boli výhrady proti jeho redakcii, že Slniečko nadväzuje „len“ na vlastné národné tradície a tie sú vraj pre novú spoločenskú situáciu neaktuálne. Potom, že málo miesta dáva štátoobčianskej výchove. Nepostačilo ani to, že Slniečko čiastočne ustúpilo z požiadaviek literárnosti v prospech publicistiky s dobovou spoločenskou klimou. S paralyzovaním rozsiahlej činnosti Maticy slovenskej obmedzovala sa aj činnosť Slniečka. A tak Povereníctvo informácií a osvetu v Bratislave odosiela 29. 12. 1948 list, v ktorom Matici oznamuje, že jej „odníma povolenie tlačiť a kon-

tingent papiera pre časopis Slniečko“ a že tento časopis splynie s novými časopismi Zorníčka a Ohník³. Už nepomohlo ani odvolanie sa Správy Matice; desiate číslo Slniečka 1948—49 zhabala cenzúra a J. Horák prestal byť redaktorom. Slniečko ešte dožilo svoj 22. ročník 1949—50 za vedenia J. Telgárskeho a zaniklo⁴.

K znovuvzkrieseniu Slniečka dochádza po dvadsaťročnom násilnom odmlčení. Obnovený časopis vydávaný vo vydavateľstve Mladé letá od 1. februára 1969 prevzal podobnú graficko-výtvarnú úpravu i literárnu skladbu, akú malo Hronského „medzivojnové“ Slniečko. V novšom súčasnom období stalo sa opäť stimulativným časopisom pre rozvoj pôvodnej i prekladovej tvorby pre deti. Medzi súčasnými detskými časopismi vyniká tým, že je univerzálnym literárno-umeleckým „mesačníkom“, že najmladšej generácii približuje národnú históriu, rozvíja vlastenecké cítenie, približuje všeludské hodnoty, kresťanské a humanitné ideály v súčasnom svete vedeckého a technického pokroku. Ponecháva miesto na návraty k nášmu a svetovému literárnemu odkazu, kde znovu našlo priestor aj literárne dielo klasického tvorca detského časopisu Slniečko, J. C. Hronského. V takejto koncepcijnej podobe po zápasoch o hodnoty, cez inštitucionálne zákazy i „zánik“ sa do kultúry už samobytného a suverénneho štátu Slovákov prihlasuje dnes už 51. ročník Slniečka.

Z profilového náčrtu Slniečka vyplýva Hronského redaktorsko-organizátorská práca. Inú stránku jeho činnosti — literárnotvorivú koncepcnosť, umeleckú podobu detskej literatúry — J. C. Hronský v Slniečku dokumentoval vlastnou literárnou činnosťou.

Z jeho početnej tvorby je v Slniečku najbohatšie zastúpená rozprávka (50), črta a poviedka (31), povest (17), zriedkavejšie legenda (2) a bájka (2). Pozoruhodný je Hronského pokus o rozhlasovú hru pre deti O bielom kráľovstve motýľov (S6, 1932—33, č. 8—9, s. 119—122, 142—144).

Hronskému možno pripísať prvenstvo v uvádzaní nového žánru umelecko-náučnej literatúry do slovenskej literatúry pre deti a mládež seriálom vecných poviedok, črt, tvorivých modelových technicko-konštrukčných námetov a hier, ktoré vychádzali v Slniečku pod názvom Zábavky strýca Kurkovského (S6a7, 1932—34). Ich forma mala príznak črty s dejovými prvkami, alebo nadobúdala podobu vtipného opisu k vecnému nákresu. Autor námetovo siahla po prvkoch zo sveta matematiky, fyziky, geometrie, biológie, chémie i techniky (Teplá rozprávka a živé číslice, Záhľadné zápalkové trojuholníky, Ako ma oklamali oči, Študenti figliari, Furtácky bača atď.). Približovanie poznania a vecí Hronský zakladal na princípe náznaku, tvorivosti, hry. Hra sa tu uplatňuje ako zábava, ale tiež ako radosť z pracovného efektu, z konštrukcie istého námetu, predmetu, nástroja, veci. Emotívny rozmer racionality sa z predmetnosti, vecnosti posúva do polohy ľudského zvýznamňovania.

Osobitné miesto v Hronského „slniečkovej próze“ majú jeho črta a poviedky. Námetovo vychádzajú prevažne zo životnej skúsenosti zrejme z obdobia autorovho detstva a učiteľskej praxe. Premieta sa do nich sociálna realita domova, ťaživosť života. Prevláda v nich túžba po šťastí, latentný odpor i popretie ľudských krívd. Príbehy zo života detí vyúsťujú do nechápania sociálnej rozpornosti a tým aj do zmierenia, do osudovosti a neprotivenia sa zlu násilím. Zrejmá je tu prítomnosť tolstojovského myslenia, čo vyplýva z niekoľkých tzv. školských alebo pedagogických poviedok, ktoré Hronský podľa L. N. Tolstého uvádza v prvom ročníku Slniečka (Ako sa Janko dostal do školy, Čo rozprával deduško vnukovi). Doznievanie moralizovania cez školskú poviedku sa u Hronského prejavuje v jeho počiatkovej tvorivej fáze (O Tónovi Drozdovie, čo za deň vychodil školu, Tóno Drozdovie a opekance, S1, 1917—28, č. 1, s. 2 až 4, č. 6, s. 103—106). Hronský postupne upúšťa od tejto umelec-

ky nepôsobivej konvencie, a to príklonom k humornému parodizovaniu detských životných negatív v poviedkovom príbehu (Rád by som sa rozepamätal, S9, 1935—36, č. 1, s. 3—4; Jožko Belák sa neprestajne smeje S10, 1936—37, č. 5, s. 93—94; Rúra, čo niesla vajcia, S11, 1937—38, č. 8, s. 117—118; Vianočný sen, S12, 1938—39, č. 4, s. 63—64). Tu už Hronského poviedková próza smeruje do ním presadzovanej koncepcie iluzívnosti a životného optimizmu v literárnej tvorbe pre deti, čo je protívahou osudovosti až tragickosti v jeho expresionisticky ladenej próze pre dospelých⁵.

Protivážnosť osudovosti, tragickosti, životného realizmu na jednej strane a iluzívno-optimistického postoja v chápaní a umeleckom interpretovaní sveta na strane druhej sa premieta do žánrovej variety rozprávkovej tvorby. Tá je pod Hronského autorstvom v Slniečku zastúpená najpočetnejšie. Zo zdroja ľudového rozprávkového materiálu autor vyberá viac typy fantastických ako realistických rozprávok. Jeho „adaptívne zásahy“ do ľudových predlôh rešpektujú sujetovú pôvodnosť ľudovej rozprávky, jej štýlovú ústnosť, hovorovosť. Jazyk ľudovej rozprávky sa stal školou azda pre celú jeho literárnu tvorbu. Mieru Hronského závislosti od ľudovej predlohy naznačuje sám autor, keď pod názov rozprávky uvádza „Prostonárodná rozprávka v úprave J. C. Hronského“, „Podľa námetu ľudovej rozprávky“, alebo „Podľa ľudových motívov“. Označenie „Podľa ľudového rozprávača“ pre Hronského tvorivú prácu s materiálom ľudovej rozprávky indikuje značný rešpekt ústnej umeleckej podobe folklórnej rozprávky v jej literárnom spracovaní. Isté postupné uvoľnenosti autora od rozprávkovej predlohy znamenajú Hronského rozprávkové texty tvorené na námety folklórnej rozprávkovej proveniencie. K značnej uvoľnenosti a autorskej „nezávislosti“ na ľudových predlohách sa Hronský dostáva v autorských rozprávkach s označením „podľa ľudových motívov“ (napr. Zlatý

dážď, S1, 1927—28, č. 5). V nich sa plnšie prejavuje istý fenomén autorstva, Hronského spisovateľskej osobnosti so zmyslom pre voľnejšiu fabuláciu, rozprávačskú štylizáciu, fantazijnosť s výraznejším presahom do ireality či imaginácie. V súlade s takouto rozprávkovou koncepciou je autorov sklon k výrazovej obraznosti na úrovni poetizácie, lyrizácie a expresivity.

V tomto type Hronského rozprávkovej tvorby sa ešte neudomáčňuje humorný postoj k svetu, smerujúci do iluzívneho optimizmu. S ním sa naplno stretávame až v zvieracích rozprávkach o smelom Zajkovi (Smelý Zajko, Smelý Zajko v Afrike)⁶. Rozprávačská uvoľnenosť v štylizácii na úrovni jazyka zasahuje aj kompozičnú výstavbu v podobe seriálovosti, príhodovej uvoľnenosti zvieracích personifikovaných postáv. Poľudšťovanie zvieracieho sveta presahuje jeho prírodnú pôvodnosť, autenticitu. Deje sa tak v mene uprednostňovania ľudského, človečieho pred prírodným poznaním v podobe umeleckej rozprávkovej výpovede o svete. A tak sa napríklad plachý Zajko-bojko mení na smelého Zajka, ktorý prekonáva strach odvahou, pozitívnym vzťahom k ľudským veciam potrebným v bežnom živote. Upútavajú ho technické novoty, človečia pribojnosť v poznávaní dobrých i zlých stránok ľudskej existencie, a v nej hlavne dôvera v ľudské spolunažívanie.

Do Hronského zvieracích rozprávok sa v plnej miere dostalo radostné, jasavé iluzívno-optimistické videnie sveta, ktoré korešponduje s detskou vekovosťou a v dospelostnom autorskom pohľade je povyšované na humanistické ideály, ku ktorým sa detský svet svojou víziou o svete dospelosti ubera. Deje sa tak v zmysle Hronského koncepcie literárnej tvorby pre deti, v ktorej sa rešpektuje realisticko-fantastické založenie dieťaťa. Uprednostňuje sa pôl fantastického. Cezeň sa realita v umeleckom vyjadrení usporadúva tak, aby jej obraz udivil, strhol, v exponovaných polohách ukázal deťom čaro sveta i života, ľudským trebárs i reálnym videním.

V súvislosti s Hronského zvieracími rozprávkami Smelý Zajko, Smelý Zajko v Afrike a Budkáčik a Dubkáčik sa žiada pripomenúť, že Hronský ich písal na seriálové kresby ilustrátora Jaroslava Vodrážku, tiež na listové podnety detských čitateľov z týchto kresieb uverejňovaných v Slniečku. Rozprávky sú teda jedinečnou ukážkou tvorivej komunikatívnej súhry autor (spisovateľ) — výtvarník (ilustrátor) — čitateľ. A tu sa žiada dodať, že na slovesno-výtvarnej i reprodukčno-recepčnej symbióze sa v Hronského rozprávkovom texte zúčastňuje i zvukový činiteľ rytmickosti, hudobnosti. Pociťujeme ho z opakovania na výrazovej úrovni slova, vety i motívov, zvyrazňujúcich isté kľúčové významy vo vyrozprávanom celku.

Teda slovesnosť, výtvarnosť, hudobnosť — to sú isté danosti, ktorými disponoval talent Hronského tvorivej osobnosti. Jeho stopy poznamenali aj výrazovú osobitosť umeleckého koncipovania rozprávkovej tvorby.

V knižnej produkcii Hronského literatúry pre deti a mládež má značné zastúpenie historická próza a v nej najmä povestový žáner. To platí aj o povestovej tvorbe uverejňovanej v Slniečku. Už pred jej publikovaním v tomto detskom časopise Hronský bol známy čitateľskej verejnosti knižným vydaním Kremnických povestí (1925). Napísal ich v období svojho učiteľovania v Kremnici. Motiváciou pre spisovateľovu tvorbu v tejto žánrovej oblasti bola otázka naliehavosti historickej výchovy mládeže a absencia tohto druhu čítania v povojnových rokoch.⁷

V povestových útvaroch Hronský neupieva na popisnosti či historickom výklade udalostí alebo reálií. Autorovmu rozprávačskému naturelu vyhovuje príbeh, jeho dramatické vyrozprávanie. V takomto prístupe k povestovej látke, viazanej k istému miestu a času, poprípade k historickej postave, vidí zmysel povestovej tvorby — vytvárať vzťah k histórii národa cestou zážitkovosti, prežívania príbehu. Ten si cení

v poznávaní minulosti viac ako opisné hromadenie istých poznatkov z dávnej alebo nedávnej histórie. Pri koncipovaní povestového príbehu Hronský často pracuje s motívom záhady, tajomstva i dobrodružstva, nad ktorými stojí etický problém dobra a zla. Niekedy autor v povestovej tvorbe siahá po humore i komickosti (Budatínski Frgáčovci, S12, 1938/39, č. 1—5). Osobitnú skupinu tvoria povesti, ktoré námetovo siahajú do najstarších dejín, so staršími až legendovými či mytickými lokalitami a postavami (Zobor, Svätopluk — Zakopaný meč pod Zoborom, S4, 1930/31, č. 1).

Tak rozprávková, ako aj povestová a ostatná tvorba uverejňovaná v Slniečku bola pre Hronského príležitosťou na overovanie jej umeleckej pôsobnosti a účin-

nosti. Širšie uplatnenie s dlhšou recepciou pôsobnosťou Hronského „slniečková“ próza našla v jeho knižných vydaniach. Životná radosť a poznanie vlastnej národnej identity z Hronského umeleckej koncepcie prežarovali vedomie mladých generácií v minulosti. A deje sa tak napriek krutej životnej osudovosti autora i jeho diela — tiež cez jeho jubilujúce Slniečko — aj v súčasnosti. Len veľká osobnosť zžitá s nadosobným poznaním životných právd ľudskej existencie, presiaknutá gruntom kultúry svojej domoviny, hoci z nej vyhnaná, dokáže z cudziny domov adresovať posolstvo: „Zapaľujte svetlá, širte lásku, milujte sa vospolok, zabúdajte na to, čo bolo, lebo vás treba pre to, čo príde.“

POZNÁMKY

¹ Podrobnejšie naša štúdia Cesta k hodnotám v citovanej monografii Literatúra a detský aspekt.

² O tom pozri list v AAMS od MUDr. L. Izáka, riaditeľa ČsČK v Martine, J. C. Hronskému zo dňa 10. 1. 1939 a záznam o porade taj. MS J. C. Hronského o vydávaní časopisu Slniečko zo dňa 9. 8. 1939 ako aj ďalšie listy ČsČK a MS zo dňa 17. 5. 1938, 16. 7. 1938 a 4. 7. 1938 (AAMS).

³ O tom listy v AAMS a zápisnice z r. 1946—49 v knihe zápisníc II. List pod. č. 1241 an., list Povereníctva informácií a osvety č. 6455/48-III/2 zo dňa 29. 12. 1948. Citácie pozri v citovanej práci Literatúra a detský aspekt s. 45—46.

⁴ Podrobné bibliografie prác J. C. Hronského v časopise Včielka a Slniečko uvádzame v cit. práci Literatúra a detský aspekt, s. 153—173. Pozri tiež A. Maťovčík: Personálna biografica J. C. Hronského. In: Biografické štúdie 19, Martin, MS 1992, s. 161—212.

⁵ Kopál, Ján: Hronského koncepcia literatúry pre mládež. In: Biografické štúdie 19, Martin, MS 1992, s. 108—114. Celistvejší pohľad na Hronského literárnu tvorbu pre deti uvádza monografia Z. Klátik: Krajina plná detstva (Bratislava, Mladé letá 1971), tiež cit. diela O. Sliackeho a J. Kopála. Syntetizujúci profilový pohľad uvádza O. Sliacký v Dejinnách slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1945 (Bratislava, Mladé letá 1990). Zo štúdií o literárnej tvorbe J. C. Hronského pozri A. Matuška: J. C. Hronský, Bratislava, Slovenský spisovateľ 1970; J. Števček: Lyrizovaná próza, Bratislava, Tatran 1970, tiež Dejiny slovenského románu, Bratislava, Tatran 1980.

⁶ K zvieracím rozprávkam J. C. Hronského pozri náš recenzný článok J. C. Hronský sa vracia medzi deti (Slovenské pohľady, 83, 1967, č. 6, s. 121—124), tiež štúdiu Rozpráváčovo zacielenie na detský aspekt, in: Detský svet v umeleckom obraze, Nitra, Pedagogická fakulta 1991, s. 51—62.

⁷ J. C. Hronský: Spisovatelia a národ. Elán, 3, 1933, č. 7, s. 2.

Spomienka na Ladislava Nesselmana

DUŠAN ROLL

Meno výtvarníka, ktoré mnohým už asi nič nepovie. Je to však meno umelca, ktorý významne poznačil rozvoj modernej ilustrácie slovenských detských kníh — Ladislav Nesselman, rodák zo Zlatých Moraviec, absolvent Akadémie výtvarných umení v Prahe, vynikajúci maliar, neopakovateľný tvorca ilustrácií pre deti. Napriek tomu, že vysokoškolské vzdelanie ho pripravilo na tvorcu veľkých plátien, celý život sa venoval detskej knihe. Vo vydavateľstve Mladé letá začal pracovať už od jeho založenia v 50. rokoch a spoluprácu s ním neprerušil až do predčasného odchodu.

Bol skutočným majstrom kresby. Musel prežiť i prežiť nielen každú ilustráciu, ale každý jej detail. Vedel tvoriť pre mladých i veľkých. Bol majstrom farby i kresby, teda čierno-bielej i farebnej ilustrácie. Spomeniem len tri knihy, ktoré ho charakterizovali v celej šírke vekového priemeru detských čitateľov: leporelo Márie Rázusovej-Martákovskej *Zatúlané húsa*, ktoré v nespočetných vydaniach obohatilo už niekoľko generácií najmenších detí, pre ktoré je ilustrácia prvým dotykom s výtvarným umením. Nesselmanove ilustrácie leporela *Zatúlané húsa* očarili aj deti mnohých ďalších národov. Druhou knihou sú neopakovateľné ilustrácie k Rodariho *Jazmínkovi*. Boli to ilustrácie, ktoré ovplyvnili mnohých mladých začínajúcich ilustrátorov, lebo Ladislav Nesselman dokázal bez kontúry maliarskou technikou vytvoriť ilustrácie vysokej umeleckej hodnoty. Tretia kniha, to sú ilustrácie ku knižke Márie Haštovej *Kamarát Cézar*. V nich vyvrcholila Nesselmanova kresliarska bravúrosť.

Laco Nesselman bol však aj vzácnou, charakternou osobnosťou. To sme poznali nielen my, jeho priatelia, ale poznali to najmä mladí výtvarníci. Nesselman sa vedel v pravom slova zmysle rozdávať aj na úkor vlastnej tvorby. Sledoval prácu študentov Vysokej školy výtvar-

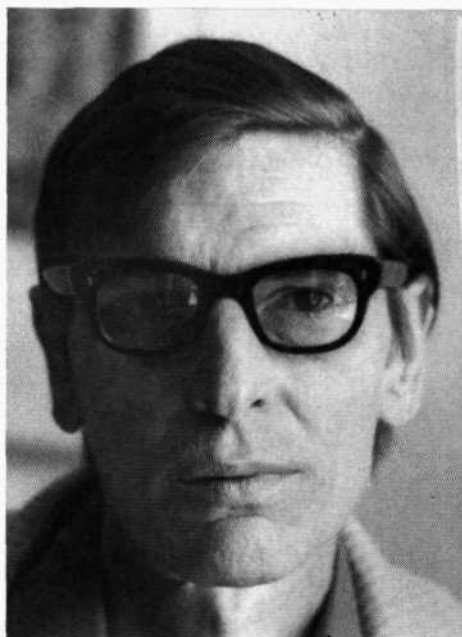
ných umení v Bratislave z oddelenia grafiky i voľnej maľby i ďalších oddelení. Sledoval ich ročníkové práce a s najtalentovanejšími, ktorých vedel obdivuhodne objaviť, začal ako výtvarný redaktor spolupracovať už na vysokej škole. Tak pre ilustrácie objavil Albína Brunovského, Vieru Bombovú, Vieru Gergeľovú, Jána Lebiša i ďalších. Trpezlivo s nimi pripravoval prvé knižky a snažil sa im pomôcť svojimi skúsenosťami i výtvarným umením prekonať bariéry, ktoré stáli pred nimi, začínajúcimi umelcami. Robil to nezištne, preto si ho tak vysoko vážili všetci mladí výtvarníci. On však pritiahol k spolupracovníkom a priateľom Štefana Čpina i Ľubomíra Kellenbergera. Myslím, že bez jeho pomoci a inšpirácie by neboli vznikli obdivované detské knihy.

Napriek tomu, že bol vynikajúcim kresliarom, pracoval veľmi zodpovedne. Každá jeho ilustrácia, čo ako pôsobivá, zdala sa mu nedokonalá, stále ju chcel prerábať. Často sa stalo, že jeho kolega a priateľ, tiež redaktor vo vydavateľstve Mladé letá, výtvarník Ján Švec, mu priamo zo stola bral ilustrácie, aby mohla výjsť knižka. Nezabudnem na jeden spoločný zážitok, ktorý som mal práve s Jánom Švecom. Po úspechu s leporelom *Zatúlané húsa* presvedčil som Nesselmana, aby vytvoril ďalšie leporelo so zvieratkami. Pustil sa do práce, ale neukázal nám ani jednu ilustráciu. Jeden večer sme sa vybrali s Jánom Švecom k nemu do ateliéru. Prekvapili sme ho, ale prekvapil aj on nás. Na stole ležali kompletne ilustrácie, urobené na vynikajúcej úrovni. Chýbala už len maličkosť, doriešiť písmo na obálku. Chceli sme teda ilustrácie vziať s tým, že písmo sa dorieši dodatočne. Presvedčil nás, že bude lepšie, keď do rána dorieši aj obálku a do tlače bude môcť dať kompletne ilustrácie. Podľahli sme mu, čo budeme večne ľutovať. Na druhé ráno totiž prišiel a oznámil nám, že si znova pozrel všetky ilustrácie, ich úroveň sa mu nepáčila, preto ich zničil. Nuž aj taký bol Ladi-

slav Nesselman. To už ale patrilo k jeho povahe i nárokom, ktoré kládal sám na seba.

Na Ladislava Nesselmana mám jednu krásnu spomienku. Spomínal som, že bol vynikajúci portrétista a keď sa blížili prvé narodeniny môjho syna Fedora, požiadal som ho, aby mi urobil portrét syna tužkou. Chcel som totiž nechať vytlačiť dvojstránkové oznámenie: na jednej strane bude portrét Fedora a na druhej text „Fedor Roll, rodom z Bratislavy, si dovoľuje oznámiť, že dňa 17. septembra 1960 dovŕši prvý rok svojho života.“ Laco pochopil môj zámer, nielenže nakreslil mimoriadne vernú podobu môjho jednoročného syna, ale pomohol mi aj s úpravou spomínaného oznámenia. Bol to zážitok sledovať, ako na toto oznámenie budú reagovať moji priatelia, rodina a známi. Niektorí si iste pomysleli, že som blázon, druhí to brali vážne a poslali mu telegram. Najoriginálnejší bol profesor Jaroslav Vodrážka, ktorý mu poslal farebnú kresbičku dieťaťa sediaceho na nočníčku, obklopeného hračkami a knižkami, a pod obrázkom bolo napísané, že má dať pokoj svojmu otcovi, aby sa mohol venovať detským knihám.

O to ťažšie a smutnejšie bolo lúčenie pri predčasnom odchode Laca Nesselmana. Nikoho ne-



prekvapilo, že na rozlúčke bola celá skupina mladších i starších ilustrátorov, ktorí s dojatím a určite aj s vďakou sa lúčili s týmto vzácnym človekom. V lete uplynulo 70 rokov od jeho narodenia.

LITERÁRNY FOND, PRIATELIA DETSKEJ KNIHY UDEĽUJÚ

doc. PhDr. ONDREJOVI SLIACKEMU, CSc.

Cenu Trojruža 1996

za mimoriadne rozsiahlu a invenčnú prácu v oblasti teórie, kritiky
a histórie detskej literatúry, za organizačnú, vydavateľskú
a redakčnú prácu i za pôvodnú knižnú a dramatickú tvorbu
pre deti a mládež

riaditeľ
Literárneho fondu
LADISLAV SERDAHÉLY

Bratislava
november 1966

predseda združenia
Priatelia detskej knihy
JÁN ULÍČIANSKY

Vybuchujúci výmyselník

CENA EUDOVITA FULLU ZA ROK 1996 SVETOZÁROVI MYDLOVI

FOND VÝTVARNÝCH UMENÍ,
PRIATELIA DETSKEJ KNIHY UDEĽUJÚ

SVETOZÁROVI MYDLOVI

Cenu Eudovíta Fullu 1996

za netradične, tvorivo a komicky hravo poňatú ilustráciu
slovenskej detskej knihy, ktorá je individuálnym autorským
prínosom do tejto oblasti

riaditeľ Fondu
výtvarných umení
VILIAM KÚHN

Bratislava
november 1966

predseda združenia
Priatelia detskej knihy
JÁN ULÍČIANSKY

Cenu Eudovíta Fullu udeľujú každoročne Slovenský fond výtvarných umení a Priatelia detskej knihy autorovi za vynikajúce dielo, ktoré výtvarne prispelo k rozvoju slovenského ilustrátorského umenia pre deti a mládež.

Tohtoročné ocenenie získal maliar a ilustrátor Svetozár Mydlo, ktorého ilustračná tvorba spočíva na hravosti obrazového vtipu a úsmevnom použití paradoxu (D. Hevier: Nevyplazuj jazyk na leva, ML 1983). Je to, takpovediac výmyselník, ktorý s jemu vlastným zmyslom pre imagináciu a prekvapivé asociácie svoj obrazový dialóg s textom knihy buduje na expresívne výbušnom kresbovo-maliarskom štýle. Vyhovuje mu skôr práca s jednotlivými motívmi a fragmentárnym obrazom, ako u nás obvyklé vytváranie iluzívnych obrazových kompozícií (K. Bulyčov: Prázdniny v ríši rozprávok, Pravda 1987).

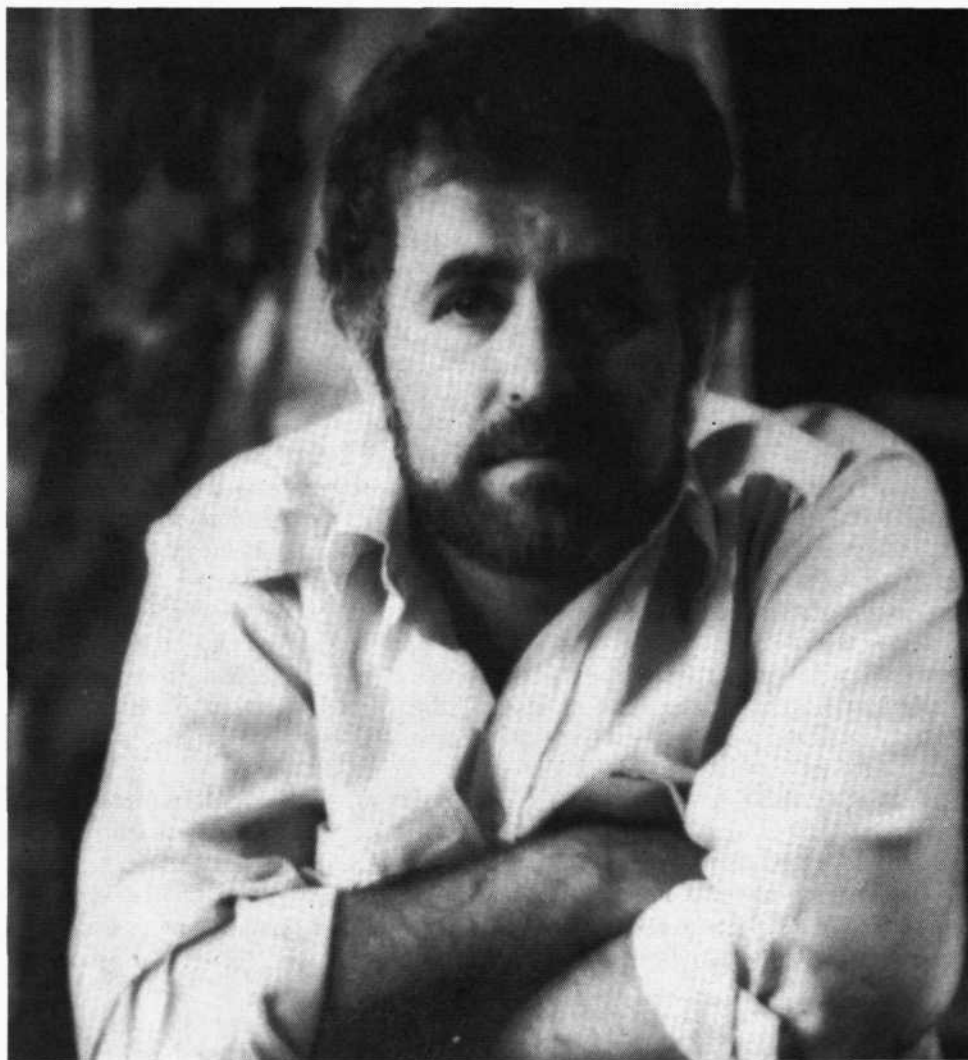
Sú „krásne“ nakreslené ilustrácie pevných, uzavretých foriem, ktoré napriek tomu akosi nemajú dušu, sú bez života, bez nepokoja, tajomstva. Ilustrácie Svetozára Mydla sú opakom takýchto kresieb. Navonok pôsobia kresbovou nedbalosťou (sú akoby „načarbané“, len v náčr-

te), zato sú však plné života, hravosti, radosti z tvorby, nabité humorným a groteskným výrazom.

Mydlo u nás patrí k predstaviteľom výrazne komicky orientovanej ilustrácie, ktorej výraznými znakmi sú humor, irónia, absurdita a groteska (J. Pavlovič: Rozprávky od výmyslu sveta, ML 1985; D. Hevier: Odlet papierových lastovičiek, Východoslov. vyd. 1985; T. Janovic: Kto nehra, z kola von! ML 1986).

Popri expresívne výrazu, ktorým Mydlo podporuje komické efekty v kresbe (autor chápe ilustráciu ako hru, tvorivý proces, nie ako výsledok tvorby), uplatňuje tvorivý princíp, ktorý stavia ilustráciu ako polotovár v procese tvorby dizajnu knihy (K. Bulyčov: Zajatci asteroidu, Pravda 1989). Vtipný nápad, humorná hra s rôznymi kresbovými motívmi, netradičná komunikácia obrazu a textu — to všetko sú prvky stavebnice, architektúry knihy, ktorú popri ilustráciách zväčša sám vytvára (L. Fuchs: Ako sa lovia výrazy).

Mydlo je nielen nekonvenčným tvorcom humoristickej ilustrácie detskej knihy, ale je navyše



grafickým dizajnérom, ktorý môže úlohu vtipu a komických postupov ešte znásobiť (B. Škárka: V každom rožku trochu chémie, ML 1979). Komické v ním upravenej knihe získava novú, ďalšiu dimenziu, vyťaženú z nekonvenčného vzťahu obrazu a textu, ich vzájomného preskupovania.

Z našich ilustrátorov Mydlo vari najviac spája ilustráciu pre deti so snahami súčasného voľného výtvarného umenia (expresia, irónia, nonsens, civilizmus — prostredie človeka), v čom vytvára určitú paralelu k Deziderovi Tóthovi. Autorove chápanie ilustrácie pre deti je podobné jeho chápaniu voľného obrazu, v ktorom sa „azda najviac približuje k polohe dadaizmu, resp. neodadaizmu, spojenému s prítomnosťou surrealizujúcich nápadov. ... S dadaizmom ho

spája aj spomínaný zmysel pre humor (u našich autorov pomerne zriedkavý ...), to, že „umenie neberie smrteľne vážne, nebojí sa krčovite straty dôstojnosti; ako vidno, nič pri tom nestráca“ (T. Archlebová, 1988).

Svetozár Mydlo sa narodil 10. 7. 1948 v Ružomberku. Študoval v rokoch 1962—1967 na SŠUP v Bratislave (prof. R. Fila) a v rokoch 1967—1973 na VŠUV v Bratislave (prof. L. Čemický, P. Matejka). Tvorí v oblasti maľby, kresby, ilustrácie a užitočnej grafiky. Dlhé roky pracuje ako výtvarný redaktor vo vydavateľstve Mladé letá v Bratislave. Za ilustračnú tvorbu pre deti získal viacero ocenení a prezentoval sa i na BIB. Žije a pracuje v Bratislave.

ANDREJ ŠVEC

JUBILEJNÝ 25. KONGRES IBBY

Maskot jubilejného 25. kongresu Medzinárodnej mimovládnej organizácie UNESCO International Board on Books for Young People — IBBY, „zajačík“, ktorého autorom je holandský výtvarník Max Velthuijs, nás sprevádzal počas celého kongresu. Autora „zajačíka“ poznáme veľmi dobre ako ilustrátora detských kníh, ktorý sa viackrát predstavil na Bienále ilustrácií Bratislava, kde získal aj ocenenia. Aj tohoročný držiteľ Ceny Hansa Christiana Andersena, vo svete známej aj ako malá Nobelova cena, ktorá sa udeľuje raz za dva roky na kongresoch, získal za rok 1996 nemecký ilustrátor Klaus Ensikat. Jeho ilustrácie boli ocenené na BIB-e v roku 1973 Zlatým jablčkom a v roku 1979 dostal Grand Prix BIB. Keby sme listovali v histórii udeľovania Ceny Hansa Christiana Andersena, zistili by sme, že medzi laureátmi i kandidátmi je väčšina, ktorá sa predstavila alebo získala ocenenie na BIB-e. Možno povedať, že medzinárodné úspechy mnohých ilustrátorov sa začínali práve tu.

Na jeseň roku 1997 uplynie 30 rokov od okamihu, keď sa po prvýkrát predstavili ilustrátori na bratislavskom bienále. Vtedy mladý japonský ilustrátor Jasou Segava získal Grand Prix BIB. Je pozoruhodné, že medzi kandidátov na udelenie Ceny Hansa Christiana Andersena v roku 1996 japonská národná sekcia IBBY nominovala práve Jasua Segavu. Aj to svedčí o tom, že výsledky medzinárodnej poroty BIB sú objektívne, náročné na kvalitu bez ohľadu na vek alebo popularitu výtvarníka. Na budúcom ročníku BIB '97 sa medzi známymi ilustrátormi z celého sveta znova predstavia aj mladí tvorcovia, ktorých diela určite upútajú tak návštevníkov ako aj porotu. Potešiteľné je, že medzi nimi budú aj mnohí ilustrátori z tretieho sveta — Afriky, Južnej Ameriky a Ázie. Na BIB-e '97 sa opätovne predstaví nový držiteľ Ceny Hansa Christiana Andersena Klaus Ensikat z Nemecka a držiteľ Grand Prix BIB '95 John Rowe z Veľkej Británie.

26. kongres IBBY bol aj miestom, kde sme výstavkou BIB upozornili takmer 500 účastníkov z 500 štátov na BIB '97. Zdá sa, že záujem o naše bienále neochabuje a že po posledných organizačných opatreniach v BIBIANE a Sekretariáte BIB znova vzrastá. Zvyšuje sa záujem o medzinárodný seminár, ktorý bude počas otvorenia BIB '97 začiatkom septembra v Bratislave, na ktorom by sa mala urobiť určitá rekapitulácia celého tridsaťročného obdobia BIB.

DUŠAN ROLL



OBSAH IV. roč.

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- Dubayová, M.:** Aj Rómčatá sú slovenské deti. č. 2, s. 34.
- Dullová, V.:** „História je pre národ tým, čím je svedomie pre človeka“ (Vplyv učebníc dejepisu na formovanie historického vedemia). č. 2, s. 63.
- Dunin, J.:** Švédske sudičky rozdeľujú deťom knihy. č. 1, s. 56.
- Hevier, D.:** Alicia v supermarkete. č. 1, s. 7.
Čítanie o čítaní. č. 3—4, s. 15.
- Holka, P.:** Rok návratov k overeným hodnotám (Hodnotenie literatúry pre deti a mládež vydané v roku 1995). č. 2, s. 1.
- Kačala, J.:** Ochranná funkcia kultúry. č. 1, s. 1.
- Kopál, J.:** Dve zmysluplné jubileá. č. 3—4, s. 3.
- Liba, P.:** Pán Boh ťa ochraňuje, rozprávka. č. 1, s. 25.
- Nemcová, J.:** Historicko-dobrodružný žáner v literatúre pre mládež. č. 2, s. 58.
- Petránsky, L. ml.:** Výhry a prehry BIB '95. č. 1, s. 3.
- Reuter, B.:** Knihy sú pasom do vnútorného sveta. č. 2, s. 13.
- Sliacky, O.:** Návrat ako pokus o objektivizáciu (K situácii literatúry pre deti a mládež v rokoch 1945—1949). č. 1, s. 46.
Návraty ako východisko z núdze. č. 2, s. 10.
Kvety prvého prebúdzania slovenského života...“ (Hodnotová dimenzia štúrovskej beletristiky pre deti). č. 2, s. 37.
- Stanislavová, Z.:** Od objavov k stagnácii (Slovenská poézia pre deti a mládež v rokoch 1970—1995). č. 3—4, s. 17.
- Suballyová, L.:** Smútok z PIKI-ho očí. č. 2, s. 23.
- Toman, J.:** Česká kritika versus súčasná detská kniha. č. 1, s. 61.
- Tučná, E.:** Hodnotové konštanty modernej slovenskej literatúry pre deti. č. 3—4, s. 1.

RECENZIE

- Beňo, J.:** J. Valentini: Dobrodružstvá s veľkými šelmami. č. 1, s. 44.
- Germušková, M.:** Z. Stanislavová: Priestorom spoločenskej prózy pre deti a mládež. č. 2, s. 45.
- Horváthová, E.:** D. Hevier: Heviho ABC, L. Kvasnička: Abeceda nášho deda. č. 2, s. 52.
- Kačala, J.:** M. Zelina: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. č. 2, s. 54.
- Kepštová, L.:** V. Šuplata: Päť zázračníkov. č. 1, s. 41.

- Ako hrá básnikovo srdce (J. Urban: Dobrodružstvá vranky Danky). č. 2, s. 27.
- Kľúč ku každému srdcu (Z. Solivajsová: Kľúč od každých dverí). č. 3—4, s. 24.
- Krajčí, J.:** H. Florentová—V. Kopecký: Kresťanské nebo. č. 2, s. 51.
- Lehofanová, B.:** A. Bröger: Starká a ja. č. 3—4, s. 47.
- Melicher, J.:** A. Habovštiak: Kráľ nad kráľmi sa narodil. č. 3—4, s. 46.
- Nemcová, J.:** R. Dahl: Hastrošovci. č. 3—4, s. 45.
- Obert, V.:** Z. Kozíčová: Slniečny lúč Svetláčik. č. 1, s. 42.
- Stanislavová, Z.:** E. Krásnohorská: Labutí kráľ. č. 2, s. 50.
Š. Moravčík: Modré z neba. č. 3—4, s. 40.
Z. Zemaniková: Keď sme boli veľké. č. 3—4, s. 43.
- Sulík, I.:** J. Blažková: Mój skvelý brat Robinzon. č. 1, s. 38.
- Šimonová, B.:** J. Pavlovič—R. Smatanová: Čítajte si s nami. č. 2, s. 45.
- Šmatlák, S.:** Radosť zapltená trýznou (M. Rúfus: Pamätníček). č. 1, s. 14.
- Šurinová, M.:** A. zum Kolková: Láska k zvieratám. č. 3—4, s. 48.
- Tkáčiková, E.:** A. Habovštiak: Povesti o Oravskom zámku. č. 2, s. 48.
- Ulrichová, V.:** M. Pius: Chlapec na bielom koni. č. 1, s. 40.
- Žilková, M.:** S. Townsendová: Tajný denník Adriana Mola. č. 3—4, s. 41.

ROZHOVORY

- Kepštová, L.:** Hľadať s nádejou (s Janou Kiselo-
vou-Sítekovou). č. 1, s. 10.
Jednoducho som si vymýšľal (s Jozefom Urbanom). č. 2, s. 29.
- Lehofanová, B.:** Komunikáciou naučiť komuni-
kovať (s Viktorom Lechtom). č. 1, s. 58.
- Milčák, M.:** Chcel by som stretnúť človeka,
ktorý našiel šťastie (s Jánom Milčákom).
č. 3—4, s. 31.
- Prihelová, J.:** Len o niečo menej krásne ako
anjeli (s Magdalénou Rovňákovou). č. 1, s. 30.
- Slobodníková, K.:** Hádám na tú strechu ešte
vyleziem (s Dušanom Dušekom). č. 2, s. 14.
Zavše radosť z plavby, zavše clivota (s Vincen-
tom Šikulom). č. 3—4, s. 4.
- Stanislavová, Z.:** Knihy netreba len zhromažďo-
vať (s Margitou Vargovou). č. 1, s. 51.

PUBLICISTIKA, GLOSÝ, INFORMÁCIE

- Beňo, J.:** Kopálovské Moravany. č. 1, s. 64.
- Brathová, B.:** Bibiana v Paríži. č. 1, s. 53.
Pocta Ľubomírovi Kellenbergerovi. č. 2,
s. 69.

- Čačko, P.:** Milý pozdrav z Lužice. č. 2, s. 67.
Cesty ku gramotnosti ... č. 3—4, s. 15.
Hudíková, J.: Z dní levickej radosti. č. 2, s. 57.
Jakubová, S.: Uááá alebo Pod kožou americkej rodiny. č. 1, s. 19.
Melicher, J.: Básnik píše deťom. č. 1, s. 35.
Ondrejčíková, H.: Bibliografia pôvodnej slovenskej tvorby pre deti a mládež 1993—1994, č. 1, s. 67.
Bibliografia pôvodnej literatúry pre deti a mládež 1995, č. 2, s. 71.
Roll, D.: Spomienka na Ladislava Nesselmana. č. 3—4, s. 58.
Jubilejný 25. kongres IBBY. č. 3—4, s. 62.
Sliacky, O.: Jozef Cíger Hronský. č. 1, s. 72.
Stanislavová, Z.: Stretnutia s Ľubomírom Feldekom. č. 3—4, s. 50.
Suballyová, E.: Bibiana oživa dotykom. č. 2, s. 12.
Švec, A.: Vybuchujúci výmyselník (Cena Ľudovíta Fullu za rok 1996 Svetozárovi Mydlovi). č. 3 až 4, s. 60.
Uličiansky, J.: Mušličky z Caracasu. č. 1, s. 37.
Noví nositelia Ceny H. Ch. Andersena. č. 2, s. 68.
Žilková, M.: Všetko pre detskú knihu. č. 2, s. 43.

PRÓZA A POÉZIA

- Dušek, D.:** Zimomriavky. č. 2, s. 20.
Feldek, E.: Vlastný životopis. č. 3—4, s. 51.
Milčák, J.: Malý slon a veľké sloniča. č. 3—4, s. 36.
Rúfus, M.: Pamätníček. č. 1, s. 17.
Solivajsová, Z.: Abeceda pre obludy. č. 3—4, s. 27.
Šíkula, V.: Rozprávka o vodníkoch. č. 3—4, s. 11.
Urban, J.: Vranka Danká a Tomáš Bublina. č. 2, s. 32.

AUTORI A ILUSTRÁTORI, O KTORÝCH SME PÍSALI

- Balák, Š.:** č. 2, s. 7; č. 3—4, s. 22.
Beňo, J.: č. 2, s. 8.
Blažková, J.: č. 1, s. 38.
Bodenek, J.: č. 2, s. 3.
Bodnárová, J.: č. 2, s. 7.
Brüger, A.: č. 3—4, s. 47.
Brun, R.: č. 1, s. 5.
Čipka, J. D.: č. 2, s. 39.
Dahl, R.: č. 3—4, s. 45.
Dašková, K.: č. 1, s. 25.
Dobšínský, P.: č. 1, s. 25; č. 2, s. 2.
Dušek, D.: č. 2, s. 14.
Dzurillová, E.: č. 2, s. 6.

- Đuričková, M.:** č. 1, s. 25; č. 2, s. 2.
Feldek, E.: č. 3—4, s. 50—51.
Florentová, H.: č. 2, s. 51.
Francisci, J.: č. 2, s. 41.
Fuchs, E.: č. 3—4, s. 22.
Glocko, P.: č. 1, s. 25; č. 2, s. 58.
Grznárová, M.: č. 2, s. 4.
Habovštiak, A.: č. 1, s. 25; č. 2, s. 48; č. 3—4, s. 46.
Haládek, J.: č. 3—4, s. 22.
Harmanová, D.: č. 3—4, s. 22.
Hevier, D.: č. 2, s. 5, 9, 52; č. 3—4, s. 22.
Horák, J.: č. 1, s. 46.
Hronský, J. C.: č. 1, s. 72; č. 3—4, s. 52.
Janík, P.: č. 3—4, s. 23.
Jarunková, K.: č. 2, s. 9.
Jilemnický, P.: č. 1, s. 46.
Kiselová-Síteková, J.: č. 1, s. 5, 10.
Klimáček, V.: č. 3—4, s. 23.
Kolková, A.: č. 3—4, s. 48.
Kopál, J.: č. 1, s. 64.
Kopecký, V.: č. 2, s. 51.
Kováčik, M.: č. 2, s. 5; č. 3—4, s. 22.
Kozičová, Z.: č. 1, s. 42.
Krásnohorská, E.: č. 2, s. 50.
Kunik, J. F.: č. 1, s. 46.
Kvasnička, L.: č. 2, s. 5, 52; č. 3—4, s. 22.
Marec, A.: č. 1, s. 25.
Mattoti, L.: č. 1, s. 6.
Medňanský, A.: č. 2, s. 3.
Melicher, J.: č. 1, s. 25.
Milčák, J.: č. 3—4, s. 31.
Moravčík, Š.: č. 2, s. 5; č. 3—4, s. 22, 40.
Moric, R.: č. 2, s. 4.
Mydlo, S.: č. 3—4, s. 60.
Nagaj, O.: č. 3—4, s. 22.
Navrátil, J.: č. 3—4, s. 20.
Nesselman, L.: č. 3—4, s. 58.
Pavlovič, J.: č. 2, s. 45; č. 3—4, s. 20.
Podjavorinská, E.: č. 2, s. 3.
Rázusová-Martáková, M.: č. 1, s. 46; č. 2, s. 4.
Rojček, F.: č. 3—4, s. 22.
Rúfus, M.: č. 1, s. 14; č. 2, s. 4; č. 3—4, s. 21.
Silan, J.: č. 1, s. 35.
Sliacky, O.: č. 1, s. 25.
Slováková, D.: č. 2, s. 6.
Solivajsová, Z.: č. 3—4, s. 24.
Stanislavová, Z.: č. 2, s. 45.
Šíkula, V.: č. 3—4, s. 4.
Šimulčíková, J.: č. 3—4, s. 21.
Škultéty, A. H.: č. 2, s. 39.
Štefánik, P.: č. 3—4, s. 20.
Šuplata, V.: č. 2, s. 8.
Townsendová, S.: č. 3—4, s. 41.
Turan, J.: č. 3—4, s. 21.
Urban, J.: č. 2, s. 6; č. 3—4, s. 22.
Valentini, J.: č. 1, s. 44.
Zemaníková, Z.: č. 3—4, s. 43.

Summary

The introductory text of the present double issue of *Bibiana* consists of an essay **The Constant of Value of Modern Slovak Literature for Children**, written by doc. **Eva Tučná** of the Teacher Trainer College in Nitra. It is an analysis of the generation of the 60s, which definitely included children's literature in national writings. It was done on the basis of creative partnership between the author and a child and with the help of aesthetically demanding formative means. On the occasion of Vincent Šikula's jubilee (one of the eminent members of the generation of the 60s), the publicist **Kveta Slobodníková** has prepared an interview entitled **Sometimes Joy at Voyage, Other time Melancholy**. The author's fairy tale is added to the interview. In September 1996 an international seminar called *The Ways to Literacy*, with participation of representatives of fourteen countries of Middle and East Europe, took place in Bratislava. From the rich programme of the seminar, *Bibiana* publishes the contribution of the current Slovak prose-writer and poet **Daniel Hevier**, entitled **Reading about Reading**, in which he points out one of the main problems of the present-day children's book. In her study **From discoveries to Stagnation**, doc. **Zuzana Stanislavová**, of Faculty of Education in Prešov, analyses the development of the Slovak Poetry for children and youth in the years 1970—1995. In an essay **The Key to All Hearts**, the literary critic **Ľubica Kepštová** introduces a collection of author's fairy-tales, written by a poetess **Zlata Solivajsová**, scrapped at the beginning of the 70s as a result of her courage to pillory the invasion of Warsaw Pact Armies in Former Czechoslovakia, in one of the fairy-tales, called **Alphabet for Monsters**. As in the latest edition of the collection, *The Key to All Doors*, this very tale is missing, *Bibiana* publishes it in a complete wording. In an interview entitled **I would like to meet a man who has found a piece of luck**, **Marian Milčák** introduces his father's writings. The interview also contains an extract of the latest book of this significant representative of present-day Slovak author's fairy-tale entitled **A Small**

Elephant and a Big Baby-Elephant. And what is his philosophy of a fairy-tale like? "I consider imagination a building stone of a fairy-tale. It has an infinite number of forms and therefore life of fairy-tales is neverending as well. Imagination is the thing the child accepts best and easiest of all, especially if the door to a room, he or she has not been familiar with so far, is opening. This phenomenon is of an immense meaning for the development of a child. A man reaps the fruits from his fabulous trees as late as he or she is adult." In a regular block of book-reviews, *Bibiana* introduces latest Slovak and foreign book titles for children and youth. This time, first of all, the foreign titles won the critical favour, e. e. a book of R. Dahl *The witches*, and a prose by S. Townsend *A Secret Diary of Adrian Mol*. In October, Ľubomír Feldek, a poet, prose-writer, playwright, translator and essayist, one of the co-founders of modern Slovak children's literature lived to see his 60th birthday. In her short note **Rendezvous with Ľubomír Feldek**, doc. **Zuzana Stanislavová** reminds his unceasing presence in Slovak children's literature. Prof. **Ján Kopál** of Teacher Trainer College in Nitra, in his study **The Two Meaningful Jubilees**, reflects on the writings of Jozef Ciger Hronský (1896—1960) who together with some other writers of the 30s of this century, created an artistic type of children's book, and on the oldest Slovak artistic and literary magazine for children *Sniečko* (1927). **Dušan Roll**, a founder of internationally well-known BIB, reminds the readers of *Bibiana* of creation of a significant Slovak illustrator of children's books, **Ladislav Nesselman**. Every Year The Slovak Literary Fund and The Slovak IBBY Section award one artist of children's book and one writer a prize for their lifelong creation. In 1996, both the mentioned institutions awarded Ľudovít Fulla Prize to the artist and illustrator **Svetozár Mydlo**, and Trojuža Prize (The Triple Rose Prize) to the literary historian, prose-writer and dramatist **Ondrej Sliacky**. The conclusion of this double issue contains the contents of the 4th volume.

BIBIANA

